

VILNIAUS UNIVERSITETO MEDICINOS FAKULTETO
VISUOMENĖS SVEIKATOS INSTITUTAS

MAGISTRO DARBAS

Vilniaus miesto 9-12 klasių mokinių nuomonė apie lytinį švietimą mokyklose

**Pupuls' Opinion of 9-12th Grades of Vilnius City Schools about Sex
Education**

Magistrantė JULIJA CHMYLKO

(parašas)

Darbo vadovas

Doc. G. Šurkienė

(parašas)

Visuomenės sveikatos instituto direktorius

Leidžiama ginti

Prof. R. Stukas

(parašas)

Darbo įteikimo data

Registracijos Nr.

SANTRAUKA

Reikšminiai žodžiai: mokinių nuomonė, lytinis švietimas, lytinis ugdymas.

Tyrimo tikslas. Nustatyti Vilniaus miesto 9-12 klasių mokinių nuomonę apie lytinį švietimą mokyklose.

Metodai. Vilniaus mieste 2010-2011 mokslo metais sistemingos atrankos būdu buvo atrinktos 10 mokyklų. Kiekvienoje mokykloje po vieną devintą, dešimtą, vienuoliktą, dvyliką klases. Imties skaičiavimui naudota EpiInfo programa. Apklausti 983 mokiniai pagal specialiai šiam tyrimui parengtą anketą. Duomenų analizei naudota SPSS 17.0 versija bei WinPepi kompiuterinės programos. Ranginių kintamųjų sąsajoms nustatyti naudota Sperman'o, dviejų kiekybinių kintamųjų ryšio nustatymui – Pearson'o koreliacijos. Ranginių kintamųjų analizei taikytas Mann-Whitney metodas. Ankstyvus lytinius santykius sąlygojančių veiksnių įtakos tikimybei įvertinti naudota binarinė logistinė regresija. Lytinių santykių paplitimas vertintas procentais.

Rezultatai. Tyrimo rezultatai rodo, jog trečdalis (30,1 proc.) paauglių turėjo lytinio gyvenimo patirties. Pirmųjų lytinių santykių amžiaus mediana – 15 metų. Merginos lytinių partnerių turi mažiau nei vaikinai. Tyrimo duomenimis, pagrindinis veiksnys, sąlygojantis ankstyvus lytinius santykius – alkoholio/narkotikų vartojimas. Daugiau nei pusė (56,1 proc.) apklaustųjų nurodė, jog lytinis švietimas jų mokyklose vyksta ir jį mokiniai vertina $4,77 \pm 2,26$ balais. Didžioji dauguma norėtų, kad lytinio švietimo pamokėlės būtų atskira disciplina ir būtų integruotos į privalomojo mokymo programą. 51,6 proc. paauglių mano, jog efektyviausias lytinio auklėjimo metodas yra paskaitos ugdymo įstaigose, tačiau daugiau vaikinių nei merginų lytiškumo temomis norėtų bendrauti su draugais ($p < 0,001$). Bendraamžius vaikinai mato kaip potencialius ugdytojus lytinio švietimo klausimais. Merginos norėtų lytiškumo temomis kalbėti su šeimos gydytojais ir ginekologais, kurių pagrindinės savybės turėtų būti – mokėjimas sudominti bei aiški ir suprantama kalba. Vertinat lytinio ugdymo metodų pasirinkimą, nustatyta, kad jauniausi tyrimo dalyviai renkasi pasyvųjį, dešimtų, vienuoliktų klasių mokiniai – aktyvųjį, dvyliktų – intaraktyvųjį ugdymo metodus. Mergaitės norėtų, kad lytinio švietimo pamokos būtų diferencijuojamos pagal lytį ir dalyvių skaičius tokio pobūdžio paskaitėlėje turėtų būti gerokai mažesnis nei pageidauja vaikinai.

Išvados. Lytinis paauglių gyvenimas nėra saugus. Kontracepcijos priemonės naudoja tik pusė respondentų, nors dauguma lytiškai aktyvių paauglių neturi vieno pastovaus partnerio. Mokinių nuomone, efektyviausias lytinio auklėjimo metodas – paskaitos ugdymo įstaigose, tačiau jas paaugliai vertina neigiamai ir mano, jog lytinio švietimo mastas mokyklose nėra pakankamas.

SUMMERY

Key words: student's opinion, sexual education

Objective. To evaluate opinion on sexual education of the students of the 9th-12th grades in the schools of Vilnius City.

Methods. By the means of systemic sampling 10 schools were selected in Vilnius city in 2010-2011 year of the study. One of the 9th, the 10th, the 11th and the 12th grades were selected in every school. The EpiInfo program was used for the calculation of the set. 983 students were interviewed under the questionnaire formed especially for this study. Data analysis was processed by SPSS version 17.0 and WinPepi software. Sperman's correlations were to evaluate links of range variables and Pearson's correlations were used to evaluate connection of two quality variables. A method of Mann-Whitney was applied for analysis of range variables. To evaluate the probability of influence of factors conditioning early sexual intercourses the binary logistic regression was used. The prevalence of sexual intercourse was estimated by percent.

Results. The results of the study show that one third (30.1 per cent) of teenagers had experience of sexual life. The median of first sexual intercourses is 15 years. The girls had less sexual partners than boys. The main factors influencing early intecourse are alcohol and drugs. More than a half (56.1 per cent) of questioned pointed out that the sexual education in their school was present and the students evaluated it by 4.77 ± 2.26 points. The greater part wanted the lessons of sexual education to be a separate discipline which would be integrated into the obligatory educational program. 51,6 per cent of teenagers think that most effective method of sexual education is a lecture in the educational establishment but more boys than girls would prefer to talk about sexual themes with their friends ($p < 0,001$). The peers are accepted as potential trainers of sexual education by boys. The girls would like to talk with family doctors and gynaecologists who could engage them and could talk clearly and understandable. When evaluating the choice of sexual education methods was evaluated that the youngest participants of the study choose passive method of education, the students of the 10th and 11th grades would choose the active method and the students of the 12th grade would choose the interactive method of education. The girls would like the lessons of sexual education to be differentiated according to the sex and the number of participants of such lesson would be much smaller than the boys would like.

Conclusions. The sexual life of teenagers is not safe. The means of contraception are used only by half of respondents though most sexually active teenagers don't have one constant partner. On the

opinion of the students the most effective method of the sexual educations are the lessons in the educational enterprises but the teenagers evaluate them negatively and think that the extent of sexual education in school is not enough.

SANTRUMPOS

PSO – Pasaulio sveikatos organizacija

RS – reprodukcinė sveikata

RŠLU – rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa

KP – kontraceptinės priemonės

AIDS – įgytas žmogaus imunodeficito sindromas

ŽIV – žmogaus imunodeficito virusas

ES - Europos Sąjunga

ET – Europos Taryba

NVO – nevyriausybinės organizacijos

ŠPSSA - šeimos planavimo ir seksualinės sveikatos asociacija;

ALF – atviros Lietuvos fondas

LPI – lytiškai plintančios infekcijos

LPL – lytiškai plintančios ligos

N – absoliutus skaičius

ŠS – šansų santykis

PI – pasikliautiniai intervalai

GS – galimybių santykis

TURINYS

1. Įvadas.....	8
2. Darbo tikslas ir uždaviniai.....	10
3. Literatūros apžvalga.....	11
3.1. Pagrindinių sąvokų samprata.....	11
3.2. Lytinio auklėjimo, švietimo ir ugdymo įtaka jaunimo lytiškumo vystymuisi.....	13
3.3. Lytinis švietimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.....	14
3.4. Paauglių požiūris į lytinį ugdymą.....	16
3.5. Paauglystės laikotarpio brandos ypatumai.....	17
3.6. Lietuvos paauglių lytinis aktyvumas.....	18
3.7. Ankstyvi lytiniai santykiai kaip visuomenės sveikatos problema.....	20
3.7.1. Paauglių nėštumai.....	20
3.7.2. Paauglių abortai.....	23
3.7.3. Lytiškai plintančios ligos paauglių tarpe.....	25
3.7.4. Kontracepcijos naudojimas paauglių tarpe.....	28
3.8. Užsienio patirtis, saugant ir stiprinant paauglių lytinę sveikatą.....	30
4. Tyrimo organizavimas.....	32
4.1. Tyrimo metodai.....	32
4.2. Tyrimo imties sudarymas.....	33
4.3. Tyrimo instrumentas.....	33
5. Tyrimo rezultatai.....	35
5.1. Tiriamųjų charakteristika.....	35
5.2. Lytinių santykių paplitimas tiriamųjų tarpe.....	35
5.2.1. Paauglių lytinių santykių pradžia.....	39
5.2.2. Lytinių partnerių skaičius.....	40
5.2.3. Lytinį gyvenimą skatinantys veiksniai.....	40
5.2.3.1. Tėvų išsilavinimo įtaka paauglių ankstyvam lytiniam gyvenimui.....	44
5.3. Paauglių žinios apie lytiškumą.....	48
5.4. Kontracepcijos naudojimas.....	49
5.5. Lytinio švietimo mąstas.....	52
5.6. Subjektyvi tiriamųjų nuomonė apie lytinį švietimą mokyklose.....	54
5.6.1. Lytinio švietimo vertinimas.....	55
5.6.2. Mokinių nuomonė apie lytinio švietimo būtinumą ugdymo įstaigose.....	56
5.6.3. Paauglių nuomonė apie lytinio ugdymo pradžią.....	59

5.7. Lytinio švietimo įtaka mokinių požiūriui į lytiškumą.....	61
5.8. Efektyviausi lytinio auklėjimo ir lytinio ugdymo metodai.....	64
5.8.1. Lytinio auklėjimo metodai.....	64
5.8.2. Lytiškumo ugdymo metodai.....	66
5.9. Tobulo dėstytojo modelis.....	69
5.10. Tobulos paskaitos modelis.....	73
6. Rezultatų aptarimas.....	78
7. Išvados.....	82
8. Praktiniai pasiūlymai.....	84
9. Literatūra.....	85
10. Priedai.....	92

1. Įvadas

Visuomenė sparčiai keičiasi: vyksta moralinių vertybių kaita, ryškėja hedonistinis požiūris į gyvenimą, mažėja tėvų autoritetas. „Laisvos meilės“ propagavimas skatina ankstyvus lytinius nepilnamečių santykius. Nuolat didėjantis informacijos srautas, besikeičiančios gyvenimo sąlygos veikia šiuolaikinį vaiką – anksčiau prasideda jo fizinė ir lytinė branda, todėl visi mokslininkai, nagrinėję lytinio auklėjimo bei švietimo klausimus, laikosi vienodo požiūrio – auklėjimą būtina pradėti ir baigti anksčiau, negu to reikėjo prieš 40–50 metų (26).

Didelis paauglių nėštumų, abortų, lytiškai plintančių ligų skaičius rodo, kad nepilnamečių lytinio elgesio problema aktuali medicinoje, pedagogikoje, visuomenės sveikatoje ir ją būtina spręsti naujomis socialinėmis ir lanksčiomis psichopedagoginėmis priemonėmis. Paauglių lytinio aktyvumo, lytinės elgsenos saugumo, seksualinės informacijos šaltiniai bei paauglių žinių lygis lytiniais klausimais nėra labai aukštas. Įvairių tyrimų duomenimis, paauglių lytinė elgsena yra nepakankamai saugi, žinios lytiniais klausimais nepakankamos, kai kuriais aspektais – net klaidingos, o pagrindiniai informacijos šaltiniai lytiniais klausimais – bendraamžiai draugai ir žiniasklaida (1-3), nors tokia informacija toli gražu ne visada būna patikima ir teisinga.

Pastaraisiais metais ypač aktualios šios paauglių problemos: ankstyvi lytiniai santykiai, nėštumas, abortai, lytiškai plintančios ligos. Neatsakingo lytinio elgesio problemos sukuria daug kitų problemų, turinčių neigiamos įtakos nepilnamečių ateičiai. Taigi, paauglių lytiškumo ugdymui reikėtų skirti ypatingą dėmesį.

Vakarų Europoje lytinis mokymas ir ugdymas vykdomas jau kelis dešimtmečius. Skandinavijos patirtis rodo, kad pažangus ir modernus lytinis švietimas sumažino abortų, neplanuotų nėštumų, lytiškai plintančių infekcijų skaičių tarp jaunimo (9).

Lietuvoje nėra vieningos nuomonės dėl seksualinio švietimo programos, nėra nuoseklaus lytinio švietimo (4). Lytinis ugdymas nėra atskira disciplina, jis integruotas į kitų dalykų dėstymą, tačiau pedagogai nėra pasiruošę kalbėti šiais klausimais ir vengia šių temų (5). Šeimos planavimo ir reprodukcinės sveikatos tarnybų, kurios rūpintųsi specifiniais paauglių ir jaunuolių poreikiais, nėra (5). Tik didžiuosiuose Lietuvos miestuose yra centrai, kurie bando teikti jaunimui žinias apie reprodukcinę sveikatą (5).

Nors Lietuvoje ir didėja mokslininkų, pedagogų, sveikatos specialistų dėmesys paauglių lytiškumo problemoms (6-8), tačiau nepaisant aktyvios PSO ir kitų tarptautinių

bendrijų pozicijos ginti jaunų žmonių lytines ir reprodukcinės sveikatos teises, Lietuvoje jaunų žmonių lytinės ir reprodukcinės sveikatos poreikiai nėra vertinami kaip prioritetiniai (10). Lietuvoje nėra parengtos racionalios, nuoseklios teisinės bazės, reglamentuojančios lytinį švietimą, lytinį ugdymą, nėra tinkamai paskirstyti darbai ir funkcijos kiekvienam socialiniam sektoriui, t.y. aiškiai neapibrėžiama kokios funkcijos, susijusios su lytiškumo ugdymu tenka pedagogams, kokios sveikatos priežiūros sistemai. Šeimos planavimą ir lytinį švietimą vykdo vyriausybės institucijos (Sveikatos apsaugos, Švietimo ir mokslo ministerijos) ir nevyriausybines organizacijos (Šeimos planavimo ir seksualinės sveikatos asociacija, Lietuvos akušerių ir ginekologų draugija, Šeimos centrai) (11). Tačiau to nepakanka. Reikia didinti jaunimo švietimo galimybes, sudaryti sąlygas konsultavimuisi, atsižvelgti į konfidencialumo aspektus, analizuoti, kokios lytiškumo temos aktualios jaunimui ir paaugliams, atsižvelgti į jų lūkesčius, poreikius, nes sveikatos mokymo ekspertai teigia, jog lytinio mokymo programos dažniausiai yra neveiksmingos, jei jas kuriant neatsižvelgiama į jaunų žmonių poreikius. Didžiosios Britanijos lytinio mokymo forumas 1994 metais išleido rekomendacines veiksmingo lytinio ugdymo, švietimo gaires, kur akcentuojama, jog lytinio ugdymo programos būtina grįsti jaunų žmonių lūkesčiais (84).

Nežiūrint anksčiau paminėtų trūkumų, Lietuvos mokyklose vykdomas tam tikras mokinių lytinis švietimas, bet analizuojant literatūros šaltinius, nebuvo rasta tyrimų, įrodančių lytinio švietimo efektyvumą. Taip pat mažai darbų apie mokinių požiūrį į lytinį švietimą, nebuvo tyrinėti jų lūkesčiai tokio tipo pamokoms ir lytinį švietimą dėstantiems asmenims, todėl mokslinių tyrimų trūkumas Lietuvoje lytinio ugdymo srityje rodo šio darbo naujumą.

2. Darbo tikslas ir uždaviniai

Darbo tikslas: nustatyti Vilniaus miesto 9-12 klasių mokinių nuomonę apie lytinį švietimą mokyklose.

Hipotezė: mokiniai yra patenkinti lytinio švietimo kokybe ugdymo įstaigose.

Uždaviniai:

1. Įvertinti tyrime dalyvavusių paauglių lytinių santykių paplitimą, ankstyvą lytinį gyvenimą įtakojančius veiksnius.
2. Nustatyti lytinio švietimo mastą Vilniaus mokyklose.
3. Įvertinti mokinių subjektyvų požiūrį į lytinį švietimą mokyklose bei nustatyti efektyviausius lytinio auklėjimo ir lytiškumo ugdymo metodus.
4. Atsižvelgiant į moksleivių nuomonę, aprašyti „tobulos paskaitos“ bei „tobulo dėstytojo“ modelius.

3. Literatūros apžvalga

3.1. Pagrindinių sąvokų samprata

Dar prieš 30-40 metų buvo ginčijamasi, ar reikia vaikams aiškinti lytinio gyvenimo subtilybes. Dauguma gydytojų, pedagogų bei psichologų sutiko, kad tokius klausimus būtina aiškinti, ir dabar jie kaip neatskiriama sudėtinė dalis įtraukiami į lytinio auklėjimo ir apskritai į jaunimo auklėjimo programas, mokymosi standartus (92).

Sprendžiant paauglių rizikingos lytinės elgsenos prevencines problemas, gana dažnai įvairiuose dokumentuose sutapatinami lytinis (bei lytiškumo) ugdymas ir lytinis švietimas, nors iš esmės tai yra skirtingi procesai, grindžiami skirtingais pasaulėžiūros principais, siekiantys skirtingų tikslų bei rezultatų. Esminė lytinio ugdymo paskirtis – valios ugdymas siekiant parengti jauną žmogų lytinių instinktų prabudimo fazei bei apvaldyti jų chaotišką veikimą žmogaus kūne ir sieloje esant dvasingumo paradigmai (skaistumui) (90,91). Lytiškumo ugdymas dažnai suprantamas kaip „saugaus sekso“, apsaugojimo priemonių propagavimas. Vis dėlto tai daug platesnė veikla – žinių pateikimas, įgūdžių, vertybių, nuostatų formavimas. Pagrindiniai lytiškumo ugdymo tikslai – auklėti žmogų atitinkamos lyties individu, formuoti teisingą požiūrį į priešingos lyties atstovą ir santykius tarp lyčių, įrodyti, kad seksualumas – būtina gyvenimo dalis, ir išmokyti šią gyvenimo dalį valdyti, imtis atsakomybės už savo seksualinį elgesį. Asmenybės vidaus branda, pasirengimas santuokai, tėvystei ir motinystei yra neatskiriama lytiškumo ugdymo dalis. Sėkmingai lytiškumas gali būti ugdomas tik esant išplėtotam lytiniam ugdymui.

Kita sąvoka, kuri dažnai sutapatinama su lytiniu ugdymu - lytinis švietimas (yra labiau sveikatos apsaugos nei švietimo sistemos dėmesio objektas) nukreiptas į tiesiogines ankstyvųjų lytinių santykių pasekmes (LPL, ŽIV/AIDS, paauglių nėštumus). Juo siekiama panaikinti arba sumažinti galimos tokių santykių žalos padarinius. Šiuolaikinio lytinio švietimo keli tikslai: pasiekti, kad sumažėtų tarp paauglių lytiškai plintančių infekcijų ir ŽIV/AIDS bei nėštumų, taip pat, kad plačiau būtų vartojama kontracepcija. Taigi, lytinis švietimas – procesas, kurio siekiama perteikti specialias anatomijos-fiziologijos, higienos, seksologijos žinias, susijusias su lytimis, lytine ir reprodukcinė sveikata, lyčių santykiais. Lytinis švietimas grindžiamas žinių apie lytiškumą teikimu (13).

Vartojant sąvokas lytinis auklėjimas ir lytinis švietimas, reikia suprasti, kad šie apibrėžimai yra panašūs, bet tuo pačiu ir visiškai skirtingi savo prasme. Lytinis auklėjimas - tai

ne tik lytinė higiena, bet ir socialinė, etinė bei estetinė problema. Lytiniam auklėjimui tinka įprasti auklėjimo metodai: mandagumo ugdymas, darbinis, estetinis auklėjimas, tėvų pavyzdys ir kt. Lytiniu auklėjimu siekiama išugdyti harmoningą asmenybę, sugebančią suvokti savo lytines, socialines, psichologines ir fiziologines savybes, mokoma saugoti meilei būtinas priešybes – moteriškumą ir vyriškumą. Pasak L. Jovaišos, jaunimas turi suprasti, kas visų svarbiausia: intymūs santykiai leistini tik tada, kai jie pagrįsti ne vien biologinio potraukio tenkinimu, bet ir aukštesniais jausmais (14). V. Daudaravičienė teigia, kad lytiniu auklėjimu formuojasi vaikų, paauglių ir jaunuolių požiūris į seksualumą, mokoma bendrauti, ugdomos dorovinės savybės – savitvarda, valia, pagarba ir kt., žmogui, atsakomybė už savo poelgius. Galutinis auklėjimo tikslas – tinkamai parengti jaunimą šeimos gyvenimui (15). Autorė teigia, kad pagrindinė problema kyla, kai neskiriamos šios sąvokos. V. Daudaravičienė šias sąvokas apibūdina taip (15):

1 lentelė. Lytinio švietimo ir lytinio auklėjimo skirtumai

	Lytinis švietimas	Lytinis auklėjimas
Pagrindas	Žinios	Valia
Tikslas	Perteikti žinias	Ugdyti kūno paklusnumą sielai
Žeminantis požiūris į žmogų	Žeminantis požiūris į žmogų. Žmogus tarsi robotas, neturintis aukštesnių jausmų	Žmogus galingas, nes jis turi valią (t.y. jėgų atsispyrimui žemesnių jausmų įtaka)

Apibendrinant, galima teigti, jog atskirai funkcionuojantys 3 procesai (lytinis ugdymas, lytinis auklėjimas, lytinis švietimas) negalės pasiekti gerų rezultatų, tinkamai subrandinti asmens šeimos gyvenimui. Visi minėti procesai kiekvieną vaiką turi lydėti visą jo gyvenimą, o paauglystės laikotarpiu ypatingai, nes lytiškumo tema tampa be galo aktuali kiekvienam paaugliui. Tai galima pasiekti tik bendradarbiaujant visai bendruomenei, socialinėms institucijoms, kur bus aiškiai suprantamos jau minėtos sąvokos. Kiekvienas bendruomenės, socialinės įstaigos narys turi suprasti kaip ir koku būdu galėtų geriausiai prisidėti prie lytiškumo ugdymo. Taigi, lyginant šias sąvokas ir aiškiai suprantant jų prasmę ir

paskirtį, galima drąsiai teigti, kad lytiškumo ugdymas yra labiau nukreiptas į pedagoginės veiklos procesą, o lytinis švietimas, t.y. lytiškai plintančių ligų, nėštumų prevencija – sveikatos apsaugos dėmesio objektas.

3.2. Jaunimo lytinio auklėjimo, švietimo ir ugdymo įtaka lytiškumo vystymuisi

Psichoprofilaktikos sumetimais labai svarbu išaiškinti lytinio gyvenimo klausimus vaikams, kad jie galėtų išvengti daugelio psichoneurozių ir asmenybės vystymosi sutrikimų. Šie aiškinimai padeda įveikti didelius sunkumus, atsiradusius brendimo laikotarpiu, ir išvengti įvairių lytinių sutrikimų, pavyzdžiui, kai kurių lytinių iškrypimų. Aiškinant reikia pateikti vaikams atitinkamos informacijos lytinio gyvenimo, vaikų gimdymo klausimais, bet prieš laiką nesužadinti lytinio potraukio (12).

Medicinos mokslų daktaro, Motinos ir vaiko instituto adjunkto ir prie šio instituto laboratorijos esančios mokslinio tyrimo seksologinės konsultacijos vadovo K. Imelinskio nuomone, aiškinant lytiškumo klausimus, nepakanka vieno pokalbio su vaiku (12). Pašnekesiai turi būti tęsiami keletą metų, kaip ir auklėjimas apskritai, tai išplaukia iš laukimo principo – reikia laukti, kol vaikas, susipažindamas su aplinkiniu pasauliu, pats pradės klausti. K. Imelinskis teigia, kad šių klausimų nepatartina provokuoti, kad vaikas pirma laiko nepradėtų domėtis seksualinėmis problemomis. O jeigu klausimas jau užduotas, tai į jį reikia atsakyti teisingai, vaikui suprantamais sakiniais ir tik tiek, kiek jį liečia. Paprastai gavęs tokį atsakymą, vaikas negrįžta prie šios temos tol, kol susipažįstant su dalykais ir reikškiniais jam neiškyla naujas klausimas (12).

Daugelio tyrinėtojų stebėjimais, klausimus apie lytinį gyvenimą vaikai pradeda užduoti sulaukę maždaug 3-4 metų (55). Taip pat žinoma, kad idealiais atvejais vaikai būtiną informaciją apie iškilusius lytinius klausimus turi gauti dar iki lytinio brendimo, t.y. iki 12-14 metų. Vadinasi, apie lytinį gyvenimą, vaikų gimdymą, reprodukcinę sveikatą reikia kantriai, taktiškai kalbėtis su vaiku maždaug 8-11-tais jo gyvenimo metais.

Kadangi pirmuosius klausimus apie lytį pradeda kelti 3-4 metų vaikai, tai jie būna adresuoti tėvams, kurie su vaiku artimiausiai bendrauja ir yra pelnę jų pasitikėjimą, todėl tėvams tenka ypač svarbus vaidmuo pradedant formuoti vaiko požiūrį į lytiškumą, ugdyti bei šviesti vaiką lytiniais klausimais.

3.3. Lytinis švietimas Lietuvos mokyklose

Mokinių rengimas šeimos gyvenimui ir lytiškumo ugdymas yra sudedamoji ugdymo dalis, kuri apima įvairių mokslo žinių perteikimą, gebėjimą jas pritaikyti konkrečiose situacijose, grįstinas visuminiu asmenybės supratimu bei vertybinių nuostatu ugdymu. Tai procesas, kurio tikslas parengti jaunas žmones atlikti šeimos funkcijas ir kuris orientuojamas į gyvenimą mažoje grupėje suvokimą, šeimos gyvenamosios aplinkos kūrimą (81). Prioritetą lytiniam švietimui teikia ir PSO (82).

Į Lietuvos švietimo sistemą lytinis švietimas pradėtas diegti 1993 metais, kada ALF, pritariant Kultūros ir švietimo ministerijai, ėmė rengti savaitės ar trijų dienų apmokymus pedagogams (16). Pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis ugdymo turinį bendrojo lavinimo mokykloje, yra Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai (92). Vadovaujantis minėtais dokumentais rengiami ir vadovėliai. Lytiškumo klausimai, atsižvelgiant į vaiko raidos psichosocialinius dėsningumus, individualius skirtumus, nagrinėjami jau pradinėse ir plėtojami aukštesnėse klasėse. Pavyzdžiui, šeštoje klasėje mokiniai turi mokėti apibūdinti lytinio brendimo metu mergaičių ir berniukų organizmuose vykstančius pokyčius ir tinkamai juos vertinti; septyntoje – aštuntoje klasėse – taikyti žinias apie pokyčius lytinio brendimo metu, sprendami asmenines problemas; devintoje – dešimtoje – argumentuotai paaiškinti savo požiūrį į draugystę, ankstyvą lytinį gyvenimą, žinoti apie šeimos planavimo būdus (18).

Taigi, negalime teigti, jog mokyklose visiškai nevyksta lytinis ugdymas, nes ir anksčiau buvo diegiamos lytiškumo ugdymo programos: „Paauglio žvaigždės“ (1996), „Gyvenimas kryžkelėje“ (1997), „Universaliosios sveikatos ugdymo ir rengimo šeimai bei lytiškumo ugdymo“ (2000) ir kt. Lietuvoje vyksta tiek rengimas šeimai, tiek lytiškumo ugdymas, tiek lytinis švietimas. Akivaizdu, kad vykdytų programų ir projektų yra, tačiau nėra aišku ar šie projektai pasiteisino, kokia jų išliekamoji vertė, veiksmingumas. Be to, dauguma lytiškumo ugdymo programų buvo ir šiandien yra integruotos į kitų dalykų mokomąsias programas, dėl to šiai temai skiriamas ne itin didelis dėmesys dėl laiko, kompetencijos stokos, nepalankių sąlygų ir pan. PSO regioninės lytinės ir reprodukcinės sveikatos strategijoje (63) rekomenduojama, kad paaugliams būtų suteikiama kuo daugiau informacijos apie lytiškumą ir reprodukciją, o lytinis ugdymas įtrauktas į mokyklų mokymo programas, daugiau būtų kaip atskira disciplina, ko Lietuvoje nėra. PSO teigimu, kiekviena valstybė privalo garantuoti, kad jauniems žmonėms būtų lengvai pasiekiamos konfidencialios, nemokamos ir be tėvų sutikimo jaunimui palankios paslaugos. Taip pat turi būti siekiama sumažinti tarp jaunų žmonių

neplanuotų nėštumų ir jų nutraukimų bei LPL skaičių, kas daugelio mokslininkų teigimu yra prasto lytinio ugdymo padariniai (82).

Kita problema yra ta, kad nemažoje dalyje Lietuvos mokyklų vyrauja abstinencijos programos, kurios skatina jaunimą susilaikyti nuo lytinio gyvenimo. Be abejo, tai yra gerai iki tam tikro amžiaus, bet daugiau kaip pusė paauglių pradeda lytinį gyvenimą iki 17 metų (96). Atsižvelgiant į jaunuolių teises, abstinencijos programą reikėtų taikyti jaunesnėse klasėse, o vyresniems dėstyti saugesnio lytinio elgesio programas, taip pat programas, skirtas lytiškai aktyviems paaugliams. Tiesa, Vilniaus Pedagoginiame universitete dėstomas lytinio švietimo kursas to pageidaujantiems studentams, tačiau, kai mokyklose nėra atskiros disciplinos, jų žinios sunkiai arba visai nepritaikomos. Apklausus 10 Kauno vidurinių mokyklų įvairių specialybių pedagogų, buvo nustatyta, kad tik 47,7% pedagogų gali nesivaržydami kalbėti su mokiniais lytine tematika. Be varžymosi, šių temų negalėtų aptarti 26,2%, o 26,2% nė karto nebuvo kalbėję lytiniais klausimais su mokiniais (19).

Švietimo ir mokslo ministerijos yra patvirtinta rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo koncepcija bei rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa, atliepanti šios koncepcijos turinį (80). Nors su lytiškumu susiję klausimai ir temos nurodytos bendrojo lavinimo standartuose ir programose (60), rengimo šeimai ir bendrojo lavinimo programoje lytiškumo ugdymas nėra įgavęs sistemingos ir nuoseklios veiklos pobūdžio. Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa taip ir netapo integralia ugdymo sistemos dalimi, įgyvendinama visos šalies bendrojo lavinimo mokyklose. Tai patvirtina 2008 metais atliktas tyrimas, kuriuo buvo siekiama atkksleisti Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimą Lietuvos mokyklose (81). Tyrimo rezultatai rodo, kad tik apie trečdalis (29,6 proc.) visų ugdymo įstaigų įgyvendina Rengimosi šeimai ir lytiškumo ugdymo programą. Daugiausia ugdymo įstaigų, vykdančių minėtą programą, yra Alytaus (52,1 proc.), Marijampolės (41,1 proc.), Utenos (40,0 proc.), Tauragės (37,9 proc.) ir mažiausiai – Klaipėdos (18,2 proc.), Telšių (19,5 proc.), Vilniaus (23,3 proc) apskrityse (81). Tyrimo metu taip pat paaiškėjo, kad kai kurios mokyklos net nežinojo apie tai, kad egzistuoja RŠLU programa (83). PSO, remiantis išsamiais lytinio švietimo programų vertinimais, yra padariusi išvadą, kad vienas iš svarbiausių elementų, užtikrinančių veiksmingą programos įgyvendinimą, yra skyrimas pakankamai mokymo laiko, mažiausiai 14 valandų per mokslo metus (83). Deja, Lietuvos mokyklos tiek laiko skirti lytiškumo ugdymui ir lytiniam švietimui nėra pasiruošusios.

3.4. Paauglių požiūris į lytiškumo ugdymą

Šios srities mokslinės informacijos yra labai nedaug.

Sveikatos mokymo ekspertai teigia, kad lytinio mokymo programos dažniausiai yra neveiksmingos, jei jas kuriant neatsižvelgiama į jaunų žmonių poreikius. Didžiosios Britanijos lytinio mokymo forumas 1994 metais išleido rekomendacines veiksmingo lytinio ugdymo gaires, kur akcentuojama, kad lytinio ugdymo programas būtina grįsti jaunų žmonių lūkesčiais (84).

Kaip parodė 2008 metais atlikto tyrimo „Ką jaunimas žino apie lytinį gyvenimą“ rezultatai, net apie 95 proc. respondentų (jaunimas iki 18 metų) įsitikinę, kad lytinio švietimo pamokos mokykloje reikalingos (88). Remiantis to paties tyrimo duomenimis, dabartinį lytinio ugdymo lygį mokyklose jaunuoliai vertina 44 proc. iš maksimalių 100 proc. Tai toli gražu nėra labai geras įvertinimas. Jaunimas mano, kad lytinio ugdymo pamokose daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama informacijai apie lytiniu keliu plintančias ligas (78,1 proc.), kontracepcijos metodus (69,88 proc.) ir lytinį aktą (55,75 proc.) (88).

Daugelio atliktų tyrimų rezultatai teigia, kad pagrindiniai informacijos apie lytiškumą šaltiniai yra žiniasklaida bei draugai ir tik labai nedidelė dalis tirtų paauglių informacijos gauna iš tėvų (88-89). Tą patį rodo ir jau minėto tyrimo (88) rezultatai, kad daugiausia paauglių (79,49 proc.) informacijos ieško internete. Psichologai nurodo, kad tėvams nėra lengva kalbėtis su savo vaikais apie lytiškumą, nes pokalbiai seksualinėmis temomis su artimais žmonėmis sukuria įtemptą emocinę atmosferą. Tėvai ir vaikai jaučiasi nesaugūs bei išgyvena neigiamus jausmus (gėdą, baimę, įtampą) (85-86). O vertinti pagrindinį paauglių informacijos šaltinį – internetą, kaip teisingų bei patikimų žinių šaltinį, reikėtų neigiamai, nes ten neretai galima rasti tendencingos informacijos, dažnai ji netiksli, nepatikima.

Kitose šalyse atlikti tyrimai taip pat rodo, kad jauni žmonės nėra patenkinti lytinio mokymo kokybe. Measor su bendraautoriais analizuodama jaunų žmonių požiūrį į lytinį ugdymą, atskleidė dažniausius lytinio mokymo programų trūkumus (87):

1. Jos bando apsiriboti tik biologinių faktų pateikimu. Jauni žmonės neturi galimybės aptarti savo jausmų ir negauna būtinų įgūdžių kurti brandžius tarpusavio santykius.
2. Mokymo metu seksualumo, ypatingai moters seksualumo, lytinio potraukio klausimai dažniausiai nenagrinėjami.

3. Lytinio mokymo programos paprastai aptaria vienintelę seksualumo išraišką - lytinius santykius, ignoruodamos visą heteroseksualių santykių įvairovę.

4. Jauni žmonės būna nepakankamai supažindinami su homoseksualumo tema. Platesnė diskusija apie lytinę orientaciją labai padėtų ugdyti visuomenės toleranciją.

5. Lytinio ugdymo specialistai dažniausiai būna nepajėgūs tinkamai nagrinėti lyčių klausimą.

Drąsiai galima teigti, kad net ir mažos apimties lytinio ugdymo programos vertingos, jei suteikia jaunuoliui pagrindinę lytinės sveikatos informaciją, ugdo sprendimų priėmimo įgūdžius, formuoja lytinį tapatumą (84).

3.5. Paauglystės laikotarpio brandos ypatumai

PSO paauglystę apibrėžia kaip laikotarpį tarp 10 ir 19 metų (36). Kai kurie autoriai ją nurodo esant tarp 12 – 18 metų (96).

Paauglystė – tai sumaištis ir krizių „audrų ir sunkumų“ laikotarpis, kai, atrodo, viskas griūva, nors nieko dar nėra... Mokykliniais metais paauglys patenka tarp „egzistencinių žirklių“ – sena (vaikystės) gyvenimo prasmė jau nebetenkina, o nauja (suaugusiųjų) dar neatrasta. Todėl dažnai jaunas žmogus pakimba egzistenciniame vakuume, kurį lydi neurozės sindromas, depresijos, žalingi įpročiai, apima tuštumos, beprasmybės jausmas. Pasak V.Černiaus, tai judėjimas iš pažįstamos vaikystės į nežinomą suaugusio žmogaus gyvenimą. Nesugebėjimas suprasti, kas aš esu, – tapatumo stoka - sukelia sumaištį (93).

Paauglystės tarpsniui būdingas spartus augimas ir lytinis subrendimas. Fizinis vystymasis netolygus ir intensyvus. Šis amžiaus tarpsnis- svarbiausias fizinio ir emocinio brendimo periodas. Tiksliausią informaciją apie save, savo jausmus, vidines reakcijas paauglys gauna iš savo kūno. Laiku įsisąmoninęs savo vidines reakcijas, augantis žmogus dažniau remsis svarbiausiomis vertybėmis ir doriau elgsis. Vienas svarbiausių fizinio vystymosi faktų – lytinis brendimas (94). Tai sunkus periodas, kuomet vyksta ryškūs kūno ir psichikos pokyčiai. Hipofizės ir lytinių liaukų hormonų bei nervų sistemos funkcijų aktyvėjimas sukelia ryškius funkcinis pakitimus: mergaitėms prasideda menstruacijos, o berniukams – poliucijos. Lietuvoje mergaitėms menstruacijos (menarchė) prasideda vidutiniškai 13,4 (12,2-14,5) metų, o berniukams poliucijos (ejakuliacija) – 14,7 (13,8-15,7) (20).

Lytinių organų vystymasis, hormonų pokyčiai organizme sužadina lytinį potraukį, kuris berniukams ir mergaitėms pasireiškia skirtingai. Nors mergaitės lytiškai bręsti pradeda ankčiau negu berniukai, tačiau seksualinių santykių poreikis dažniausiai atsiranda vėliau (95). Dėl hormoninių pertvarkymų paauglių organizme padidėja seksualinis dirglumas. Todėl svarbiausias jaunų žmonių lytiškumo ugdymo uždavinys – išlaikyti lytinį potraukį mažiausios įtampos būklėje tol, kol susiformuos pakankamai stiprūs, protu valdomi vidiniai stabdžiai (21-22).

Brendimo laikotarpiu paaugliai būna ypač jautrūs, dauguma paauglių jaučiasi vieniši ir nesuprasti, ypač suaugusiųjų, todėl kuo prastesni paauglio santykiai su tėvais, ypač berniukų su tėvu, tuo labiau jis nori priklausyti pasirinktai bendraamžių grupei ir pasikliauti jos normomis, perimti jos vertybes, kurios ne visada pageidautinos visuomenėje (21). Mokslininkų tyrimai rodo, kad paaugliai, kurių santykiai su tėvais yra geri, mažiau linkę užmegzti ankstyvus lytinius santykius (23).

Paauglystės metu nepaprastai sunku organizuoti lytinį auklėjimą. Vienas iš jo tikslų yra reikiama linkme nukreipti lytinį potraukio vystymąsi ir išvengti įvairių seksualinio pobūdžio konfliktų. Mat brendimo laikotarpiu būna ypač daug pretekstų tokiems konfliktams. Svarbiausias lytinio auklėjimo uždavinys šiuo laikotarpiu yra suvienyti nuolat didėjantį lytinį potraukį su visais psichiniais, ypač jausmų sferos pergyvenimais (12).

3.6. Lietuvos paauglių lytinis aktyvumas

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, mūsų šalies gyvenime įvyko daug pokyčių. Vakarietiškos kultūros įtaka jaučiama daugelyje veiklos sričių. Ryškėja vartotojiškas požiūris į gyvenimą. Mažėja tėvų autoritetas, kinta moralinės vertybės, neigiamą įtaką paauglių ir jaunimo moralei turi visuomenės informavimo priemonėse propaguojama „laisva meilė“. Meilė sutapatinama su seksu, suprantama kaip fizinis malonumas, nepakankamai vertinama atsakomybė už savo ir kitų elgesį (26).

Seksualumas yra normalus ir neišvengiamas paauglio brendimo elementas, vis dėlto daugeliui jaunų žmonių jis gali sukelti destruktivias pasekmes. Ankstyvą ir nesaugią lytinę elgseną lemia įvairūs veiksniai:

- paaugliams trūksta teisingų žinių apie RS;

- paauglystėje stipriai išreikštas intymumo troškimas;
- žemas savęs vertinimas yra pranašiškas ankstyvo lytinio aktyvumo veiksnys;
- bendraamžių nuomonė įtakoja paauglių sprendimus, ypač, jei jie gyvena probleminėje šeimoje arba vartoja alkoholį, narkotikus ar rūko;
- rizikingos elgsenos sindromas dažnesnis vaikinų tarpe;
- sprendimus įtakoja šeimos elgsena bei vertybių sistema;
- pastebėtas ryšys tarp stiprių sukrėtimų ir lytinio aktyvumo, ypač dėl seksualinės prievartos (27).

Šiuo metu paaugliai yra lytiškai aktyvesni, todėl amžius, kuriame pradedamas lytinis gyvenimas, jaunėja. Jaunėjantis pirmų lytinių santykių amžius gali būti iš dalies aiškinamas ankstyvesniu biologiniu brendimu (25).

Lietuvoje 2002 metais, lyginant su ankstesniais metais, lytinių santykių pradžia buvo paankstyvėjusi 5-6 metais (28). Kiekviena jaunesnė karta vidutiniškai vienais metais anksčiau pradeda lytinį gyvenimą, palyginus su vyresniąja (29).

2007 metais Vilniuje atlikto tyrimo „11-12 klasių mokinių sveikatos ir jos pokyčių per pastaruosius 5 metus“ duomenimis, daugiau negu trečdalis (36,1 proc.) respondentų yra turėję lytinius santykius. Seksualinį patyrimą turinčių tiek vaikinų, tiek merginų procentiniai dažniai didėjant amžiui didėja. Tarp septyniolikmečių respondentų lytinius santykius yra turėję ketvirtadalis (25,5 proc.), aštuoniolokmečių – 39,7 proc., o devyniolokmečių – daugiau negu pusė (55,6 proc.). Vertinant šiuos duomenis pagal lytį, išryškėja, kad iš visų tyrime dalyvavusių vaikinų, lytinius santykius yra turėję beveik pusė (47,3 proc.), o iš visų merginų – beveik trečdalis (29,5 proc.). Vaikinų, turėjusių seksualinį patyrimą, procentiniai dažniai pusantrą karto didesni negu merginų (30).

Tyrimo metu vienuoliktų klasių mokinių lytinių santykių paplitimo rodikliai (lytinius santykius yra turėję 29,9 proc.) sutampa su Vilniaus visuomenės sveikatos centro 2004 metais atlikto Vilniaus miesto 8-11 klasių mokinių rizikingos elgsenos tyrimo duomenimis. Kas trečias vienuoliktokas yra turėjęs lytinius santykius (39,1 proc. vaikinų ir 25,8 proc. merginų) (31).

2004 metais Respublikinės universitetinės ligoninės Vilniaus Vaiko raidos centro inicijuotas tyrimas parodė, kad 19 proc. tirtų jaunuolių lytinius santykius pradėjo iki 15 metų, 28 proc. – 16 metų, 52 proc. – 17 metų ir daugiau (32).

Kauno medicinos universiteto Profilaktinės medicinos katedros atliekamo Moksleivių sveikatą lemiančios gyvensenos tyrimo (HBSC) 2002 metų rezultatai rodo, kad 16,5 proc. jaunimo turėjo lytinius santykius iki 15 metų, 2006 m. – 15,8 proc. (36).

Pastaraisiais metais Lietuvoje atliekamų paauglių lytinių santykių paplitimo tyrimų rodikliai, lyginant su tyrimų duomenimis atliktais 1998-1999 metais, yra kiek didesni. L. Jaruševičienės Kauno miesto vidurinių ir profesinių mokyklų mokinių tyrimo duomenimis, tirtoje 13-18 metų amžiaus respondentų grupėje 26,5 proc. respondentų (35,5 proc. vaikinių ir 17,5 proc. merginų) yra turėję lytinius santykius (34). S. Ustilaitės tyrimo duomenimis, 14-17 metų amžiaus grupėje lytiškai aktyvių paauglių dalis taip pat buvo mažesnė ir sudarė kiek daugiau negu dešimtadalį (13,4 proc.). 16-17 metų amžiaus grupėje seksualinį patyrimą turinčių vaikinių buvo 26,3 proc., o merginų – 15,5 proc. (3,35).

Sveikatos rizikos veiksnių paplitimo tarp Vilniaus miesto vidurinių mokyklų 9-12 klasių mokinių 2001 ir 2006 metų atlikto tyrimo duomenis, 9–12 klasių mokinių grupėje vidutiniškai 24,3 proc. (2001 m.) – 26,3 proc. (2006 m.) mokinių nurodė turėję lytinių santykių. Lytiškai santykiavusių mokinių skaičius didėja didejant jų amžiui: 2001 m. devintokų, turėjusių lytinių santykių, buvo 9,9 proc. (2006 metais – 11,3 proc., $p=0,513$), o tokių dvyliktokų 2001 m. buvo 43 proc. (2006 metais – 50,9 proc., $p=0,011$). Pirmųjų lytinių santykių amžiaus mediana 2001m. sudarė 15 metų, o 2006 m. – 16 metų ($p<0,001$) (38). 2004 metais I. Basevicienės ir L. Šumsko duomenimis, tarp 15 metų merginų, turėjusių lytinių santykių, buvo 29,9 proc., o tarp 19 metų – net 74,4 proc. (37).

Reziumuojant, galima teigti, kad dauguma Lietuvos paauglių yra lytiškai aktyvūs ir norint juos apsaugoti nuo nesaugaus lytinio elgesio pasekmių, įvairių specialistų intervencija į jų lytinį ugdymą bei švietimą yra būtina.

3.7. Ankstyvi lytiniai santykiai kaip visuomenės sveikatos problema

3.7.1. Paauglių nėštumai

Ankstyvas lytinis patyrimas yra susijęs su įvairiomis sveikatos problemomis: paauglių nėštumu, abortais, lytiniu keliu plintančiomis infekcijomis, narkotinių medžiagų, alkoholio vartojimu, psichikos sveikatos problemomis ir t.t.

Dažna ankstyvų lytinių santykių pasekmė yra nepilnamečių mergaičių nėštumas. Jis dažniausiai neplanuotas ir nelaukiamas, todėl gali sukelti nepageidaujamų medicinos ir socialinių pasekmių ir motinai, ir vaisiui, vėliau ir pačiam vaikui. M. Pitts (72), išanalizavusi įvairiose šalyse atliktų tyrimų rezultatus, atskleidė dvi vyraujančias nuomones apie paauglių nėštumų priežastis:

1. Autorės nuomone, dalis visuomenės sveikatos specialistų, politikų ir mokslininkų yra įsitikinę, jog materialinė parama, skiriama nėščioms ir pagimdžiusioms moterims, gali skatinti ankstyvus nėštumus. Todėl yra manoma, kad dalis jaunų merginų, nusivylusių mokymusi mokykloje, konfliktuojančių šeimoje su tėvais, kūdikio gimimą gali vertinti patrauklia ateities galimybe. Kūdikis gali tapti savotišku geresnės, nepriklausomos ateities garantu. Vis tik JAV, Didžiojoje Britanijoje, Australijoje atlikti tyrimai nepatvirtina šios hipotezės (73).

2. Kita ankstyvuosius nėštumus aiškinanti hipotezė siejama su jauno amžiaus brandumo stoka. M.Pitts (72) teigimu, būtent ją pagrindžia įvairūs tyrimai, rodantys, kad absoliuti dauguma nėščių merginų neplanuoja nėštumų, o lytinės elgsenos saugumu nesirūpina, jausdamosis „neliečiamos“. L. Nielsen patvirtina šią išvargą, teigdama, jog 85 proc. paauglių nėštumų yra neplanuoti (74).

Paauglių nėštumai - visame pasaulyje viena iš aktualiausių paauglių sveikatos problemų. Su ja susiduria dideles, vidutines bei menkas pajamas gaunantys gyventojų sluoksniai. Paauglės nėštumas yra 10-19 metų moters nėštumas. Viena iš dešimties gimdančių moterų yra paauglė (6). Kasmet pasaulyje pagimdo 15 mln. paauglių (t.y. 11 proc. visų gymdymų per metus). Buvo apskaičiuota, kad 25 proc. moterų pagimdo pirmą vaiką nesulaukusios 20 metų (70). O Etiopijoje viena iš 7 paauglių gimdo kasmet (40). Lyginant įvairių šalių paauglių (15-19 m.) gimdymų koeficientus, nustatyta, kad didžiausi jie yra JAV – 55 iš 1000 mergaičių, o mažiausi Olandijoje – 6 iš 1000. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, šie rodikliai Lietuvoje 1995 m. buvo 39,9 iš 1000, o 1996 – 36,6 iš 1000 (6). 2004 metais jau minėtas gimstamumo rodiklis 1000 – iui moterų, priklausančių 11-15 metų amžiaus grupei, buvo 65. Tačiau šis rodiklis smarkiai kinta. Jis priklauso nuo regiono ir Europoje svyruoja nuo 4 Šveicarijoje, iki 57 Bulgarijoje. Lietuvoje 2004 metais jis buvo 22, t.y. mažesnis nei viso regiono vidurkis (t.y. 25) (71). 1995 m. Anglijoje 86000 paauglių tapo nėščios, t.y. 58,7 1000-iui 15-19 m. paauglių (41).

Įrodyta, kad ankstyvas nėštumas dažnai tampa socialine našta paauglėms, jų tėvams, visuomenei ir ne santuokoje gimusiems kūdikiams. Nustatyta, kad ankstyvi lytiniai

santykiai gali turėti įtakos jaunuolių psichinei, fizinei ir socialinei sveikatai. Švedijoje atlikto tyrimo metu nustatyta – kuo jaunesnė gimdyvė, tuo didesnis priešlaikinių gimdymų skaičius: 13-15 m. – 5,9 proc.; 16-17 m. – 2,3 proc.; 18-19 m. – 1,7 proc ir 20-24 m. – 1,1 proc. (42). Paauglių motinų kūdikiams komplikacijų grėsmė ir mirtingumas yra žymiai didesni nei vyresnio amžiaus moterų (39). Jaunesnėms nei 15 metų paauglėms nėštumo komplikacijų dažnis yra 60 proc. didesnis nei bendroje vaisingo amžiaus moterų populiacijoje ir 2,5 karto didesnis nei 20-24 metų amžiaus moterų grupėje. Jei mama yra jaunesnė nei 15 metų amžiaus dvigubėja rizika, jog kūdikis gims mažesnio nei 2500 g svorio. Jei mama jaunesnė nei 17 metų amžiaus, tris kartus didėja tikimybė, jog kūdikis mirs per pirmąsias 28 gyvenimo dienas. 2004 metais Lietuvoje iki 14 metų amžiaus buvo nustatyti 8 neplanuoti nėštumai, 15-19 metų – 3285. Iš jų atitinkamai 3 iš 905 merginoms buvo atlikti dirbtiniai abortai.

Gimusių skaičius jaunesnėms kaip 20 metų amžiaus moterims ES šalyse gana žymiai skiriasi. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje 1000-iai 15 - 19m. amžiaus paauglių tenka 32 gimdymai, kai tuo metu Nyderlanduose tik 4. Pastaraisiais metais Jungtinėje Karalystėje stebimas jauno amžiaus žmonių gimdymų padaugėjimas. Jauno amžiaus moterų gimdymai laikomi problema dėl daugelio priežasčių. Šioje amžiaus grupėje apie 70% nėštumų baigiasi abortu, ir tai rodo didelį nepageidaujamų nėštumų skaičių (43). Nėštumą ir gimdymą iki 19 metų, atsižvelgiant į įtaką jaunos moters ir jos vaikų gyvenimui, reikia laikyti atsitiktiniu ir neplanuotu (44). Netikėtas nėštumas dažnai sujaukia jaunuolės gyvenimą. Jaunesnių nei 15 metų paauglių nėštumo komplikacijų dažnis yra 60 proc. didesnis už bendros moterų populiacijos ir 2,5 karto didesnis už 20-24 metų moterų grupės nėščiujų (77). Antra vertus, tikėtina, kad socialiniai ir ekonominiai veiksniai labiau didina komplikacijų pavojų, nei jaunos motinos amžius. Riziką didina ir nėščių paauglių gyvensena. Tyrimai rodo, jog nėščios paauglės dažnai vengia konsultuotis su gydytoju, todėl yra sudėtinga garantuoti kokybišką prenatalinę priežiūrą; be to, jaunos merginos dažniau už vyresnes moteris nėštumo metu rūko, vartoja narkotikus, serga lytiškai plintančiomis ligomis (78).

42% jaunesnių nei 19m. gimdyvių lytinį gyvenimą pradėjo nuo 15 metų, 46% - apie galimą nėštumą nepagalvojo, nedirba ir nesimoko - 70%, po gimdymo ištekėjo 70%, o po metų 43% iš jų išsiskyrė. Šios jaunos mamos 10 kartų dažniau serga mažakraujyste, pagimdytus vaikus jos blogai prižiūri arba įvairiais būdais atsikrato (44). Vidutinis pirmąkart gimdančių moterų amžius 23 metai. Paauglių nėštumai ir gimdymai Lietuvoje sudaro 2,04% (45). Lietuvos statistikos departamento duomenimis, Lietuvoje 1995m. pirmą kartą gimdė 123 merginos iki 15 metų, 1996 - 99 (46). Italijoje paauglėms tenka mažiau nei 1% gimdymų (47).

Kitas svarbus aspektas tas, kad paauglių nėštumai ne tik paveikia jaunų žmonių sveikatą ir jų psichosocialinę raidą, tačiau tampa didele našta ir mokesčių mokėtojams. Sudėtinga įvertinti, kiek Lietuvos mokesčių mokėtojams kainuoja ankstyvieji nėštumai, nes iki šiol tokių skaičiavimų nebuvo atliekama. Kitų šalių tyrimai rodo, jog, pavyzdžiui, JAV beveik pusė socialinės rūpybos lėšų, skirtų vaikams, išmokama gimdžiusioms paauglėms motinoms (74). 1990 m. ši šalis išleido daugiau kaip 25 milijardus dolerių šeimoms, kur motina gimdė paauglę, neįskaitant subsidijų gyvenamajai vietai, specialioms mokymo programoms, profesiniam rengimui ir t.t. (79). Nustatyta, jog jei jauni žmonės savo pirmojo vaiko susilauktų būdami bent 20 metų, JAV mokesčių mokėtojai sutaupytų po 2 milijardus dolerių kasmet (74).

Tokių jaunų žmonių nebrandumą yra bandoma aiškinti informacijos apie lytinę ir reprodukcinę sveikatą stoka. Daugelis autorių mano, kad jos trūkumas yra labai svarbus ankstyvųjų paauglių lytinį aktyvumą lemiantis veiksnys (75-76).

3.7.2. Paauglių abortai

Dėsninga neplanuotų nėštumų pasekmė – paauglių abortų skaičius. Žodis „abortas“ kilęs iš lotyniško žodžio „aboriri“, kuris reiškia „žudyti“ arba „naikinti“. Dabar Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos šalių, abortu laikomas nutrūkęs arba nutrauktas nėštumas iki 22 nėštumo savaitės. Lietuvoje moterys nėštumą gali laisvai nutraukti iki 12 savaitės, vėliau tik pagal medicininės indikacijas (46). Abortas yra pavojingiausias šeimos planavimo metodas (dar ir dabar kasmet pasaulyje nuo abortų miršta 80000 moterų), žalojantis moterį, o neretai ir jos artimuosius, todėl visais aspektais - moraliniu, medicininu, fiziniu, socialiniu, psichoemociniu – yra nepriimtinas (56).

Kasmet pasaulyje tūkstančiui 15 - 49 metų moterų tenka nuo 32 iki 46 abortų. L. Nielsen teigia, kad nėštumus nutraukia apie trečdalis visų nėščių paauglių (74). Mažiausias abortų rodiklis (5/1000) nustatytas Olandijoje, kur abortų įstatymas vienas liberaliausių pasaulyje (56). Nors bendras abortų skaičius Lietuvoje nuo 40516 1992m. sumažėjo iki 12362 2002m., tačiau didėjo 15 - 19m. amžiaus merginoms atliekamų abortų dalis nuo 4,9% iki 7,1%. Iki 19 metų amžiaus pirmą nėštumą nutraukusios merginos sudarė 35% nuo visų nutraukusių pirmą nėštumą (45). Tai rodo, kad jaunimas apie šeimos planavimą informuotas nepakankamai. Abortų dažnumas, ypač jaunesnių nei 19 metų, rodo šeimos planavimo prastą kokybę (44). Apskaičiuota, jog kasmet Europoje atliekama 260 tūkstančių nesaugių nėštumo nutraukimų, tarp

jų - 110 tūkst. Rytų Europoje. Didžioji dalis pacienčių - paauglės. Tai galima paaiškinti mokymo stoka bei nepakankamu kontracepcijos naudojimu. Pagrindinę nėštumo nutraukimo priežastį sunku išskirti, nes moterys dažniausiai nurodo keletą priežasčių.

Jaunas amžius (<18 metų) yra gana dažna aborto priežastis. Dešimtyje šalių nuo 10 iki 37% moterų šią priežastį nurodė kaip pagrindinę. Hondūre ir Meksikoje dėl šios priežasties nėštumo atsisakė vienas trečdalis moterų. Vienas ketvirtadalis Australijos moterų paminėjo, kad „jaunas amžius“ buvo viena iš šalutinių priežasčių. „Jauną amžių“, kaip įtakos turintį veiksnį, Olandijoje paminėjo 13%, o JAV 30% moterų (46). Skandinavijos šalyse, Anglijoje, JAV, Kanadoje abortų dažnis didžiausias tarp moterų iki 20 metų. Svarbiausia priežastis - atidėti pirmąjį gimdymą vėlesniam laikui (25). Anglijoje atliktais tyrimais nustatyta, kad kuo jaunesnė paauglė pastoja, tuo dažniau nutraukia nėštumą. Tarp penkiolikmečių tokių yra 47%, tarp septyniolikmečių – 35%, tarp devyniolikmečių – 30%. Britanijoje paauglių nėštumų skaičius yra vienas aukščiausių Vakarų Europoje, 7 kartus aukštesnis nei Nyderlanduose (41). 1992m. Britanijos vyriausybė paauglių nėštumus paskelbė viena iš Nacionalinės sveikatos problemų ir iškelė uždavinį iki 2000m. perpus sumažinti nėštumų skaičių tarp 13 - 15m. paauglių. Lytinis auklėjimas mokykloje ir lengvai prieinamos konfidencialumą išlaikančios tarnybos buvo pagrindinės strategijos sudedamosios dalys. Nuo 1990m. 60% išaugo specialių, skirtų jaunų žmonių reikmėms tenkinti sveikatos tarnybų skaičius. 15% sumažėjo nėštumų tarp 15 - 19m. paauglių ir 16% - tarp jaunesnių nei 16 metų (41).

Jaunos švedės dažniau už vyresnes naudoja KP, todėl Švedijoje legalių abortų 15 - 19 metų grupėje sumažėjo nuo 24,4/1000 (1988m.) iki 19,0/1000 (1993m.) (46). Dar iki šiol visuomenė ir nemažai medikų abortus vertina labai liberaliai. Reikia keisti požiūrį, įsisąmoninti, kad abortas yra amoralus, žalojantis moters sveikatą veiksmas, todėl taip planuoti šeimos negalima (44).

Lietuvoje nuo 1996 metų pradėjo mažėti dirbtinių abortų skaičius, tačiau jis lieka 3 - 4 kartus didesnis negu Vakarų Europos valstybėse. Santykis tarp gimdymų ir abortų mažėja. 1996m. gimdymų ir abortų santykis buvo 100 su 107, 1998m. - 100 su 56,7. Tai gera tendencija. Tačiau daugėja jaunų, iki 18 metų, moterų dirbtinių abortų. Dažni ir pirmo nėštumo nutraukimo atvejai (apie 12 - 13% visų abortų). Lietuvoje abortų daroma daugiau negu kitose šalyse. Suomijoje 1995m. iš 100 vaisingo amžiaus moterų nėštumą nutraukė 11,8, Olandijoje - 5,2, Vakarų Europos valstybėse - 14, Lietuvoje - 40 moterų. Tik pastaruoju metu visuomenė pradeda suvokti, kad abortas - tai ne tik medicininė problema, tai gyvybės žudymas. Abortų padariniai

moters sveikatai gali būti labai sunkūs. Manoma, kad Lietuvoje po abortų kasmet apie 2000 moterų tampa nevaisingos (44).

Pasaulinė praktika parodė, kad abortų draudimo politika nepasiteisino. 1992m. abortai buvo uždrausti Lenkijoje (57). Visuomenėje kilo nepasitenkinimas, padaugėjo kriminalinių abortų ir moterų mirčių atvejų. Reikia mažinti abortų poreikį šviečiant visuomenę, ypač jaunimą, ir propaguojant efektyvią kontracepciją.

Pastarųjų metų oficialios statistikos apie Lietuvos paauglėms atliktus abortus nepavyko rasti.

3.7.3. Lytiškai plintančios ligos paauglių tarpe

Kita svarbi ankstyvų lytinių santykių pasėkmė – lytiškai plintančios infekcijos (LPI). LPI pasekmės dažnos ir gerai įrodytos: infekcijos, nevaisingumas, gimdos kaklelio vėžys, vaisiaus ir naujagimio infekcijos. Plitimo mechanizmai tarp suaugusių ir paauglių yra tie patys: ypač rizikingi nesaugūs lytiniai santykiai su keliais partneriais. Lytiškai aktyvių jaunuolių žinios LPI klausimais yra menkesnės negu bendraamžių, dar nepradėjusių lytinio gyvenimo. Specifinės lytinio švietimo programos nesumažina paauglių lytinio aktyvumo, bet jie kur kas dažniau naudoja prezervatyvus, taip užtikrindami didesnę lytinės elgsenos saugumą. Didelė praraja tarp jaunuolių suvokimo apie jų neigiamo elgesio žalą sveikatai ir šių žinių taikymo realiame gyvenime. Švedijoje atlikti tyrimai teigia, nors merginos ir turėjo pakankamai žinių apie LPI, tai nepakeitė jų seksualinio elgesio. Todėl šviečiamąją veiklą turėtų papildyti atitinkama sveikatos priežiūra (2).

2000 metų “Jaunimas Lietuvoje” tyrimo duomenimis, didžiąją dalį – 59,1 proc., visų 1999 m. susirgusiųjų LPI sudarė 18 – 29 metų jaunimas. Šiai susirgusiųjų grupei 1999 m. teko pusė visų užregistruotų sifilio atvejų, 65 proc. lėtinės ir net 73,3 proc. ūmios gonorėjos atvejų. Šio amžiaus vaikinių sergamumas LPI du kartus didesnis nei merginų: 100 tūkst. šio amžiaus vaikinių tenka 356 susirgimai, o merginų atitinkamai – 177 susirgimai. Tačiau LR Statistikos departamento duomenimis, oficialus LPI susirgimų skaičius tarp 15 – 19 m. amžiaus jaunimo mažėja. 1997 m. buvo užregistruota 440 sifilio atvejų, 380 – ūmios gonorėjos, 47 – lėtinės gonorėjos; atitinkamai 1998 m. – 279, 214, 35; 1999 m. – 178, 227, 30 ir 2000 m. – 143, 192, 10 susirgimai minėtomis ligomis (48). 2010 metais tarp paauglių iki 17 metų buvo nustatyti 8 sifilio atvejai, 3 gonokokinės infekcijos atvejai. Šių ligų paplitimas gerokai padidėja 18-24

metų amžiaus grupėje: lytiškai santykiaujant plintančių chlamidijų sukeltos ligos – 8, gonokokinės infekcijos – 97, sifilio – 77 atvejai (101).

Lietuvos AIDS centro 1999 m. akcijoje “Virusiniai hepatitai” ištyrus dėl virusinių hepatitų ir ŽIV 601 jaunuolį nuo 13 iki 21 metų, iš viso rasta 16 užsikrėtimo virusiniais hepatitais atvejai (9 VHB ir 7 VHC). Kitos AIDS centro vykdytos 2000 m. akcijos “Pasitikrink dėl AIDS” metu, iš 70 išsirtinti atėjusių žmonių (daugiausiai 20 – 24 m. amžiaus) buvo nustatyti 2 ŽIV infekcijos atvejai ir vienas susirgimas sifiliu. Tokios akcijos, specialistų vertinimu, padeda anksčiau išaiškinti LPI bei paskatina žmones susimąstyti dėl savo elgesio ir nugalėti baimę pasitikrinti (49).

KMU Akušerijos ginekologijos ir Vaikų klinikų atliktas tyrimas (2002) parodė gana ne mažą sergamumą paauglių merginų tarpe viena iš LPI. Ištyrus 240 lytinius santykius turinčias Kauno moksleives (15 – 19 metų) nustatyta, jog 18,2 proc. merginų buvo užsikrėtusios *Chlamidia trachomatis* infekcija. 45,5 proc. užsikrėtusių šia infekcija merginų neturėjo jokių nusiskundimų nuo lytinių santykių pradžios (50). Lytiniu būdu plintančių infekcijų rizika mergaitėms žymiai didesnė nei suaugusioms moterims dėl anatominių ir fiziologinių ypatumų. Pirmiausia skiriasi gimdos kaklelio ir makšties epitelio sandara, mergaitės epitelis yra pažeidžiamesnis, gleivių sluoksnis plonesnis, makšties rūgštingumas mažesnis, todėl lengviau patenka infekcijos (51).

Kitas 2003 metais atliktas Lietuvos AIDS centro kartu su VU medicinos fakulteto studentų mokslinės draugijos atstovais atliktas tyrimas parodė panašų jaunų moterų infekuotumą *Chlamidia trachomatis*. Tarp AIDS centro organizuotų akcijų “Pasitikrink nemokamai” bei “Apsaugok save ir savo partnerį” dalyvių *Chlamidia trachomatis* infekcija nustatyta 12,2 procentams, o tarp studentų šios infekcijos buvo daugiau nei dvigubai – 27,7 proc. (52). Šie duomenys patvirtina, jog jaunimo seksualinis elgesys nėra pakankamai saugus, todėl lydimas LPI susirgimais. Būtina daugiau lytiškai aktyvų jaunimą šviesti dėl saugesnio lytinio elgesio (ypač skatinti prezervatyvų vartojimą).

LPI yra vienos iš labiausiai paplitusių ligų pasaulyje. PSO duomenimis, kasmet pasaulyje sifiliu užsikrečia apie 12 mln. žmonių, 62 mln. – gonorėja ir 89 mln. - chlamidijomis. Nuo 1990m. daugelyje pasaulio šalių LPI sergama rečiau, išskyrus Rytų Europos šalis. Baltijos buvusiose sovietinėse respublikose nuo 1989m. pradėjo gausėti apsikrėtusių sifiliu (53). 2002m. pasaulyje su ŽIV/AIDS gyveno 42 mln. žmonių, iš jų 19,2 mln. yra moterys ir 3,2 mln. vaikų iki 15m. amžiaus. Paskaičiuota, jog kasdien pasaulyje ŽIV užsikrečia apie 16 tūkst. žmonių. Rytų

Europoje kasdien ŽIV užsikrečia apie 700 žmonių. 2002m. apie 3,2 mln. ŽIV infekuotų asmenų pasaulyje sudarė vaikai iki 15m. amžiaus (53).

Lytiškumo ugdymas netapo prioritetu bendrojo lavinimo mokyklose, nes šis poreikis nepadarytas bendravalstybiniu. Su ŽIV plitimu susieta informacija netapo jaunų žmonių savo elgesio ugdymo motyvu. Nėra atsvaros prieš lytinį palaidumą liaupsinantį visuomenės informavimą žiniasklaidoje (54). Pasigendama deramo visuomenės švietimo ir priemonių paauglių LPI prevencijai. Taikoma LPI prevencija neatitinka kintančios socialinės - ekonominės situacijos poreikių. Jaunimo seksualinis švietimas ir LPI prevencija yra aiškiai nepakankami. ŽIV prevencijos formos bei priemonės ne visada pasiekia lytiškai aktyvius žmones, kuriems dažniausiai ir gresia infekcijos pavojus (55).

2001 m. Vilniaus Universiteto Medicinos fakulteto Higienos katedroje atliktas tyrimas “ŽIV epidemiologiniai dėsniniai rizikos veiksnių paplitimas moksleivių grupėje”. Jo metu anonimiškai apklausti Vilniaus m. 9-12 kl. moksleiviai, kurių amžiaus vidurkis 16,2 metai. Šio tyrimo metu domėtasi jaunimo žiniomis, nuostatomis ir elgesiu susijusiu su ŽIV/AIDS, LPI bei kitais aspektais. Tyrimo rezultatai parodė, kad 98,7 proc. moksleivių yra girdėję apie ŽIV/AIDS. Pusė (50,8 proc.) apklaustųjų mano, jos turint vieną ištikimą partnerį galima apsisaugoti nuo ŽIV. Manančių, kad prezervatyvas apsaugo nuo ŽIV ir LPI yra **72,4 proc.**, manančių priešingai – **10,1 proc., o 17,5 proc. prisipažįsta, kad nežino.** Daugiau, kaip pusė mokinių žino, jog turint vieną neužsikrėtusį ištikimą lytinį partnerį galima apsisaugoti nuo ŽIV. Lyginant pagal klases išryškėja, aukštėjant klasei, daugėja moksleivių žinančių teisingus atsakymus (58).

2000 metų rugpjūčio – rugsėjo mėnesiais Viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų Studijos “Spinter”, buvusio Lietuvos AIDS centro užsakymu, atliko Lietuvos jaunimo nuo 16 iki 29 metų apklausą, naudodami standartizuotą interviu pagal suderintą klausimyną. Respondentai atrinkti kvotinės atrankos metodu. Pasak tyrimo rezultatų, virš 60 proc. respondentų teigia turintys pakankamai informacijos apie ŽIV bei kitas LPI ir žino pagrindinius apsisaugojimo būdus. 6 proc. yra girdėję apie tokias ligas, tačiau nedaug žino apie jas pačias bei apsisaugojimo priemones. Likęs trečdalis jaunimo yra girdėjęs tiek apie ligas, tiek apie apsisaugojimo būdus. Mažiausiai informacijos apie ŽIV ir kitas lytiškai plintančias ligas bei pagrindinius apsisaugojimo būdus turi mokyklinio amžiaus jaunimas, priklausantis jauniausiai amžiaus grupei. Geriausiai informuoti teigė esą aukštąjį išsimokslinimą turintys respondentai (58).

2003 pavasarį AIDS centro užsakymu Viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovės “Baltijos tyrimai” atliktas tyrimas parodė, jog daugiau nei du trečdaliai (77 proc.)

jaunimo žino, jog taisyklingai naudojant prezervatyvą galima apsisaugoti nuo ŽIV. Panašus procentas (76 %) yra informuoti, jog susilaikant nuo lytinių santykių visai galima išvengti ŽIV (58).

Apibendrinant šių tyrimų duomenis, galima teigti, kad mažiausiai žinių apie LPI, jų prevenciją turi mokyklinio amžiaus asmenys, o pirmųjų lytinių santykių debiutas fiksuojamas dar mokykloje besimokantiems paaugliams. Žinodami esamą situaciją, tiek medikai, tiek pedagogai privalo suteikti kvalifikuotą informaciją apie šiuolaikines kontracepcijos priemones.

3.7.4. Kontracepcijos naudojimas paauglių tarpe

Kontracepcija ilgą laiką buvo viešai nediskutuojama tema daugelyje Rytų Europos šalių (61). Po Nepriklausomybės atkūrimo Baltijos šalių dvasiniame ir socialiniame gyvenime įvyko esminių pokyčių. Žiniasklaidoje pagausėjo informacijos apie vaisingumo reguliavimo būdus. Tačiau, nepaisant šeimos planavimo tarnybų pastangų bei visuomenės švietimo, efektyvi kontracepcija sunkiai skinasi kelių daugelyje pasaulio šalių, taip pat Rytų Europoje ir Baltijos šalyse. Deja, moterys dažnai pirmenybę teikia abortui, pasirinkdamos jį kaip kontracepcijos metodą. Apsisprendimą vartoti efektyvią kontracepciją ar ne, dažnai lemia daug veiksnių: patirtis, žinios, požiūris, nuostatos, religija, kultūriniai ir ekonominiai veiksniai, subjektyvūs nusiskundimai ir nepageidaujamas kontraceptinių priemonių (KP) poveikis. Turi įtakos ir KP kaina, prieinamumas (46). Taip pat kontracepcijos prieinamumas jauniems žmonėms priklauso ir nuo sveikatos ir švietimo sistemos aspektų. 2010 m. žurnale „Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas“ publikuoto mokslinio tyrimo duomenimis, net 30,7 proc. tyrime dalyvavusių Lietuvos studentų patvirtino, kad dažniausia kliūtis naudotis kontracepcijos priemonėmis yra informacijos stygius. 23,7 proc. nurodė didelę kontracepcijos priemonių kainą, 20,4 proc. studentų tvirtino, jog menkas kontraceptinių priemonių vartojimas Lietuvoje susijęs su sunkumais, kurie kyla sveikatos priežiūros paslaugų sektoriuje (59).

Efektyvios KP daugiausiai naudojamos išsivysčiusiose šalyse. ES KP naudojasi 75% moterų, o Centrinėje ir Rytų Europoje – tik 32%. Daugelyje buvusių sovietinių respublikų šis skaičius nesiekia 25% (1994m.) (46).

Literatūros duomenimis, KP naudojimas įvairiose šalyse labai skiriasi. Apžvelgsime tik paauglių naudojamą kontracepciją, nors, kaip KP naudoja paaugliai, duomenų labai mažai. Danijoje 1984m. KP nenaudojo tik 16% lytiškai aktyvių ir nepageidaujančių

nėštumo 16 - 20m. moterų, o 1989m. – 7%. Labiausiai paplitę šioje amžiaus grupėje buvo tabletės (53-63%) ir prezervatyvai (21 - 33%). Danės, pradėjusios lytinį gyvenimą iki 14m., rečiau naudojo prezervatyvus (43%) negu pradėjusios lytinį gyvenimą 17m. ir vėliau (53%). Prezervatyvų naudojimas priklauso ir nuo moters išsimokslinimo. 1991m. 38% Norvegijos paauglių mergaičių nurodė vartojusios kontraceptines tabletes (25).

Anglijos Jaunimo konsultavimo centro duomenimis 26% paauglių, apsilankiusių centre, buvo paskirta kontraceptinės tabletės, 43% pasirinko prezervatyvą, 15% po pokalbio su konsultantu nutarė atidėti lytinio gyvenimo pradžią (41).

Tikslios informacijos apie tai, kaip Lietuvos jaunimas naudoja KP, nėra (62). Tačiau yra atlikta keletas regioninių apklausų, iš kurių galima susidaryti bendrą vaizdą. Dabartiniai jaunuoliai KP naudoja dažniau nei prieš 20 - 30m., tačiau KP paplitimas, palyginus su Vakarų Europos šalimis, labai menkas. Iš 5000 apklaustų respondentų Lietuvoje KP naudojo 50%, Švedijoje – 92%, Kanadoje – 95% (28).

Prezervatyvas laikomas prieinamiausia ir efektyviausia priemone apsaugai ne tik nuo nepageidaujamo nėštumo, bet ir nuo LPI. Ypač jis tinka jauniems žmonėms, kurių lytinis aktyvumas didelis, dažna partnerių kaita (41).

Lietuvoje paaugliams trūksta kvalifikuotos informacijos apie KP naudojimą. Jaunimas nežino, kokios KP tinkamiausios įvairiais gyvenimo laikotarpiais ir atvejais, kokia jų įtaka sveikatai, naudojimo metodika ir kt. Literatūros duomenys rodo, kad kur kas daugiau komplikacijų pasitaiko dėl aborto, nėštumo ir gimdymo ankstyvoje jaunystėje negu dėl KP naudojimo (46).

Kai kurių vokiečių ir italų autorių duomenimis, efektyvias KP (spirales, hormonų preparatus) daugiau naudoja jaunos moterys (iki 20m.), kadangi jos nepasiruošusios nėštumui bei gimdymui, bet nenorėtų nutraukti nepageidaujamo nėštumo. Vokiečių autorių duomenimis, studentės ir moksleivės 3,5 karto dažniau renkasi KP kaip šeimos planavimo priemonę, palyginti su kitų profesijų moterimis (46).

Iš dalies nesaugią lytinę elgseną gali lemti menkos ir klaidingos paauglių žinios lytiniais klausimais. Įvairių šalių profilaktinės medicinos vadovuose rekomenduojami pirmo pasirinkimo KP paaugliams - prezervatyvai ir peroraliniai kontraceptikai (24) - Lietuvos jaunuoliams kelia nerimą. Tik 60% paauglių žino, kad tinkamai naudojami prezervatyvai apsaugo nuo LPI ir nepageidaujamo nėštumo, net 50% apklaustųjų mano, kad merginos, naudojančios peroralinius kontraceptikus, ateityje taps nevaisingos. Nenuostabu, kad Lietuvoje

daug abortų, nes net 37% paauglių įsitikinę, kad lytiškai aktyviems jaunuoliams patys tinkamiausi - natūralūs nėštumo planavimo metodai. Lietuvoje, skirtingai nei Vakaruose, natūraliems nėštumo planavimo metodams pirmenybę atiduoda net 32% lytiškai aktyvių moksleivių (2).

3.8. Užsienio patirtis, saugant paauglių lytinę sveikatą

Paauglių lytinė elgsena yra skirtinga įvairiose šalyse, nes ji susijusi su šalies tradicijomis, kultūra, religija, socialine aplinka. Lytinę elgseną įtakoja socioekonominis šalies išsivystymo lygis, švietimo sistema, sveikatos politika, religija ir kitų veiksnių visuma (24).

Danijoje per 80-uosius metus lytinį gyvenimą mergaitės vidutiniškai pradėdavo 15,7-16,2 metų. 1984m. 74% 16-20m. moterų jau turėjo lytinio gyvenimo patirtį. Remiantis vėlesniais danų duomenimis, daugiau nei 50% moterų pradėjo lytinį gyvenimą 17 metų, o 11% merginų iki 14 metų (25).

1970 m. lytinis švietimas Danijoje įtrauktas į mokyklų privalomas mokymo programas. Lytinio švietimo pamokos sujungtos su sveikatos bei žinių apie šeimą pamokomis. Pažymėtina, kad Danijoje paauglių nėštumo atvejų mažėja. Manoma, kad taip esti dėl įvesto privalomo lytinio švietimo mokyklose (64).

Suomijoje taip pat visi mokiniai nuo 1976 metų privalomai lanko lytinio švietimo pamokas, gauna sveikatos priežiūros paslaugas mokyklose, o mokytojai ir mokyklos medicinos personalas tam yra specialiai rengiami. Moterų, gimdančių iki 20 metų, yra labai nedaug ir sudaro mažiau nei 3 proc. visų gimdyvių. Švietimas Suomijoje laikomas veiksmingiausia priemone gimstamumui kontroliuoti. Suomijos visuomenė labai palankiai vertina lytinį švietimą. Visi šešiolikamečiai paštu gauna Socialinių reikalų ir sveikatos apsaugos ministerijos specialiai jaunimui parengtą informaciją. Pateikiamos žinios apie šeimos planavimą, tarpusavio santykius, seksualumą ir pan., duodamas prezervatyvas. Atlikti tyrimai rodo, kad jaunimo lytinio gyvenimo pradžia nepaankstėjo. Tarptautiniu mastu lytiškai plintančių infekcijų, ŽIV, AIDS, Suomijoje yra mažiausiai, nes įvardijama pagrindinė priežastis – plačiai naudojami prezervatyvai, aktyvios stebėjimo institucijos, kuriamos prevencinės strategijos. Kai kuriuose miestuose veikia atviros klinikos, kur paaugliai anonimiškai gali skambinti ar kreiptis konsultacijos lytinio gyvenimo klausimais. Aktyviai veikia ir nevyriausybinės šeimos planavimo organizacijos (67-69).

Švedijoje privalomas lytinis švietimas mokyklose jau įvestas 1955 metais. Per lytinio švietimo pamokas labai atvirai kalbama apie lyčių anatominius bei psichologinius skirtumus. Lytinio švietimo pamokų metu pateikiama informacija apie kontracepciją, abortą, LPI, taip pat yra nurodoma kur teikiamos reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugos. Daugiausia dėmesio skiriama lytiškumo, tarpusavio santykių, lyčių lygybės klausimams (65). Lytinio švietimo pamokos dėstomos atsižvelgiant į mokinių amžių. Neįgaliems mokiniams sudarytos vienodos galimybės gauti reikiamą informaciją. Čia paplitusi nuomonė, jog žinioms įgyti būtinas atvirumas, o žinios daro įtaką atsakingai žmogaus elgsenai. Jaunimui reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugos lengvai prieinamos ir nemokamos. Labai populiarios šį darbą atliekančios jaunimo klinikos, kurių daugėja. Čia dirba gydytojai, akušeriai, socialiniai darbuotojai, konsultuojantys jaunimą jiems rūpimais klausimais (42). 1988 m. Švedijoje įkurta jaunimo centrų asociacija, kurios tikslas aktyvinti bendruomenes, plėsti jaunimo galimybes patekti į jaunimo centrus. 1992 m. Švedijoje buvo daugiau nei 130 jaunimo centrų, 2005 – virš 300. Tai rodo teigiamą Vyriausybės požiūrį į jaunimo centrus. Švedijoje jaunuoliams iki 23 metų kontraceptinės priemonės parduodamos tris kartus pigiau (42). Dažniausiai į tokius centrus jaunimas kreipiasi dėl kontracepcijos, lytiškai plintančių ligų. Paauglių nėštumas Švedijoje yra labai retas, o ŽIV ir AIDS susirgimai dar retesni. Be abejonės čia reikšminga mokykloje gauta informacija apie lytinį gyvenimą, kontracepciją, LPL (66).

Lyginant įvairių šalių moterų lytinio gyvenimo tendencijas, Šiaurės šalyse pastebima tendencija pradėti lytinį gyvenimą anksčiau negu kitose šalyse. Tačiau įvairių šalių paauglių elgsena pradedant lytinį gyvenimą yra panaši. Bet skirtumas tas, kad Šiaurės šalyse lyginant su Rytų valstybėmis, yra gerokai mažesnis paauglių nėštumų, abortų, LPI skaičius(25).

4. TYRIMO ORGANIZAVIMAS

4.1. Tyrimo metodai

Teoriniai:

- medicininės, pedagoginės ir psichologinės literatūros bei mokslinių šaltinių analizė.

Diagnostinis:

- reprezentatyvi anketinė Vilniaus 9-12 klasių moksleivių apklausa, anketą pildant pačiam respondentui. Gilintasi į moksleivių atsakymus apie jų požiūrį į lytinį švietimą, lytinę patirtį.

Statistiniai:

- duomenų statistinis apdorojimas atliktas panaudojus kompiuterinę programą SPSS 17 versiją bei WinPepi statistinę programą.
- Dviejų požymių nepriklausomumas buvo tikrinamas naudojant chi kvadrato kriterijų. Rodiklių skirtumai buvo laikomi statistiškai reikšmingais, kai $p < 0,05$.
- Visoms hipotezėms tikrinti buvo taikytas reikšmingumo lygmuo 0,05.
- Tolydiesiems kintamiesiems naudoti standartiniai aprašomosios statistikos rodikliai: parametru aritmetinis vidurkis, standartinis nuokrypis, mediana, moda, minimali bei maksimali reikšmė.
- Ranginių kintamųjų sąsajoms nustatyti naudotas Spearman'o ranginė koreliacija (r_s), atsižvelgiant į koreliacijos koeficiento reikšmę ir statistinį reikšmingumą.
- Dviejų kiekybinių kintamųjų tiesinio statistinio ryšio nustatymui naudotas Person'o ranginė koreliacija, atsižvelgiant į koreliacijos koeficiento reikšmę ir statistinį reikšmingumą.
- Daugiau kaip dviejų grupių vidurkių palyginimui naudota dispersinė analizė (ANOVA).
- Ranginių neparimetrinių kintamųjų nepriklausomose imtyse palyginimui naudotas Mann-Witney U metodas.
- Ankstyvus lytinius santykius sąlygojančių veiknių įtakos tikimybei įvertinti naudota binarinė logistinė regresija. Nepriklausomų kintamųjų įtraukimui į skaičiavimą buvo panaudotas Enter metodas, kuomet visi kintamieji į skaičiavimą buvo įtraukiami vienu metu. Binarinės

logistinės regresijos suderinamumas su duomenimis įvertintas atsižvelgiant į Hosmerio-Lemeshowo testo rezultatus. Ansktyvą lytinį gyvenimą sąlygojančių veiksnių tikimybė vertinta pagal galimybių santykio rezultatus ($\text{Exp}(B)$).

Apklauso rezultatų paklaida neviršija 3 proc. Respondentų nuomonė su 95 proc. tikimybe ir 3 proc. paklaida atspindi visų Vilniaus 9-12 klasių mokinių nuomonę.

4.2. Tyrimo imties sudarymas

Šio tyrimo respondentai buvo Vilniaus miesto 9-12 klasių vidurinių bendrojo lavinimo mokyklų, gimnazijų, licėjaus moksleiviai. Pagal Statistikos Departamento duomenis, 2010 metais Vilniaus mieste buvo 16 294 9-12 klasių mokinių, iš jų 9 klasių - 3569, 10 klasių - 4204, 11 klasių - 4201, 12 klasių - 4320. Tikslus visų moksleivių skaičius buvo reikalingas, norint apskaičiuoti reprezentatyvinės imties dydį. Žinant bendrą mokinių skaičių, pilotinio tyrimo lytinio švietimo paplįmo mastą – 57 proc., imtis su 3 proc. paklaida ir 95 proc. pasikliautiniu intervalu buvo skaičiuojama naudojant statistinę programą EpiInfo. Reprezentatyvios imties dydis – 983 mokiniai. Išoriniam validumui užtikrinti užtikrinti imtis buvo padidinta 20 proc., o vidiniam – stebima ir sumažinama išorinių veiksnių įtaka, atidžiai vertinami ir analizuojami tyrimo duomenys.

Iš visų 153 Vilniaus mokyklų (pagal Statistikos Departamento duomenis) sistemingos atrankos būdu buvo atrinktos 10 mokyklų, kiekvienoje mokykloje po vieną 9,10,11,12 klasę. Jeigu mokykla atsisakydavo dalyvauti tyrime, į tyrimą buvo įtraukiama žemiau esanti mokykla, buvusi bendrame mokyklų sąrašė. Prieš atliekant tyrimą, visoms mokykloms buvo išsiųstas Visuomenės sveikatos instituto prašymas leisti vykdyti mokslinį tyrimą. Prieš tyrimą, buvo gaunami mokyklų vadovų, tėvų bei pačių mokinių sutikimai dalyvauti tyrime. Gavus leidimą, kvotinės atrankos būdu buvo sudaromos kvotos pagal klases ir lytį.

4.3. Tyrimo instrumentas

Tyrimas atliktas 2010 m. gruodžio mėn. (bandomasis) ir 2011 sausio-vasario mėnesiais, naudojant anoniminę anketinę apklausą.

Tyrimas buvo atliekamas 3 etapais. Pirmojo – bandomojo tyrimo metu, kuriame dalyvavo 25 moksleiviai, patikslinta klausimyno kokybė. Vidinis patikimumas buvo matuojamas Kronbacho alfa koeficientu. Mažiausiai reikalaujama skalės Kronbacho alfa reikšmė turėjo būti ne mažiau nei 0,7. Atliekant žvalgomąjį tyrimą, respondentų amžiaus ir lyties santykis imtyje buvo toks pat kaip atliekant tikrąjį tyrimą.

Antrasis etapas - numatyto respondentų skaičiaus apklausa mokyklose. Anketas mokyklose platino ir surinko tyrimo vykdytoja. Anketos buvo pildomos tyrėjo akivaizdoje, kad būtų išvengta aukšto negrįžtamumo procento. Potencialiems tiriamiesiems buvo suteikta informacija apie tyrimą, užtikrintas dalyvavimo tyrime savanoriškumas ir atsakymų anonimiškumas. Išdalijus anketas paaiškintos pildymo taisyklės. Pildymo laikas buvo neribojamas.

Tyrimo anketa sudaryta iš 40 klausimų, kurių pagalba buvo siekiama išsiaiškinti subjektyvią moksleivių nuomonę apie lytinį švietimą, lytinių santykių paplitimą ir pan. Moksleivių apklausos apie jaunimo sveikatą anketa pateikta priede.

Trečiasis tyrimo etapas - anketų analizė. Analizuojant anketas buvo vertinama, kaip į tuos pačius klausimus atsakė skirtingos respondentų grupės. Lyginami lytiškai aktyvūs moksleiviai su lytiškai neaktyviais, merginos su vaikinais, lyginama ir pagal klases. Būbo išdalinta 1179 anketos. Užpildytas anketas gavome iš 983 moksleivių. Atsako dažnis – 98,8 proc.

Interviuotojos pastabos

Interviuotoja fiksavo anketas pildžiusių moksleivių reakcijas, kitus pastebėjimus apie apklausos eigą.

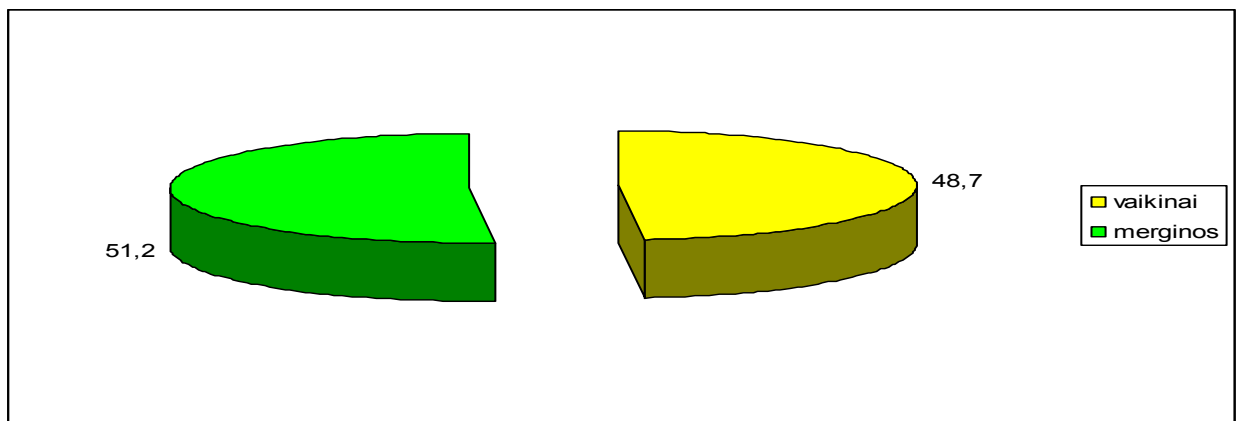
- Apklausoje dalyvavo tik apklausos dieną buvę pamokoje moksleiviai;
- Buvo vengta apklausų per pamokas, kurias mokiniai labiausiai mėgsta, kad būtų išlaikyta kuo didesnė koncentracija pildant anketą;
- Kai kurie moksleiviai užpildę klausimynus padėkojo, „pasijuto esą reikalingi“.
- Dalis moksleivių jautėsi prislėgti, susimąstę.

- Klausimynai pildyti įvairiai, bet yra ir ne itin įdėmiai užpildytų anketų, neskaitytų paaiškinimų, kaip pildyti, į kuriuos klausimus neatsakinėti ir pan. Neatsakyti klausimai buvo praleisti.

5. TYRIMO REZULTATAI

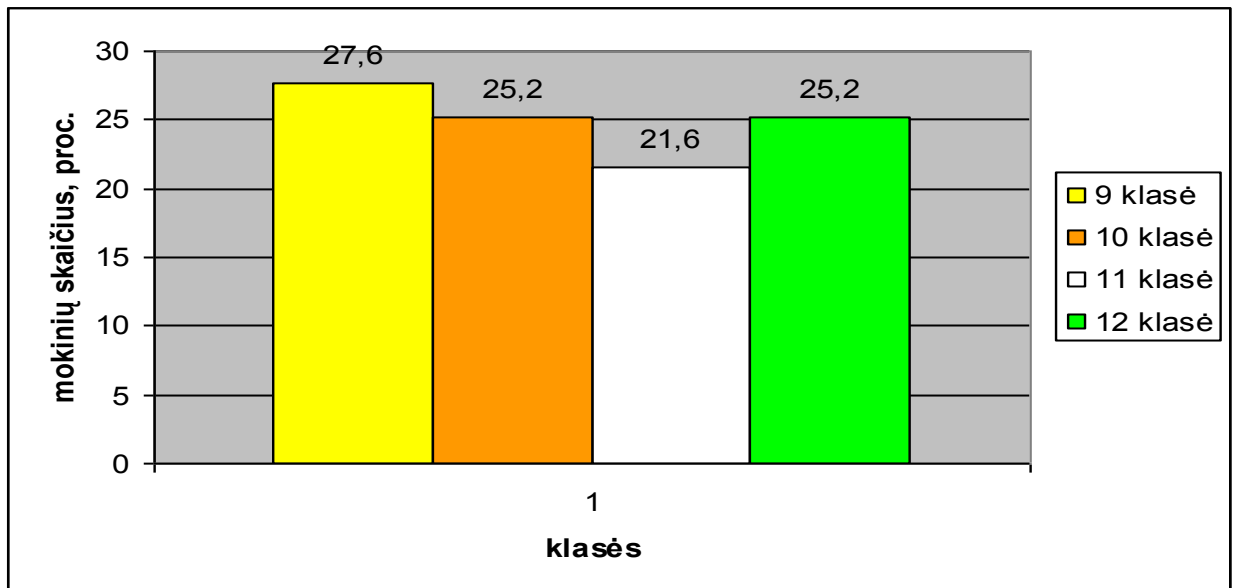
5.1. Tiriamųjų charakteristika

Tyrime dalyvavo 983 mokiniai. Iš jų 503 (48,7%) buvo merginos, 479 (51,2%) vaikinai (1 pav.)



1 pav. Tiriamųjų mokinių pasiskirstymas pagal lytį (proc.)

Pagal klases mūsų respondentai pasiskirstė taip: iš 983 atsakiusių 9 klasių mokinių buvo 271 (27,6%); 10 klasių - 248 (25,2%), 11 klasių – 212 (21,6%) ir 12 klasių moksleivių buvo 252 (25,2%) (2 pav.)



2 pav. Tiriamųjų mokinių pasiskirstymas pagal klases (proc.)

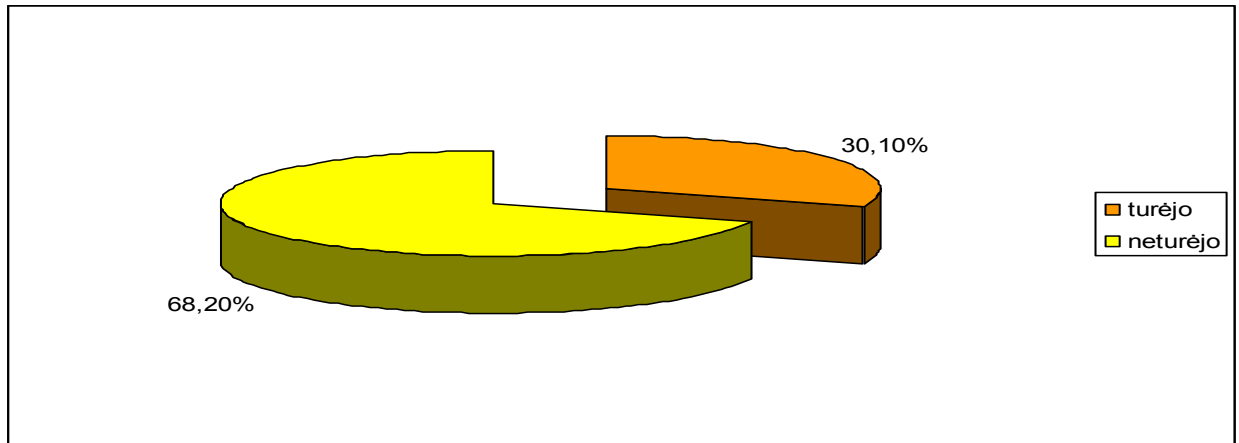
Daugiausia abiejų lyčių atstovų buvo tarp 9 klasių mokinių, mažiausiai - 11-ose klasėse (2 lent.)

2 lentelė. Mokinių pasiskirstymas klasėse pagal lytį

Klasė \ Lytis	9 klasė		10 klasė		11 klasė		12 klasė	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Vaikinai	132	48,7	121	48,8	102	48,1	124	49,2
Merginos	139	51,3	126	50,8	110	51,9	128	50,8
Viso	271	100	247	100	212	100	252	100

5.2. Lytinių santykių paplitimas tiriamųjų tarpe

Mūsų tyrimo rezultatai rodo, jog 670 (68,2 proc.) mokinių dar neturėjo lytinių santykių. Trečdalis - 296 (30,1 proc.) nurodė turintys lytinio gyvenimo patirties (3 pav.).



3 Pav. Lytinių santykių paplitimas (proc.)

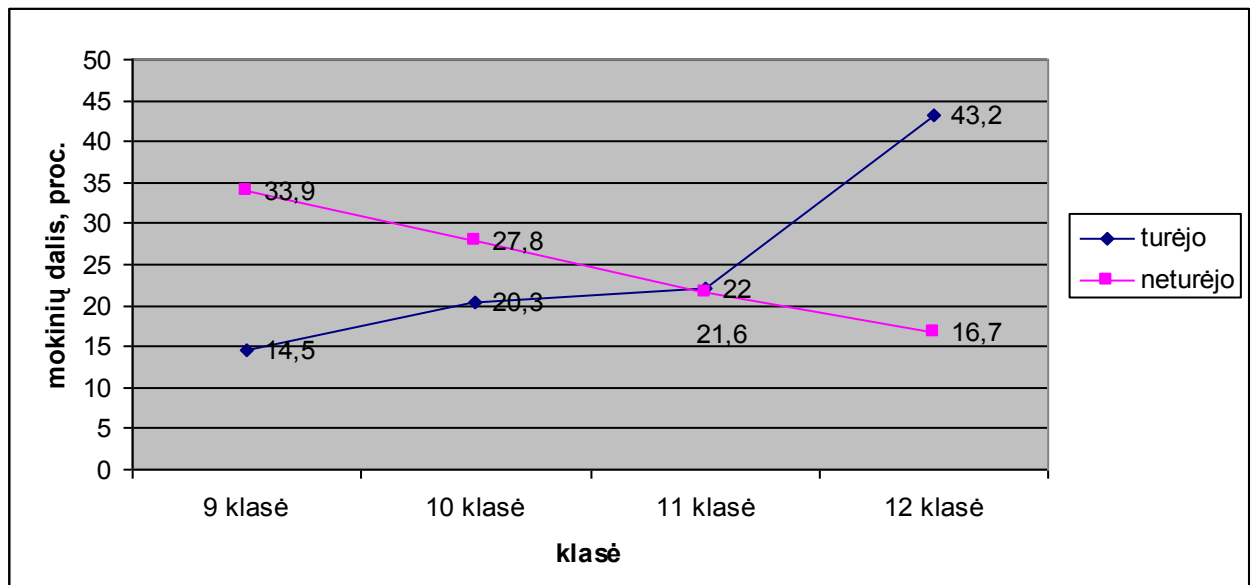
Vertinant lytinių santykių paplįmą pagal lytį, statistiškai reikšmingai dažniau lytini gyvenimą jau mokykloje yra linkę pradėti vaikinai nei merginos ($p=0,001$) (3 lent).

3 lentelė. Lytinių santykių paplitimas pagal lytį

Lytis \ Lyt.akt.	Lytiškai aktyvūs		Lytiškai neaktyvūs	
	N	%	N	%
Merginos	117	39,5	381	56,9
Vaikinai	179	60,5 *	288	43,0
Viso	296	100	669	99,9

$\chi^2=27,531$; $df = 4$; $p = 0,001$; skirtumas statistiškai reikšmingas,
lyginant lytiškai aktyvius ir lytiškai neaktyvius paauglius pagal lytį;
* $p<0,001$ – lyginant vaikus su merginomis

Statistiškai reikšmingas skirtumas nustatytas lyginant mokinius pagal klases ($p=0,001$). Nustatyta, kad kuo vyresni paaugliai, tuo daugiau yra lytiškai aktyvių jaunuolių, t.y. didėjant klasei, proporcingai auga ir jų lytinis aktyvumas, atitinkamai mažėja neturėjusių lytinių santykių dalis (4 pav.).



4 pav. Lytinių santykių paplitimas pagal klases

$$\chi^2=95,910; df = 6; p = 0,001$$

12 klasių mokinių, turėjusių lytinius santykius statistiškai reikšmingai yra 3 kartus daugiau nei mokinių, besimokančių 9 – oje klasėje ($p < 0,0001$).

Tiriant lytinių santykių paplitimą kiekvienoje klasėje pagal lytį, paaiškėjo, jog daugiausia vaikinių (66,2 proc.) turėjusių lytinių santykių yra 11, o merginų (43,8 proc.) – 12 klasėse (4 lent.). Taip pat 9,11,12 klasėse statistiškai reikšmingai skiriasi lytinių santykių paplitimas priklausomai nuo lyties. Visose klasėse vaikinių, jau pradėjusių lytinį gyvenimą, yra žymiai daugiau nei merginų. Taigi, galime teigti, jog vaikinių, besimokančių mokyklose, kurie jau gyvena lytinį gyvenimą yra gerokai daugiau nei merginų, tačiau statistiškai reikšmingas skirtumas nustatytas tik 9-ose ($p=0,02$) ir 11-ose ($p=0,005$) klasėse, lyginant lytinį paplitimą tarp lyčių. 12-ose klasėse statistiškai reikšmingai mažiau merginų yra turėjusių lytinių santykių palyginus su vaikiniais ($p=0,012$).

4 lentelė. Lytinių santykių paplitimas priklausomai nuo klasės ir lyties

		Lytiniai santykiai				p
		Turėjo		Neturėjo		
		N	Proc.	N	Proc.	
9 klasė	Vaikinai	28	65,1*	104	45,8	0,02
	Merginos	15	34,9	123	54,2	
	Viso	43	100,0	227	100,0	
10 klasė	Vaikinai	36	60,0	83	44,6	0,106
	Merginos	24	40,0	102	54,8	
	Viso	60	100,0	186	100,	
11 klasė	Vaikinai	43	66,2**	57	39,3	0,001
	Merginos	22	33,8	88	60,7	
	Viso	65	100,0	145	100,0	
12 klasė	Vaikinai	72	56,3	44	39,3	0,01
	Merginos	56	43,8	68	60,7***	
	Viso	128	100,0	112	100,0	

*p=0,02 – lyginant vaikus su merginomis

**p=0,005 – lyginant vaikus su merginomis

***p=0,012 – lyginant merginas su vaikais

5.2.1. Paauglių lytinių santykių pradžia

Vertinant amžių, kada paaugliai pirmą kartą lytiškai santykiavo, paaiškėjo, jog abiejų lyčių atstovai lytinį gyvenimą yra linkę pradėti panašiu metu, statistiškai reikšmingo skirtumo nenustatyta ($\chi^2=15,544$; $df = 13$; $p = 0,275$). Vidutinis pirmųjų lytinių santykių debiutas – $15,3 \pm 2,04$ metų, atitinkamai - merginų - $15,5 \pm 2,3$ metų, vaikų pirmoji lytinė patirtis – $15,76 \pm 1,52$ metų.

Anksčiausiai lytinį gyvenimą pradėjo 10 klasių vaikinai, o vėliausiai – 12 klasių merginos (5 lent.)

5 lentelė. Respondentų vidutinis lytinių santykių amžius pagal lytį ir klases

			Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Mediana	Min	Max	p
Klasės	9	Vaikinai (N=27)	14,18	1,56	15	10	16	0,796
		Merginos (N=14)	14,5	0,85	15	13	16	
		Viso (N=41)	14,29	1,36	15	10	16	
	10	Vaikinai (N=28)	13,03	3,26	14	5	19	0,332
		Merginos (N=23)	14,86	1,17	15	12	16	
		Viso (N=51)	13,86	2,68	15	5	19	
	11	Vaikinai (N=37)	15,37	1,40	16	10	18	0,017
		Merginos (N=19)	15,84	1,46	16	13	17	
		Viso (N=56)	15,53	1,42	16	10	18	
	12	Vaikinai (N=62)	16,32	1,59	17	12	19	0,049
		Merginos (N=53)	16,45	1,42	17	11	18	
		Viso (N=115)	16,38	1,51	17	11	19	

$\chi^2=15,544$; $df = 13$; $p = 0,275$

5.2.2. Lytinių partnerių skaičius

Vienas iš nesaugios lytinės elgsenos aspektų – didelis lytinių partnerių skaičius. Atlikus duomenų analizę, paaiškėjo, kad merginos vidutiniškai yra santykiavusios su $1,8 \pm 1,27$,

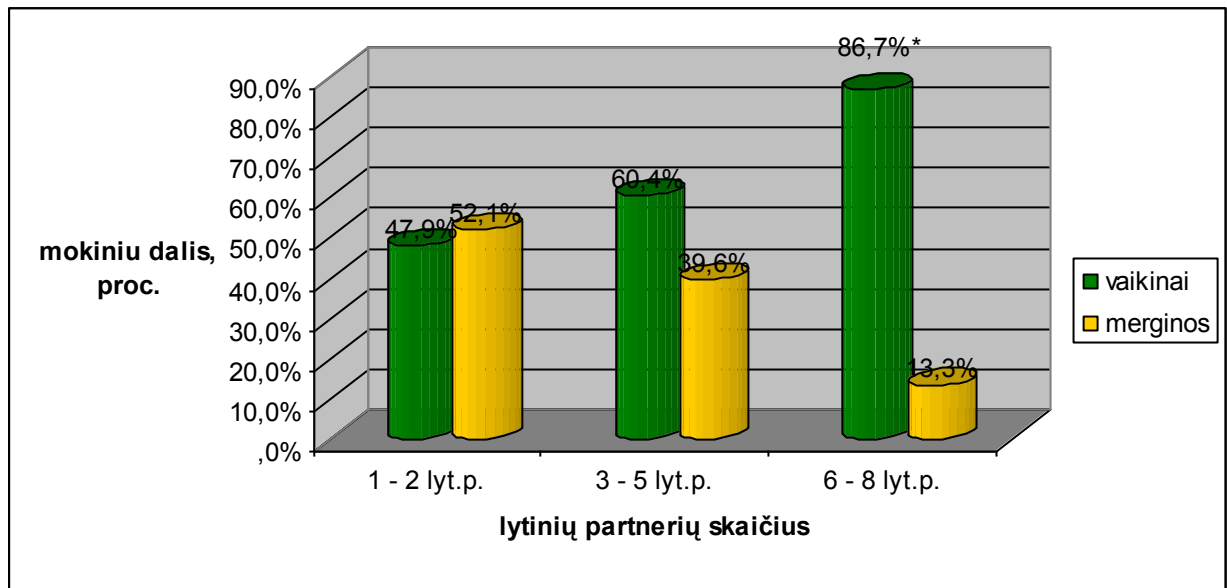
vaikiniai su $4,17 \pm 4,8$ partneriais. Vaikiniai turi daugiau lytinio gyvenimo patirties lyginant su merginomis ($\chi^2=38,094$; $df = 14$; $p = 0,001$). Daugiausia lytinių partnerių turėjo 11 klasių vaikinai ($5,22 \pm 6,33$), mažiausiai – 12 klasių merginos ($1,64 \pm 0,98$) (6 lent.).

6 lentelė. Paauglių lytinių partnerių skaičiaus vidurkis pagal lytį ir klases

		Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Mediana	Min	Max	
Klasės	9	Vaikinai (N=23)	4,56	4,89	2	1	20
		Merginos (N=13)	1,76	1,16	1	1	4
		Viso (N=36)	3,55	4,17	2	1	20
	10	Vaikinai (N=25)	3,76	3,41	3	1	15
		Merginos (N=24)	2,25	1,84	1,5	1	8
		Viso (N=49)	3,02	2,83	2	1	15
	11	Vaikinai (N=36)	5,22	6,33	2	1	28
		Merginos (N=19)	1,73	1,14	1	1	5
		Viso (N=55)	4,01	5,40	2	1	28
	12	Vaikinai (N=60)	3,56	4,16	1	1	19
		Merginos (N=53)	1,64	0,98	1	1	5
		Viso (N=113)	2,66	3,24	1	1	19

$\chi^2=38,094$; $df = 14$; $p = 0,001$

Tyrimo rezultatai rodo, jog statistiškai reikšmingai daugiau lytinių partnerių turėjo lytiškai aktyvūs berniukai nei merginos ($p=0,002$) (5 pav.)



5 pav. Lytinių partnerių skaičius priklausomai nuo lyties

$$\chi^2=9,36; p = 0,008; df = 2;$$

*p=0,002 – lyginant su merginomis

Vertinant ryšį tarp lytinių partnerių skaičiaus bei tarp amžiaus, nuo kada buvo pradėtas lytinis gyvenimas, paaiškėjo, jog kuo vėliau pradedamas lytinis gyvenimas, tuo mažiau lytinių partnerių turi jaunuoliai ($r = -0,3; p < 0,001$).

Atlikus dispersinę analizę, paaiškėjo, jog nei vaikinių ($F=0,010; df=2; p=0,99$) nei merginų ($F=1,26; df=2; p=0,203$) pirmųjų lytinių santykių amžiaus vidurkių skirtumai bei lytinių partnerių skaičius nesiskyrė.

5.2.3. Lytinį gyvenimą skatinantys veiksniai

Norėdami išsiaiškinti, kokios priežastys skatina mokinius pradėti lytinį gyvenimą, lytiškai aktyviems paaugliams buvo pateiktas klausimas: „Kas paskatino pradėti lytinį gyvenimą?“. Tyrimo rezultatai parodė, jog vaikus ir merginas statistiškai reikšmingai pradėti lytinį gyvenimą paskatino skirtingi veiksniai ($p < 0,001$) (7 lent.).

7 lentelė. Lytinį gyvenimą skatinantys veiksniai priklausomai nuo lyties

	Lytis	Vaikiniai		Merginos		Viso	
		N	%	N	%	N	%
Skatinantys veiksniai	Įsimylėjau	54	45,4	65	54,6	119	100
	Buvo smalsu	28	87,5*	4	12,5	32	100
	Alkoholio/narkot. įtaka	28	73,7**	10	26,3	38	100
	Privertė partneris	7	77,8	2	22,2	9	100
	Noras pasijusti mylimu/a	7	63,6	4	36,4	11	100
	Visi draugai turėjo lytinių, todėl reikėjo ir man	7	87,5***	1	12,5	8	100
	Noras įrodyti meilę	4	40	6	60	10	100
	Nesugebėjimas pasakyti „ne“	3	33,3	6	66,7	9	100
	Naujų išpūdžių paieška	29	74,4****	10	25,6	39	100
	Norėjau pasigirti draugams/draugėms	2	100	0	0	2	100
	Norėjau atrodyti „kietas/a“	2	100	0	0	2	100
	Kita	6	50	6	50	12	100

$\chi^2=38,459$; $df = 11$; $p < 0,001$;

* $p < 0,001$ – lyginant vaikus su merginomis

** $p = 0,002$ – lyginant vaikus su merginomis

*** $p = 0,02$ – lyginant vaikus su merginomis

**** $p = 0,001$ – lyginant vaikus su merginomis

Daugumos vaikinių pagrindinės priežastys, dėl kurių pradėjo lytiškai santykiuoti – smalsumas (87,5 proc.), draugų įtaka (87,5 proc.), naujų išpūdžių paieška (74,4 proc.) bei alkoholio/narkotikų įtaka (73,7 proc.). Atitinkamai pagal šias priežastis nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas lyginant su merginomis (($p < 0,001$); ($p = 0,002$); ($p = 0,02$); ($p = 0,001$)). Merginų pagrindinės priežastys buvo – nesugebėjimas pasakyti „ne“ (66,7 proc.), noras įrodyti meilę (60 proc.), tačiau nuo berniukų skyrėsi statistiškai nereikšmingai.

Lyginant pagal klases, nustatyta, jog pagrindinė priežastis, dėl kurios dauguma 9 klasių mokinių pradeda lytiškai santykiuoti – noras pasigirti draugams ar draugėms (50 proc.). 10 klasių paaugliai pagrindine priežastimi laiko nesugebėjimą pasakyti „ne“ (55,6 proc.). (7 lent.) Taip pat 10 klasių mokiniai statistiškai reikšmingai dažniau pradeda lytinį gyvenimą dėl smalsumo nei 9 klasių mokiniai ($p=0,011$). Dauguma (39,5) 11 klasių moksleivių lytinį gyvenimą statistiškai reikšmingai dažniau ($p=0,006$) pradeda būdami apsvaigę nuo alkoholio arba narkotinių medžiagų nei 9 klasių mokiniai. Dauguma (87,5 proc.) pačių vyriausių tyrimo respondentų nurodė, jog pagrindinė priežastis, dėl kurios buvo pradėtas lytinis gyvenimas - „visi draugai turėjo lytinių santykių, todėl reikėjo ir man“. 12 klasės mokiniai šią priežastį įvardino kaip pagrindinę 7 kartus dažniau nei 10 klasės mokiniai ($p=0,02$). Taip pat vyriausieji tyrimo respondentai dažniau nei 9,10 klasių mokiniai nurodė nuolat ieškantys naujų išpūdžių, kas ir paskatino pradėti lytinį gyvenimą ($p<0,001$) (8 lent.).

8 lentelė. Lytinį gyvenimą skatinantys veiksniai priklausomai nuo klasių

	Klasės	9		10		11		12		Viso	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Skatinantys veiksniai	Įsimylėjau	20	16,8	19	16	21	17,6	59	49,6*	119	100
	Buvo smalsu	3	9,4	12	37,5**	6	18,8	11	34,4	32	100
	Alkoholio/narkotikų įtaka	4	10,5	9	23,7	15	39,5***	10	26,3	38	100
	Privertė partneris	4	44,4	3	33,3	2	22,2	0	0	9	100
	Noras pasijusti mylimu/a	4	36,4	2	18,2	1	9,1	4	36,4	11	100
	Visi draugai turėjo lytinių, todėl reikėjo ir man	0	0	1	12,5	0	0	7	87,5****	8	100
	Noras išrodyti meilę	4	40	0	0	2	20	4	40	10	100
	Nesugebėjimas pasakyti „ne“	0	0	5	55,6	2	22,2	2	22,2	9	100
	Naujų išpūdžių paieška	4	10,3	4	10,3	9	23,1	22	56,4*****	39	100
	Norėjau pasigirti draugams/draugėms	1	50	1	50	0	0	0	0	2	100
	Norėjau atrodyti „kietas/a“	0	0	2	100	0	0	0	0	2	100
Kita	0	0	0	0	7	58,3	5	41,7	12	100	

$\chi^2=80,542$; $df = 33$; $p < 0,001$;

* $p < 0,001$ – lyginant su 9,10, 11 klasėmis

** $p = 0,011$ – lyginant su 9 klase

*** $p = 0,006$ – lyginant su 9 klase

**** $p = 0,02$ – lyginant su 10 klase

***** $p < 0,001$ – lyginant su 9,10 klasėmis

Kitas svarbus aspektas, kuris buvo gvildinamas, tai bendra (tiek turėjusių, tiek neturėjusių lytinių santykių) mokinių nuomonė apie veiksniai, kurie skatina ankstyvus lytinius

santykius. Anketoje buvo pateikti tokie veiksniai: draugai, erotinio pobūdžio nuotraukos, erotinio pobūdžio žurnalai, vienatvės jausmas, alkoholio/narkotikų vartojimas, blogi santykiai su tėvais, erotinio pobūdžio filmai, žiniasklaida, partnerio spaudimas, meilė. Atlikus binarinės logistinės regresijos analizę nustatyta, kad pagrindinis veiksnys, įtakojantis paauglių ankstyvą lytinį gyvenimą – alkoholio/narkotikų vartojimas. Psichotropinių medžiagų vartojimas pradėti lytinį gyvenimą padidina tikimybę 3,29 kartų (9 lent.).

9 lentelė. Lytinius santykius sąlygojančių veiksnių įtakos tikimybė (binarinė logistinė regresija)

Sąlygojantis veiksnys	GS	95 proc. PI	p reikšmė
Draugai	1,028	0,26-4,0	0,968
Erotinio pobūdžio nuotraukos	2,63	0,95-7,34	0,063
Erotinio pobūdžio žurnalai	1,52	0,68-3,77	0,359
Vienatvės jausmas	1,07	0,47-2,50	0,876
Alkoholio/narkotikų vartojimas	3,29	1,70-3,68	p<0,001
Blogi santykiai su tėvais	0,82	0,36-1,86	0,637
Erotinio pobūdžio filmai	1,52	0,61-3,77	0,359
Žiniasklaida	1,52	0,61-3,77	0,359
Partnerio spaudimas	0,95	0,68-1,33	0,801
Meilė	1,01	0,75-1,33	0,962

5.2.3.1. Tėvų išsilavinimo įtaka paauglių ankstyviems lytinims santykiams

Atlikus duomenų analizę, paaiškėjo, jog paauglių lytiniam santykiams turi įtakos mamos išsilavinimas ($p=0,001$). Nustatyta, jog tie paaugliai, kurių mamos turi aukštąjį

išsilavinimą statistiškai reikšmingai rečiau pradeda ankstyvą lytinį gyvenimą ($p < 0,001$). Taip pat įtakoja ir tėvo išsilavinimo lygis ($p=0,003$). Aukštąjį išsilavinimą turintys tėvai gali pasigirti tuo, kad jų vaikai statistiškai reikšmingai 3 kartus rečiau turi lytinius santykius ($p < 0,001$) (10 lent.)

10 lentelė. Respondentų motinų išsilavinimo lygis priklausomai nuo paauglių lytinių santykių

Lytis		Merginos						Vaikinai					
		Turėjo		Neturėjo		Viso		Turėjo		Neturėjo		Viso	
Lyt. Santyk.		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
		Nebaig. vidurinis		2	33,3	4	66,7	6	100	10	76,9	3	23,1
Vidurin.		26	40	39	60	65	100	20	34,5	38	65,5	58	100
Profes.		18	26,9	49	73,1**	67	100	26	40,6	38	59,4	64	100
Aukštesn		25	30,5	57	69,5** *	82	100	35	39,3	54	60,7	89	100
Aukštas		45	17	219	83****	264	100	84	36,2	146	62,9	230	100
Neturi mamos		0	0	7	100	7	100	2	25	6	75	8	100
P reikšmė		$\chi^2=21,002$; $df = 5$; $p = 0,001$						$\chi^2=11,703$; $df = 10$; $p = 0,305$					

** $p < 0,001$ – lyginant su turėjusiais lytinius santykius

*** $p < 0,001$ – lyginant su turėjusiais lytinius santykius

**** $p < 0,001$ – lyginant su turėjusiais lytinius santykius

Kuo aukštesnis mamos išsilavinimas, tuo daugiau merginų neturi lytinių santykių. Taip pat motinos išsilavinimas turi įtakos lytinių partnerių skaičiui. Kuo labiau yra išsilavinusi

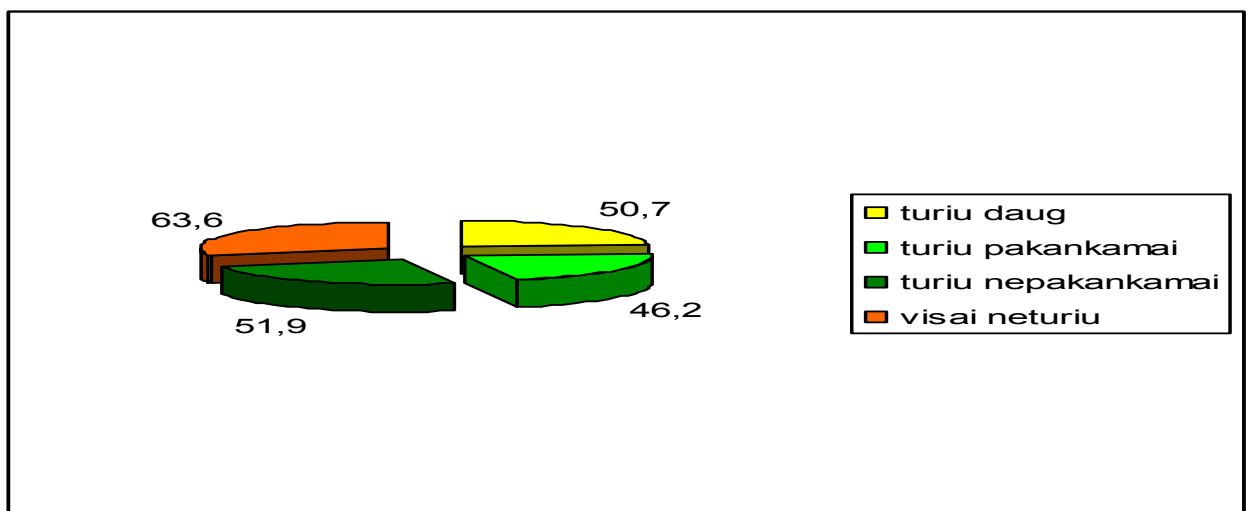
merginos mama, tuo mažiau lytinių partnerių jos linkusios turėti ($r_{\text{Spearman}} = -0,02$; $p = 0,01$).

Tėvo išsilavinimas taip pat statistiškai reikšmingai įtakoja merginų lytinį gyvenimą ($p=0,04$). Kuo aukštesnis tėvo išsilavinimas, tuo mažiau merginų gyvena lytinį gyvenimą.

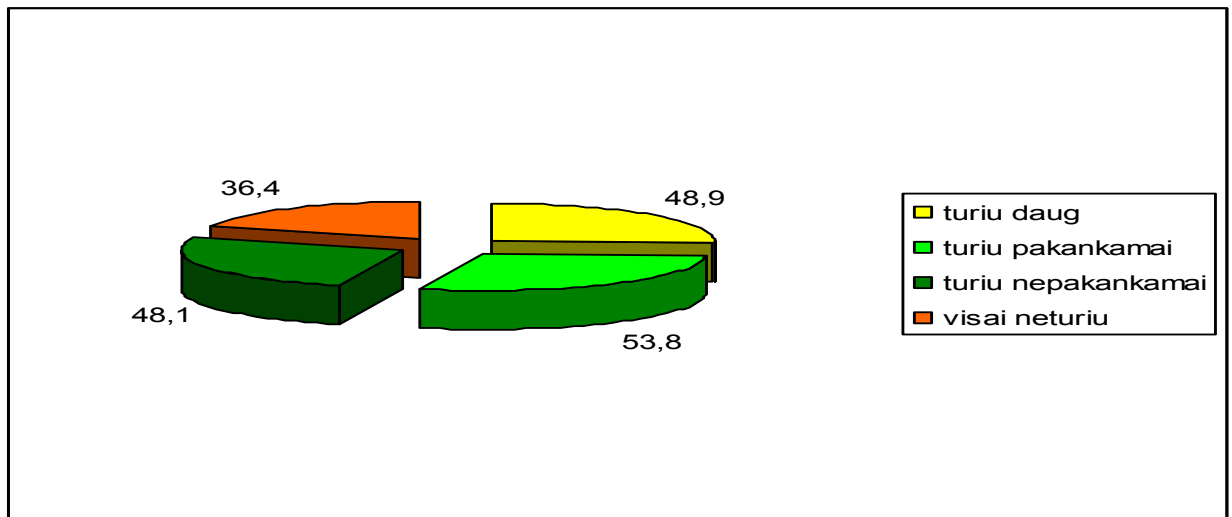
Tarp vaikinų ir abiejų tėvų išsilavinimo bei lytinių santykių paplitimo statistiškai reikšmingo skirtumo nenustatyta.

5.3. Paauglių žinių apie lytiškumą vertinimas

Savo žinių lygį vaikinai ir merginos vertina skirtingai, bet šis skirtumas nereikšmingas ($p=0,323$). Vaikinų didžioji dalis (63,6 proc.) mano, jog žinių lytiškumo tema visai neturi (6 pav.), tuo tarpu dauguma merginų (53,8 proc.) atsakė, kad apie lytiškumo tema turi pakankamai žinių (7 pav.)



6 pav. Subjektyvi merginų nuomonė apie savo žinas lytiškumo temomis



7 pav. Subjektyvi vaikinų nuomonė apie savo žinias lytiškumo temomis

Tiriant subjektyvų savo žinių vertinimą tarp paauglių ir klasių, statistiškai reikšmingo skirtumo nenustatyta ($p=0,116$), tačiau daugiausia (26,9 proc.) manančių, jog daug žino apie lytinį gyvenimą, lytinę higieną ir t.t. buvo tarp 10-ų klasių mokinių. Mažiausiai žinių turintys nurodė 12-ų klasių mokiniai (36,4proc.), o nepakankamai turi jauniausieji respondentai (35,9 proc.)

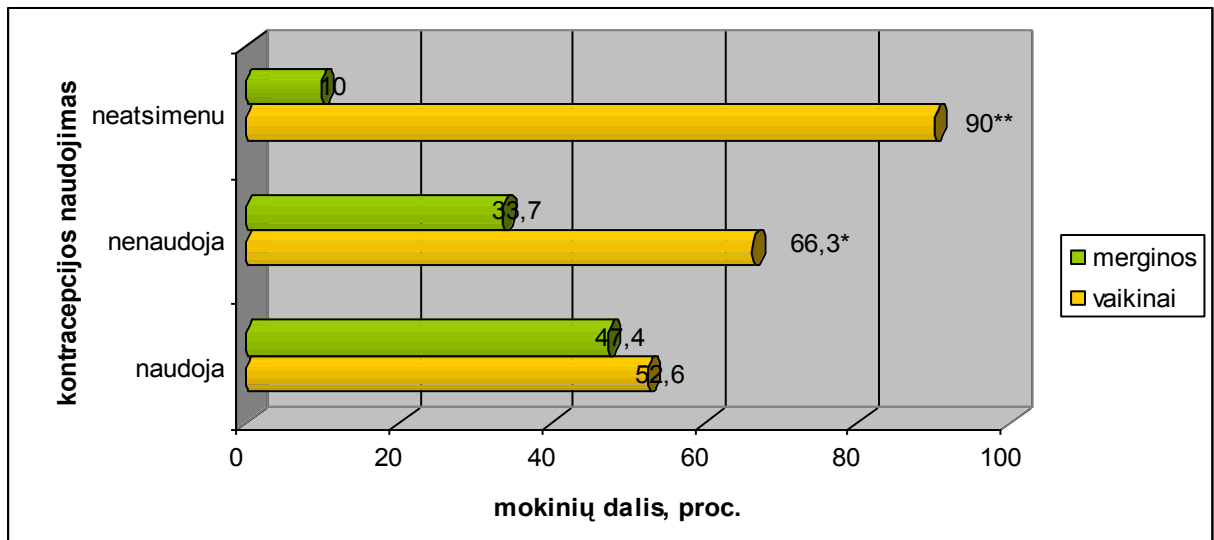
Lyginant lytiškai aktyvius su lytiškai neaktyviais paaugliais, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai daugiau lytiškai neaktyvių paauglių mano, jog turi daugiau žinių apie lytinį gyvenimą nei tie, kurie jau yra turėję lytinius santykius ($p<0,001$). Vertinant subjektyvų respondentų savo žinių lygį apie lytiškumą, nustatyta, jog daugiau paauglių turi lytinius santykius, kurie mano, kad turi pakankamai daug žinių šia tema ($r = 0,135$; $p<0,001$). Žinių lygis įtakos lytinių partnerių skaičiui neturi ($p=0,813$).

Taip pat nustatytas vidutinis teigiamas ryšys tarp savo žinių vertinimo ir tarp paskaitų skaičiaus. Kuo daugiau vyksta lytinio švietimo paskaitėlių mokyklose, tuo geriau mokiniai vertina savo žinių lygį ($r = 0,5$; $p = 0,004$).

5.4. Kontracepcijos naudojimas

Dauguma respondentų (60,1 proc.) nurodė, jog lytinių santykių metu naudoja kontracepcijos priemones. Lyginant kontracepcijos naudojimą pagal lytį, nustatytas statistiškai

reikšmingas skirtumas ($p < 0,001$). Vaikinai, lyginant su merginomis gerokai dažniau nenaudoja kontracepcijos ($p = 0,001$) arba nurodė, jog neatsimena ($p < 0,001$) (8 pav.)



8 pav. Kontracepcijos naudojimas priklausomai nuo lyties

$$\chi^2 = 16,727; df = 2; p < 0,001;$$

* $p = 0,001$ – lyginant su merginomis

** $p < 0,001$ – lyginant su merginomis

9 klasių vaikų dauguma (26,7 proc.) nurodė, jog neatsimena ar išvis naudojo apsaugos priemones lytinių santykių metu ir statistiškai reikšmingai rečiau naudoja kontracepciją nei 12-ą klasių mokiniai ($p < 0,001$) (11 lent.). Lytiškumo tema daugiausiai žinių turi 10 klasės mokiniai, tačiau vertinant apsaugos priemonių naudojimą lytinių santykių metu, nustatyta, jog ją naudoja rečiau nei 12 klasių mokiniai, kurie nurodė visai neturintys žinių apie lytiškumą ($p < 0,001$)

11 lentelė. Kontracepcijos naudojimas pagal klases

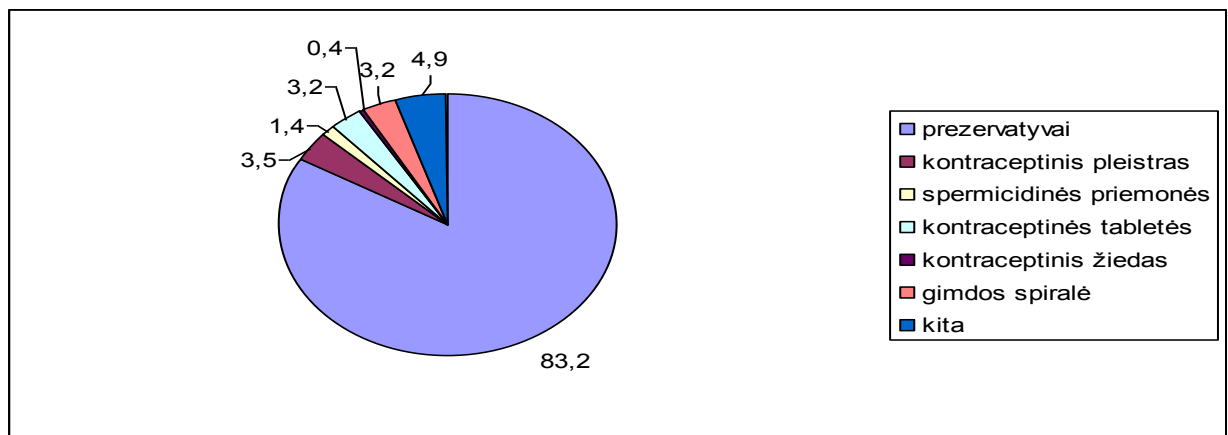
		Kontracepcijos naudojimas							
		Naudojo		Nenaudojo		Neatsimena		Viso	
Klasė		N	%	N	%	N	%	N	%
	9	18	10,3	17	19,8	8	26,7	43	14,8
	10	29	16,6	24	27,9	7	23,3	60	20,6
	11	35	20	24	27,9	6	20	65	22,3
	12	93	53,1*	21	24,4	9	30	123	42,3
	Viso	175	100	86	100	30	100	291	100

$\chi^2=24,564$; $df = 6$; $p < 0,001$;

* $p < 0,001$ – lyginat su 9 klasėmis

Pagrindinė priežastis, dėl kurios nenaudojama kontracepcija – nenorėjo partneris. Vaikinų ir merginų nuomonės šiuo klausimu statistiškai reikšmingai išsiskyrė ($\chi^2=27,714$; $df = 6$ $p < 0,001$). Dauguma vaikinių (95,2 proc.) nurodė, kad statistiškai reikšmingai dažniau ($p < 0,001$) pamiršta naudotis kontracepcijos priemonėmis nei merginos, o didžioji dalis merginų (66,7 proc.) labiau nei vaikinai pasitiki partneriu ($p < 0,001$).

Paklausus, kokią kontracepcijos priemonę dažniausiai naudojate, paaiškėjo, jog pirmenybė yra teikiama prezervatyvams. Dauguma (83,2 proc.) nurodė juos naudojantys. Kiti metodai, tokie kaip kontraceptinis pleistras, tabletės nėra populiarūs paauglių tarpe ir juos naudojančių mokinių yra labai mažai. (9 pav.).



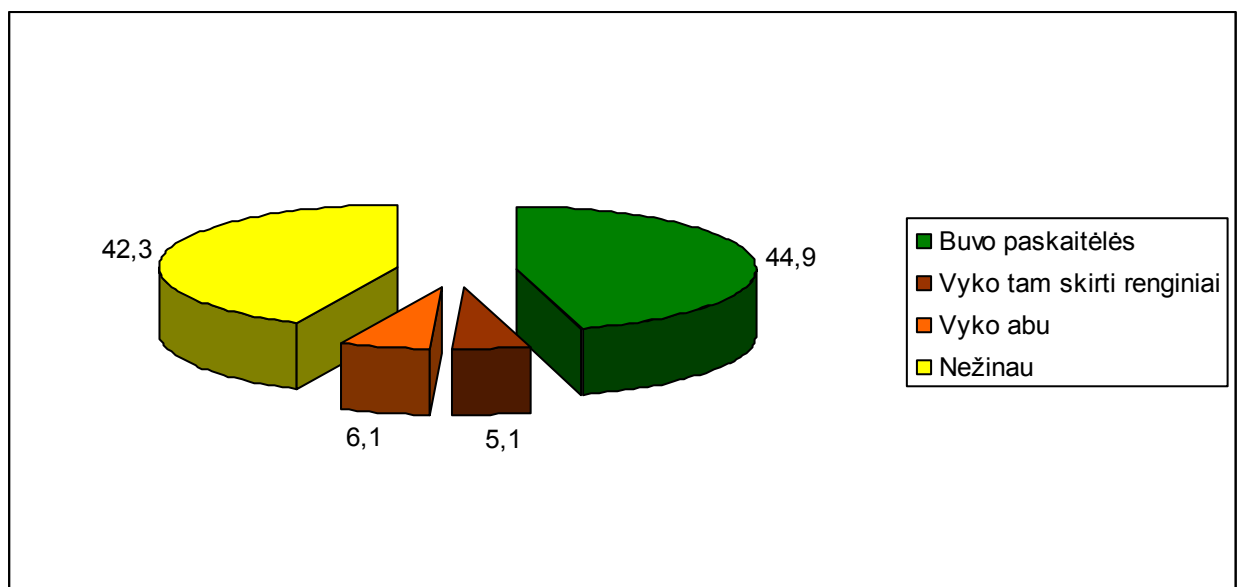
9 pav. Naudojamos kontracepcijos priemonės paauglių tarpe

Vertinant prezervatyvų naudojimą pagal klases, stebima tendencija, jog kuo vyresni mokiniai, tuo didesnė dalis yra naudojančių šią kontracepcijos priemonę. Daugiausia naudojančių prezervatyvus yra tarp 12 – ū klasių mokinių: 41,7 proc. vaikinių ir 46,9 proc. merginų nurodė juos naudojantys. Mažiausiai tarp 9 – ū klasių respondentų: tik 15,1 proc. vaikinių ir 12,2 proc. merginų lytinių santykių metu naudoja prezervatyvus. Jauniausi tyrimo dalyviai jau yra nurodę, jog lytiškumo tema turi nepakankamai žinių ir tai dar kartą įrodo jų neatsakingas elgesys nenaudojant prezervatyvų.

Kontracepcijos naudojimas statistiškai reikšmingai koreliuoja su žinių lygiu. Kuo geriau mokiniai vertina savo žinias, tuo daugiau lytinių santykių metu naudojančių kontracepcijos priemones. ($r = 0,7$; $p < 0,001$).

5.5. Lytinio švietimo mąstas

Daugiau negu pusė respondentų (56,1 proc.) nurodė, jog lytinis švietimas jų mokyklose vyksta. Iš jų: 44,9 proc. teigia, jog vyko tam skirti renginiai, 6,1 proc. – buvo paskaitėlės (10 pav.)



10 pav. Lytinio švietimo renginių įvairovė mokyklose

Statistiškai reikšmingas skirtumas nustatytas lyginant paskaitėlių, renginių buvimą lytiškumo tema įvairiose klasėse ($\chi^2=36,13$; $df = 15$; $p = 0,002$;). Dažniausiai, lytiškumo temai

nagrinėti mokyklose yra skiriamos specialios paskaitėlės, kurių daugiausiai turėjo 9 ir 10 klasių mokiniai. 12 klasių mokiniai nurodė, jog jiems statistiškai reikšmingai 6 kartus dažniau vyksta renginiai, skirti šiai temai gvildinti negu jaunesniems jų draugams – 11 klasių paaugliams ($p=0,001$) (12 lent.)

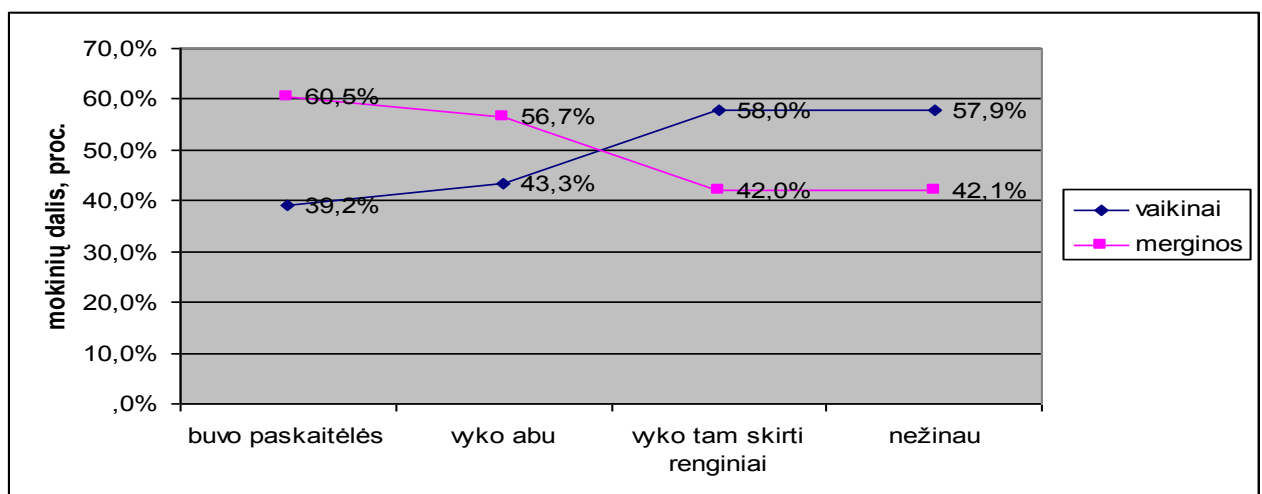
12 lentelė. Lytinio švietimo renginių įvairovė priklausomai nuo klasių

Pask Klasė	Vyko paskaitėlės		Vyko tam skirti renginiai		Vyko abu		Nežinau/neatsimenu	
	N	%	N	%	N	%	N	%
9 klasė	122	27,7	18	36,0	16	26,7	113	27,2
10 klasė	125	28,3	10	20,0	19	31,7	92	22,1
11 klasė	93	21,1	3	6,0	13	21,7	98	23,6
12 klasė	101	22,9	19	38,0*	12	20,0	113	27,2
Bendrai	441	100	50	100	60	100	416	100

$\chi^2=36,13$; $df = 15$; $p = 0,002$

* $p=0,001$ lyginant 11 ir 12 klases

Lyginant pagal lytį, nustatyta, kad su merginomis šia tema yra statistiškai reikšmingai dažniau kalbama nei su vaikiniais ($p=0,001$) (11 pav.). Merginoms dažniau yra organizuojamos lytinio ugdymo paskaitėlės.



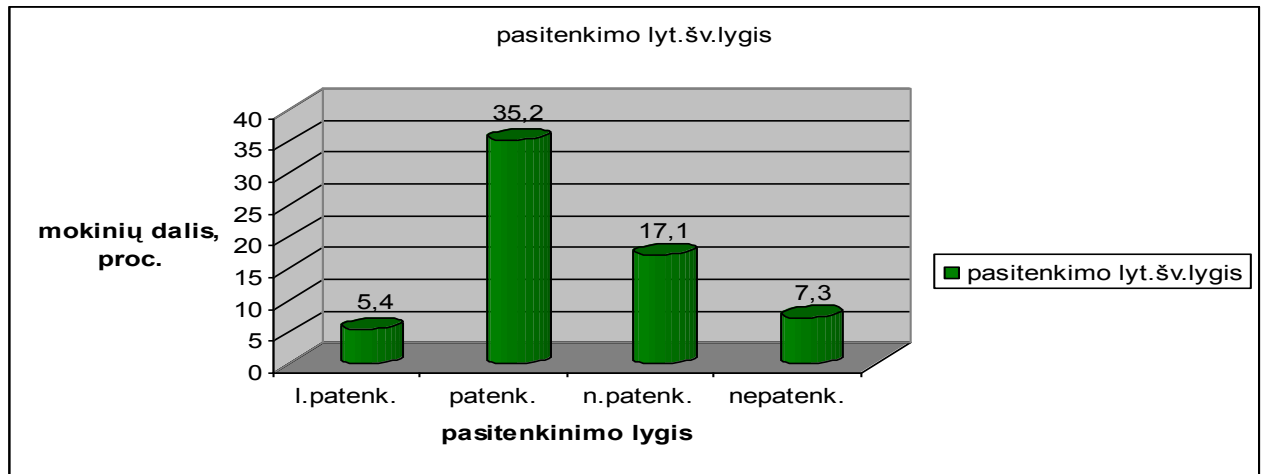
11 pav. Lytinio švietimo paplitimas priklausomai nuo lyties

$\chi^2=40,28$; $p = 0,001$; $df = 10$

* $p=0,001$ merginoms dažniau nei vaikinams buvo paskaitėlės

5.6. Subjektyvi tiriamųjų nuomonė apie lytinį švietimą mokyklose

Iš tyrimo dalyvavusių respondentų, didžioji dalis (35,2 proc.) yra patenkinti lytinio švietimo kokybe savo mokyklose. Labai patenkinti lytiniu ugdymo buvo tik 5,4 proc. (12 pav).



12 pav. Mokinių pasitenkinimo lytiniu švietimu pasiskirstymas pagal pasitenkinimo lygius

Vertinant pasitenkinimo lygį pagal lytį, nustatyta, jog lytinį švietimą abiejų lyčių atstovai yra vertino skirtingai ($\chi^2=19,316$; $df = 8$; $p = 0,013$). Labiau patenkintų lytinio švietimo kokybe daugiau yra vaikinų nei merginų, nors jiems ir tokio pobūdžio renginiai organizuojami gerokai rečiau.

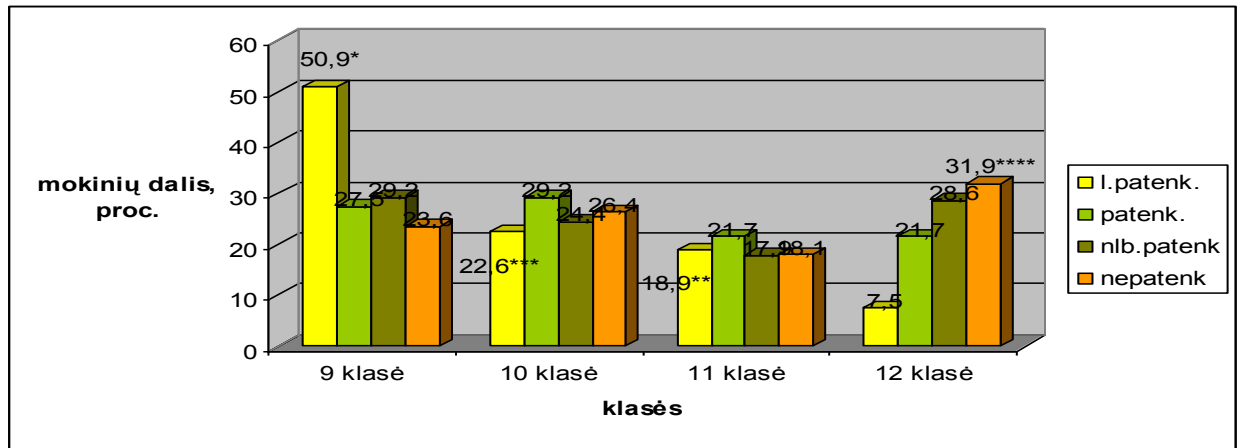
Silpnosios lyties atstovių, kurios yra nelabai patenkintos lytinio švietimo kokybe savo mokykloje yra statistiškai reikšmingai daugiau nei vaikinų ($p=0,001$) (12 lent.)

12 lentelė. Pasitenkinimo lytiniu švietimu lygiai priklausomai nuo lyties

	Labai patenkinti		Patenkinti		Nelabai patenkinti		Nepatenkinti	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Vaikinai	31	58,5 %	151	43,6%	64	38,1%	39	54,2%
Merginos	22	41,5%	195	56,4%	104	61,9%*	32	44,4%
Bendrai	53	100 %	246	100 %	168	100 %	71	100 %

$\chi^2=19,316$; $df = 8$; $p = 0,013$; lytinio švietimo kokybe mokiniai patenkinti yra statistiškai reikšmingai daugiau nei nepatenkinti.

* $p=0,001$ – lyginant su vaikiniais



13 pav. Pasitenkinimo lytiniu švietimu lygių pasiskirstymai priklausomai nuo klasių

$\chi^2=25,554$; $df = 12$; $p = 0,012$; ** $p=0,0001$ - klases lyginant su 12; *** $p=0,003$ - lyginant su 11
 **** $p=0,008$ - lyginant su 10; ***** $p=0,04$ - labiau nepatenkinti yra 12 nei 11

Tarp turėjusių ir neturėjusių lytinių santykių mokinių ir lytinio švietimo pasitenkimo, statistiškai reikšmingo skirtumo nenustatyta ($p=0,578$).

Asmenų, kurie yra nepatenkinti lytinio švietimo kokybe ir labai gerai vertinančių savo žinių lygį lytiškumo tema yra daugiau nei patenkintų lytiniu ugdymu ($U=1366,500$; $p=0,025$). Tą patvirtina teigiamas koreliacinis ryšys tarp subjektyvaus žinių vertinimo ir pasitenkinimo lytiniu švietimu lygių: kuo daugiau žinių mano turį mokiniai, tuo labiau yra patenkinti lytiniu švietimu ($r = 0,09$; $p=0,026$).

5.6.1. Lytinio švietimo vertinimas

Respondentų buvo paprašyta lytinį švietimą savo mokykloje įvertinti dešimtbalėje sistemoje. Vidutinis mokinių vertinimas - $4,77 \pm 2,26$ balai. Vaikinų ir merginų vertinimo vidurkiai beveik nesiskyrė (13 lent.)

13 lentelė. Lytinio švietimo vertinimo vidurkis priklausomai nuo lyties

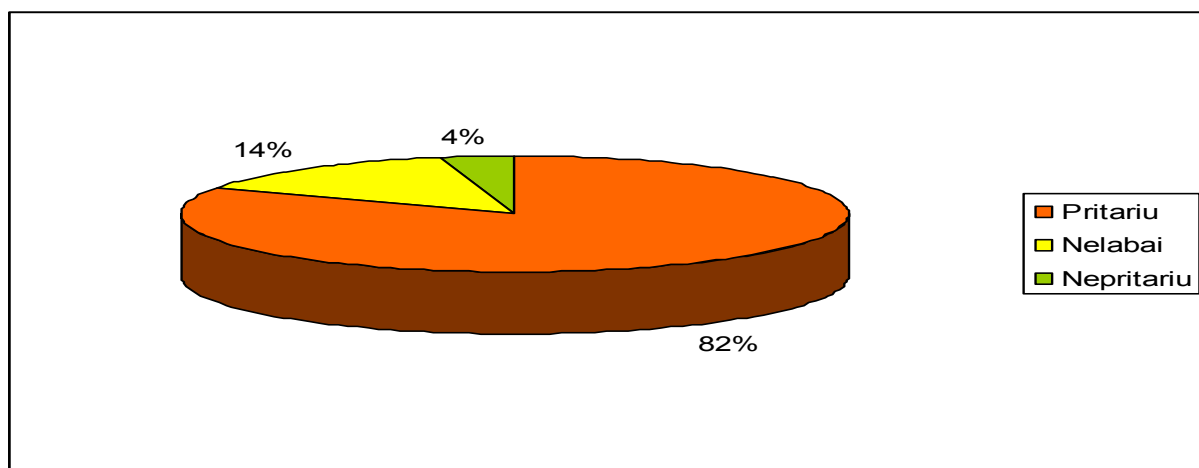
		Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Mediana	Min	Max
Lytis	Vaikinai (N=479)	4,73	2,38	5	0	9
	Merginos (N=503)	4,80	2,15	5	0	8
	Viso (N=983)	4,77	2,26	5	0	9

Statistiškai reikšmingo skirtumo tarp lyties ir švietimo vertinimo nenustatyta ($p=0,05$).

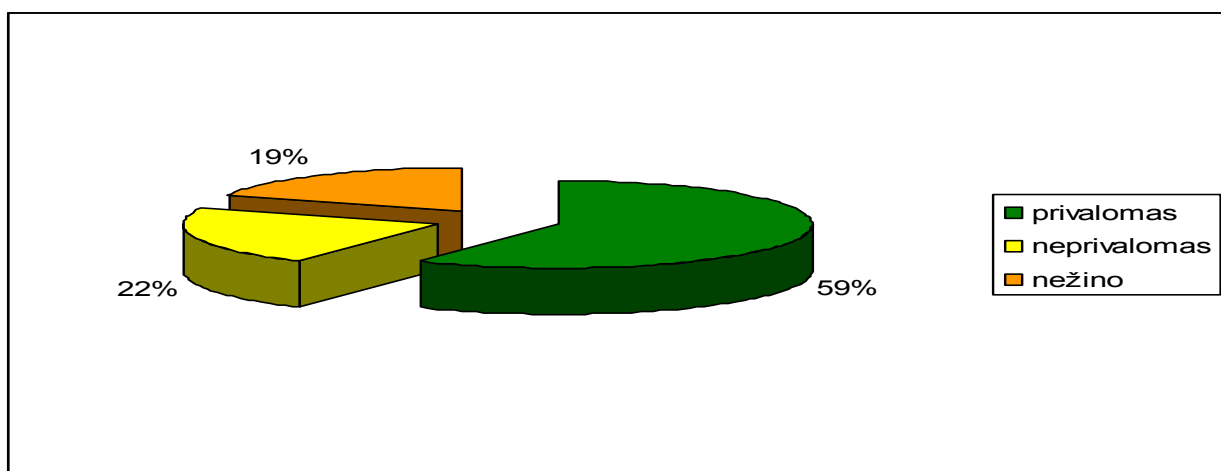
Analizuojant duomenis, statistiškai reikšmingas skirtumas pastebėtas tarp klasių ir švietimo vertinimo ($\chi^2=109,49$; $df = 27$; $p<0,001$). Aukščiausią vertinimą – 10 balų, skyrė 40 proc. 9-ą klasių mokinių. 11 ir 12 klasių mokinių taip įvertinusių buvo statistiškai reikšmingai mažiau ($p=0,01$). Pusė (50 proc.) 11-ą klasių mokinių lytinį švietimą įvertino labai gerai – skyrė 9 balus ir taip įvertino statistiškai reikšmingai daugiau mokinių nei 10-ose klasėse besimokantys paaugliai ($p=0,001$). Blogiausiai lytinį švietimą savo mokyklose įvertino 10 klasių mokiniai, kur visi (100 proc.) skyrė 1 balą.

5.6.2. Mokinių nuomonė apie lytinio švietimo būtinumą ugdymo įstaigose

Norint išsiaiškinti mokinių nuomonę apie lytinį švietimą mokyklose, mokiniams buvo užduotas klausimas: „Ar pritariate lytinio švietimo idėjai mokykloje?“ Dauguma mokinių (82 proc.) į šį klausimą atsakė teigiamai (15 pav.) ir didžioji dalis (59 proc.) respondentų norėtų, kad lytinio švietimo pamokos mokyklose būtų privaloma disciplina (14 pav.).



14 pav. Mokinių požiūris į lytinį švietimą



15 pav. Mokinių nuomonė dėl privalomų lytinio švietimo pamokų

Daugiausiai pritariančiųjų lytinio švietimo idėjai ($p=0,03$) buvo tarp 12 klasių mokinių (28 proc.), tuo tarpu labiausiai nepritaria šiai idėjai 10-ą klasių mokiniai (14 lent.). 12-ą klasių mokiniai labiau pritaria lytinio švietimo idėjai nei 11-ą klasių paaugliai ($p=0,002$).

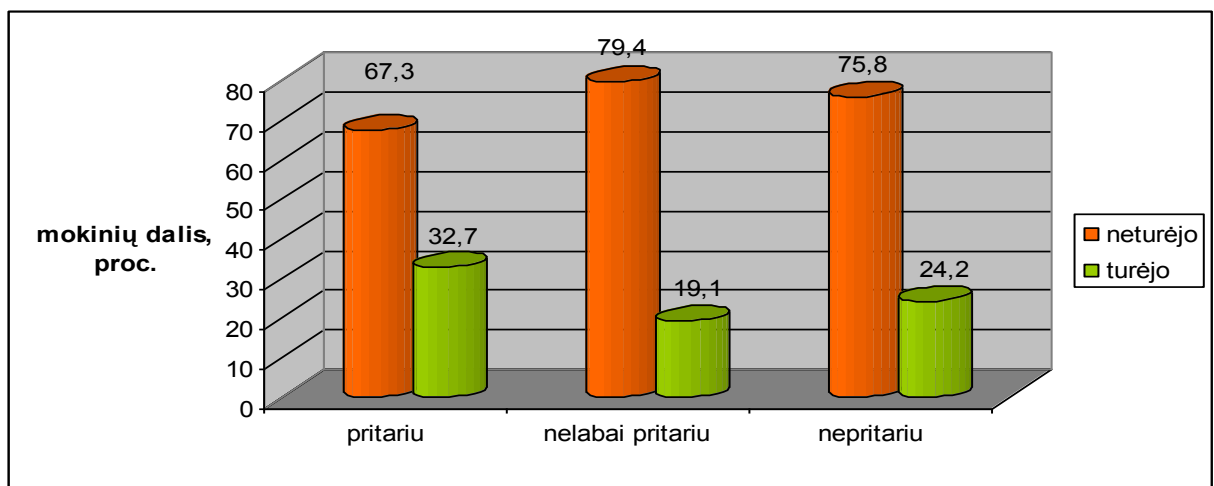
14 lentelė. Respondentų pritarimas dėl lytinio švietimo priklausomai nuo klasių

Klasė	Pritaria		Nelabai pritaria		Nepritaria	
	N	%	N	%	N	%
9 klasė	226	27,9	38	27,9	7	20,0
10 klasė	188	23,2	48	35,3	11	31,4
11 klasė	170	21,0	32	23,5	10	28,6
12 klasė	227	28,0*	18	13,2	7	20,0
Bendrai	811	100	136	100	35	100

$\chi^2=19,63$; $p = 0,03$; $df = 6$

* $p = 0,002$ – lyginant su 11 klase

Statistiškai reikšmingas skirtumas nustatytas ($\chi^2=22,36$; $df=4$; $p<0,001$) lyginant lytiškai aktyvius ir lytiškai neaktyvius paauglius su lytinio švietimo mokinių pritarimu ar nepritariu mokyklose. Paaiškėjo, jog neturėję lytinių santykių paaugliai nelabai linkę pritarti lytinio švietimo idėjai (16 pav.).



16 pav. Lytinio švietimo pritarimas priklausomai nuo lytinių santykių paplitimo paauglių tarpe

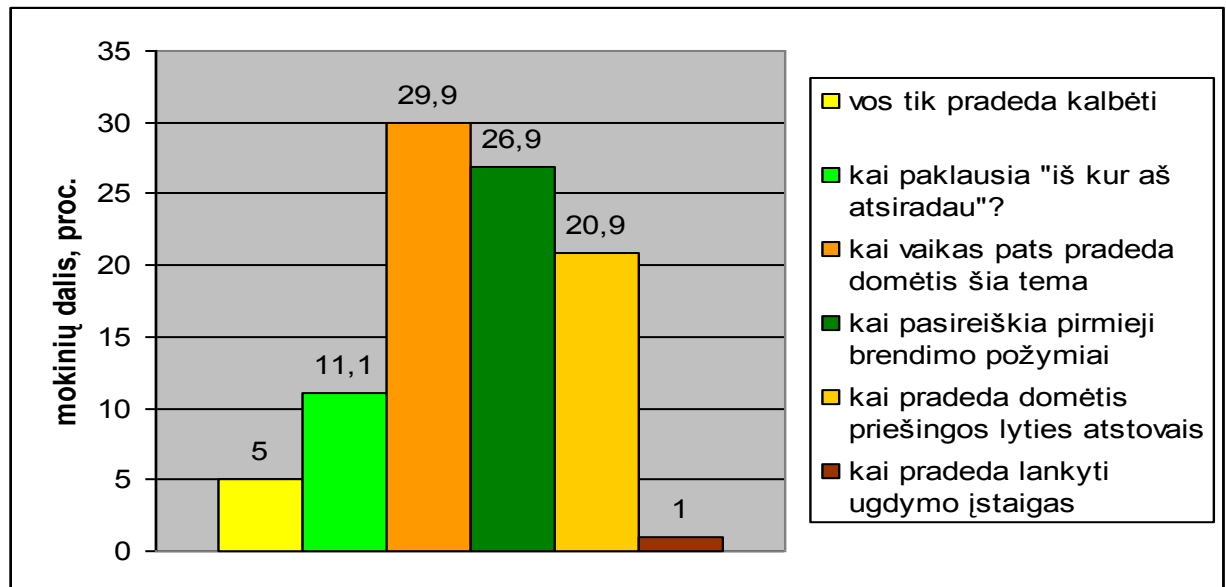
$\chi^2=22,36$; $p < 0,001$; $df = 4$

Dauguma turėjusių lytinių santykių (32,7 proc.) ir statistiškai reikšmingai labiau pritaria lytinių santykių neturėjusi grupė ($p<0,001$).

Lytinio švietimo idėjai statistiškai reikšmingai labiausiai linkę yra pritarti lytinius santykius turėję vaikinai (86,6 proc.) nei jų neturėję ($\chi^2=17,229$; $df = 4$; $p = 0,002$;). Taip pat mano ir lytiškai aktyvios merginos.

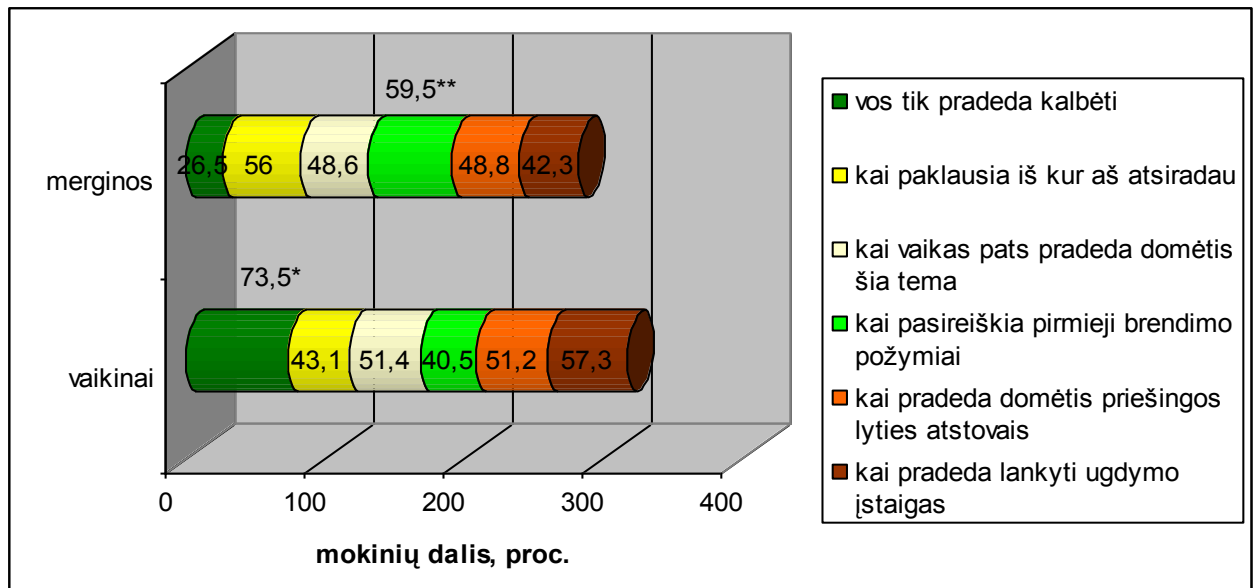
5.6.3. Paauglių nuomonė apie lytinio ugdymo pradžią

Dauguma (29,9 proc.) mokinių mano, kad lytiškai ugdyti vaiką reikia nuo tada, kai jis pats pradeda domėtis šia tema. 26,9 proc. teigia, jog kalbėti šia tema reikia nuo tada, kai prasideda pirmieji brendimo požymiai ir šiek tiek mažiau (20,9 proc.) pasisakė už tai, kad tai reikėtų daryti nuo tada, kai pradeda domėtis priešingos lyties atstovais (17 pav.).



17 pav. Respondentų nuomonė dėl lytinio ugdymo pradžios

Vaikinų ir merginų nuomonės šiuo klausimu statistiškai reikšmingai išsiskyrė ($p=0,002$). Daugiau berniukų nei mergaičių mano, jog lytiškai ugdyti reikia vos tik vaikas pradeda kalbėti ($p<0,001$). Tuo tarpu dauguma (59,9 proc.) merginų mano, kad tai reikėtų daryti kai pasireiškia pirmieji brendimo požymiai ($p=0,001$) (18 pav.).



18 pav. Paauglių nuomonė apie lytinio ugdymo pradžią priklausomai nuo lyties

$$\chi^2=31,69; p = 0,002; df = 12$$

* $p < 0,001$ – lyginant su vaikinais

** $p=0,001$ – lyginant su merginomis

Paauglių nuomonė buvo skirtinga ir skirtingose klasėse ($\chi^2=34,42; p = 0,01; df = 18$). Dauguma (31,7 proc.) jauniausių tyrimo dalyvių teigia, kad lytiškai šviesti reikia tada, kuomet pradeda domėtis priešingos lyties atstovais. Taip mano statistiškai reikšmingai daugiau 9-ą klasių mokinių nei 11-ą klasių ($p=0,001$). Daugumos 10-ą klasių mokinių nuomonė sutampa su jauniausia respondentų klase. 11-ą klasių paaugliai teigia, jog lytiškai ugdyti reikėtų jau tada, kai vaikas pradeda kalbėti ir taip manančių buvo statistiškai reikšmingai daugiau nei vyriausių respondentų tarpe ($p<0,001$). 12 – ą klasių mokiniai statistiškai reikšmingai labiau nei 10-ą klasių respondentai mano, jog ugdymas turėtų prasidėti kai vaikai pradeda lankyti ugdymo įstaigas ($p=0,001$) (15 lent.).

15 lent. Respondentų nuomonė apie lytinio ugdymo pradžią priklausomai nuo klasių

Klasė	Vos tik pradeda kalbėti		Kai paklausia: „Iš kur aš atsiradau?“		Kai vaikas pats pradeda domėtis šia tema		Kai pasireiškia pirmieji brendimo požymiai		Kai pradeda domėtis priešingos lyties atstovais		Kai pradeda lankyti ugdymo įstaigas	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
9	15	30,6*	33	30,3**	75	25,5	66	25,0	65	31,7** *	15	28,8
10	14	28,6	32	29,4	67	22,8	66	25,0	61	29,8	6	11,5
11	14	28,6	15	13,8	68	23,1	67	25,4	35	17,1	9	17,3
12	6	12,2	29	26,6	84	28,6	65	24,6	44	21,5	22	42,3 *** *
Viso	49	100	109	100	294	100	264	100	205	100	52	100

$\chi^2=34,42$; $p = 0,01$; $df = 18$

* $p=0,02$ – lyginant 9 ir 12 klasių nuomonę, kad lytiškai ugdyti reikia kai vaikas vos tik pradeda kalbėti;

** $p=0,005$ – lyginant 9 ir 11 klases

*** $p=0,001$ – lyginant 9 ir 11 klases

**** $p=0,001$ – lyginant 12 ir 10 klases

Dauguma vaikinių, tiek lytiškai aktyvūs, tiek lytiškai neaktyvūs mano, jog vaiką lytiškai šviesti reikia nuo tada, kuomet jis pats pradeda domėtis šia tema ($\chi^2=12,231$; $df = 12$; $p = 0,427$). Tačiau merginų nuomonė šiuo klausimu statistiškai reikšmingai skyrėsi: gyvenančios lytinį gyvenimą paauglės mano, kad ugdyti reikėtų nuo tada, kada pasireiškia pirmieji brendimo požymiai ($\chi^2=23,531$; $df = 6$; $p = 0,001$); tuo tarpu neturėjusios lytinių santykių mergaitės pritaria vaikinių nuomonei.

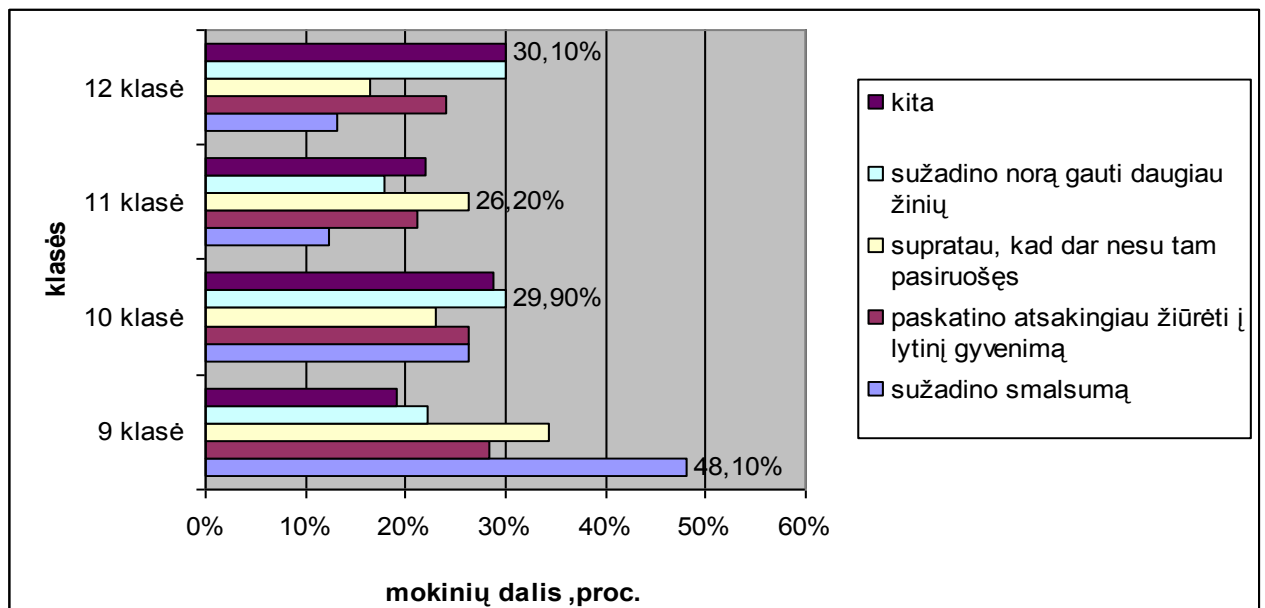
5.7. Lytinio švietimo įtaka mokinių požiūriui į lytiškumą

Norėdami sužinoti ar lytinis švietimas mokyklose turi įtakos mokinių lytinei sveikatai, ar keičia mokinių mąstymą tinkama linkme, buvo užduotas klausimas: „Kokią įtaką

Jums padarė lytinio švietimo paskaitėlės ar vykę renginiai?“. Dauguma (43,3 proc.) mokinių teigė, jog tokio pobūdžio švietimas skatina juos atsakingiau žiūrėti į savo lytinę sveikatą.

Vaikinams ir merginos lytinis ugdymas skirtingai įtakoja ($\chi^2=35,549$; $df = 14$; $p = 0,001$). Nustatyta, kad vaikinų lytinis švietimas statistiškai reikšmingai labiau skatina atsakingumo už savo lytinę sveikatą nei merginas ($p<0,001$).

Kiekvienoje iš tirtų klasių lytiškumo ugdymas mokinius įtakojo skirtingai ($\chi^2=45,489$; $df = 21$; $p=0,001$) (19 pav.)



19 pav. Lytinio švietimo įtaką

$\chi^2=45,489$; $df = 21$; $p = 0,001$;

9 klasių mokiniams (48,1 proc.) statistiškai reikšmingai labiau sužadino smalsumą nei 11 ir 12 klasių paaugliams ($p<0,001$; $p=0,001$). 10-ą klasių mokinius – sužadino norą gauti daugiau žinių; 11 klasių mokiniai suprato, kad dar nėra pasiruošę lytiniam gyvenimui, o 12-ą – kaip ir 10-ą klasių paaugliams – sužadino norą gauti daugiau žinių.

Taip pat svarbu buvo sužinoti, kokią įtaką lytinis švietimas mokyklose daro turėjusiems ir neturėjusiems lytinių santykių. Nustatyta, kad tuos vaikus, kurie dar nėra turėję lytinių santykių, lytinis švietimas statistiškai reikšmingai labiau paskatino atsakingiau žiūrėti į savo lytinę sveikatą nei lytinį gyvenimą gyvenčius jaunuolius ($p=0,001$) (16 lent.).

16 lentelė. Lytinio švietimo įtaka priklausomai nuo klasių ir lytinio aktyvumo

			Sužadimo smalsumą		Paskatino atsakingiau žiūrėti į savo lytinę sveikatą		Supratau, kad dar nesu tam pasiruošęs		Sužadino norą gauti daugiau žinių		Kita	
			N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Vaikiniai	Lyt.sant.	Taip	29	43,9	33	31,1	12	44,4	18	46,2	11	33,3
		Ne	37	56,1	73	68,9**	15	55,6	21	53,8	22	66,7
		Viso	66	100	106	100	27	100	39	100	33	100
Merginos	Lyt.sant.	Taip	10	27,0	35	21,3	2	5,9	30	39,5	8	20,0
		Ne	27	73,0*	129	78,7***	32	94,1**	46	60,5	32	80,0
		Viso	37	100	164	100	34	100	76	100	76	100

$\chi^2=17,153$; $df = 4$; $p = 0,002$;

* $p=0,003$ – lyginant su turėjusiomis lytinius santykius merginomis

** $p=0,001$ – lyginant su turėjusiai lytinius santykius vaikinais

*** $p<0,001$ - lyginant su turėjusiomis lytinius santykius merginomis

**** $p<0,001$ - lyginant su turėjusiomis lytinius santykius merginomis

Merginoms, neturėjusioms lytinių santykių, tokio pobūdžio paskaitos statistiškai reikšmingai labiau sužadina smalsumą ($p=0,003$), paskatina atsakingiau žiūrėti į savo lytinę sveikatą ($p<0,001$) lyginant su turėjusiais lytinius santykius merginomis. Taip pat beveik visos dar negyvenčios lytinio gyvenimo paauglės po lytinio švietimo paskaitų suprato, kad dar nėra pasiruošusios lytiniam gyvenimui ($p<0,001$).

Analizuojant ryšį tarp paauglių lytinių santykių ir lytinio švietimo ugdymo įstaigose, nustata, kad lytinis ugdymas mokyklose turi įtakos mokinių lytiniams santykiams. Merginų grupėje nustatyta, jog kuo daugiau vyksta renginių, paskaitų lytiškumo tema, tuo mažesnė ankstyvųjų lytinių santykių tikimybė ($r = - 0,10$; $p=0,03$). Vaikinių grupėje lytinis švietimas turi panašią įtaką lytiniam gyvenimui kaip ir merginoms ($r = - 0,20$; $p=0,02$).

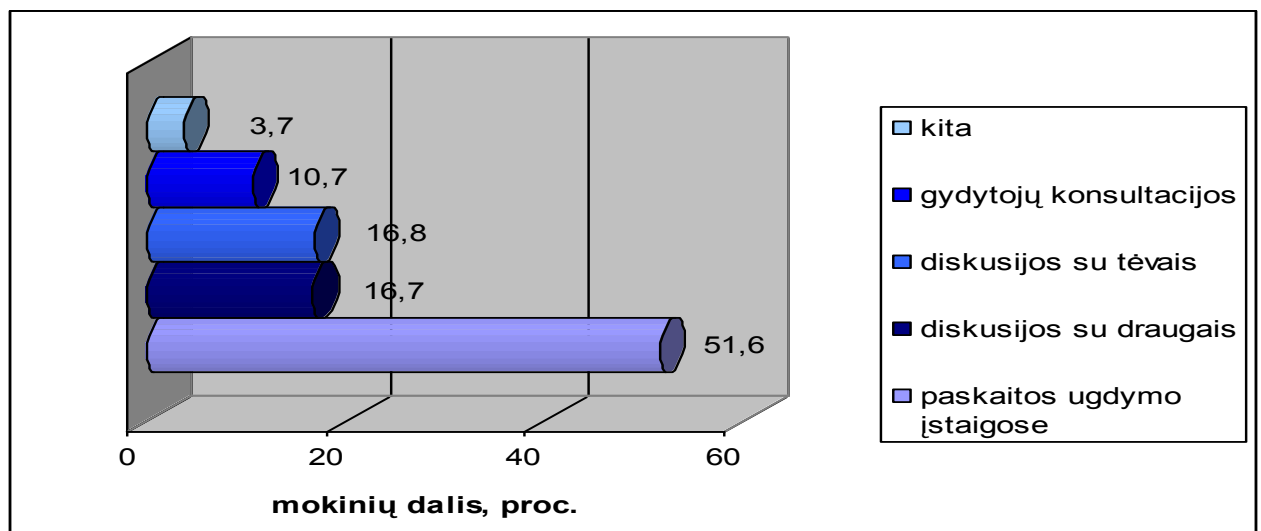
Tiriant lytinio švietimo įtaką pagal klases, nustatyta, jog kuo daugiau paskaitų turi 9 ($r = - 0,13$; $p= 0,03$) ir 11 ($r = - 0,16$; $p= 0,017$) klasių moksleiviai, tuo mažesnė tikimybė ankstyvųjų lytinių santykių atsiradimui.

Kiti veiksniai, tokie kaip tėvų išsilavinimai, žinių lygis įtakos paauglių lytiniams santykiams neturi.

5.8. Efektyviausi lytinio auklėjimo ir lytiškumo ugdymo metodai

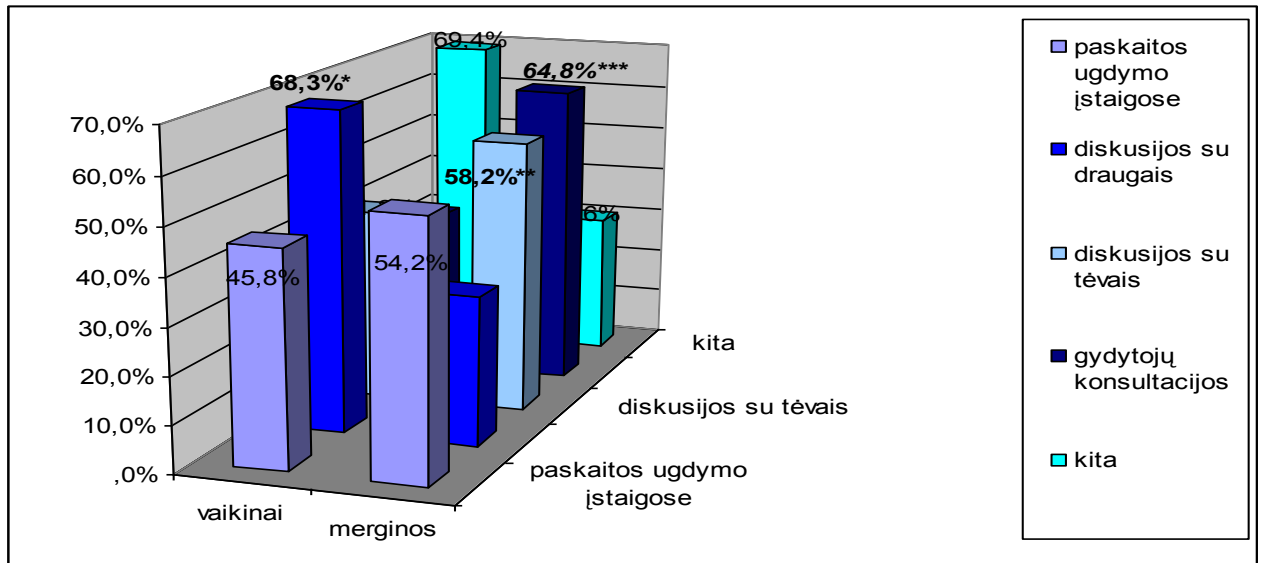
5.8.1. Lytinio auklėjimo metodai

Vienas iš darbo uždavinių buvo išsiaiškinti, kuris lytinio auklėjimo metodų mokinių nuomone yra efektyviausias. Išanalizavus anketas, paaiškėjo, jog didžioji dauguma (51,6 proc.) efektyviausiu metodu laiko paskaitas ugdymo įstaigose (20 pav.)



20 pav. Lytinio auklėjimo metodų pasirinkimas tarp tiriamųjų

Vaikinai ir merginos lytinio auklėjimo metodus linkę rinktis skirtingus ($\chi^2=51,82$; $df = 12$; $p<0,001$). Berniukai statistiškai reikšmingai diskusijas su draugais renka žymiai dažniau nei mergaitės ($p<0,001$), tuo tarpu merginos teikia pirmenybę gydytojų konsultacijoms ($p=0,001$) (21 pav.)



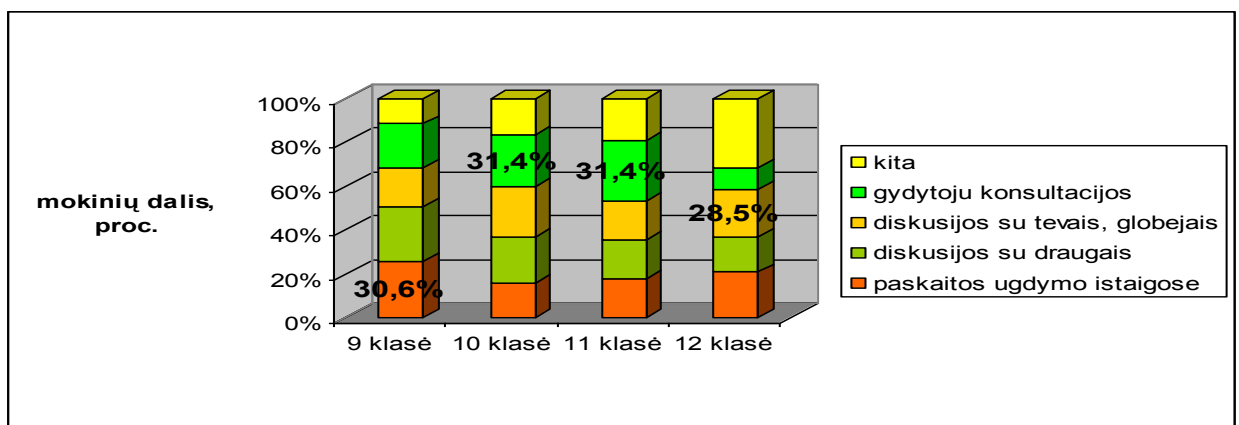
21 pav. Lytinio auklėjimo metodų pasirinkimas priklausomai nuo lyties

$$\chi^2=51,82; p = 0,0001; df = 12$$

* $p < 0,001$ – lyginant su merginomis

** $p = 0,001$ – lyginant su vaikinais

Skirtingose amžiaus grupėse respondentų nuomonė apie efektyviausią auklėjimo metodą statistiškai reikšmingai skiriasi ($\chi^2=37,98$; $df = 18$; $p = 0,004$). Tik 10-ą ir 11-ą klasių mokinių nuomonės sutapo. Vienoje ir kitoje klasėje tokia pati dalis paauglių mano, kad gydytojų konsultacijos yra efektyviausias lytinio auklėjimo metodas. 12 – ą klasių mokinių taip manančių buvo statistiškai reikšmingai mažiau ($p=0,01$). Šiose klasėse pirmenybė teikiama diskusijoms su tėvais. Jauniausi, 9-ą klasių mokiniai teigia, kad efektyviausios yra paskaitos ugdymo įstaigoje ir taip manė dvigubai daugiau mokinių palyginus su 10 – omis klasėmis ($p < 0,002$) (22 pav.)



22 pav. Lytinio auklėjimo metodų pasirinkimas priklausomai nuo klasių

$$\chi^2=37,98; p = 0,004; df = 18$$

Nuomonės dėl lytinio auklėjimo metodų taip išsiskyrė dviejuose grupėse: turėjusių lytinių santykių ir neturėjusių ($\chi^2=26,19$; $p = 0,01$; $df = 12$). Paaiškėjo, kad turėję lytinių santykių respondentais efektyviausiu metodu laiko diskusijas su draugais ($p=0,04$), o neturėję – gydytojų konsultacijas ($p<0,001$).

5.8.2. Lytiškumo ugdymo metodai

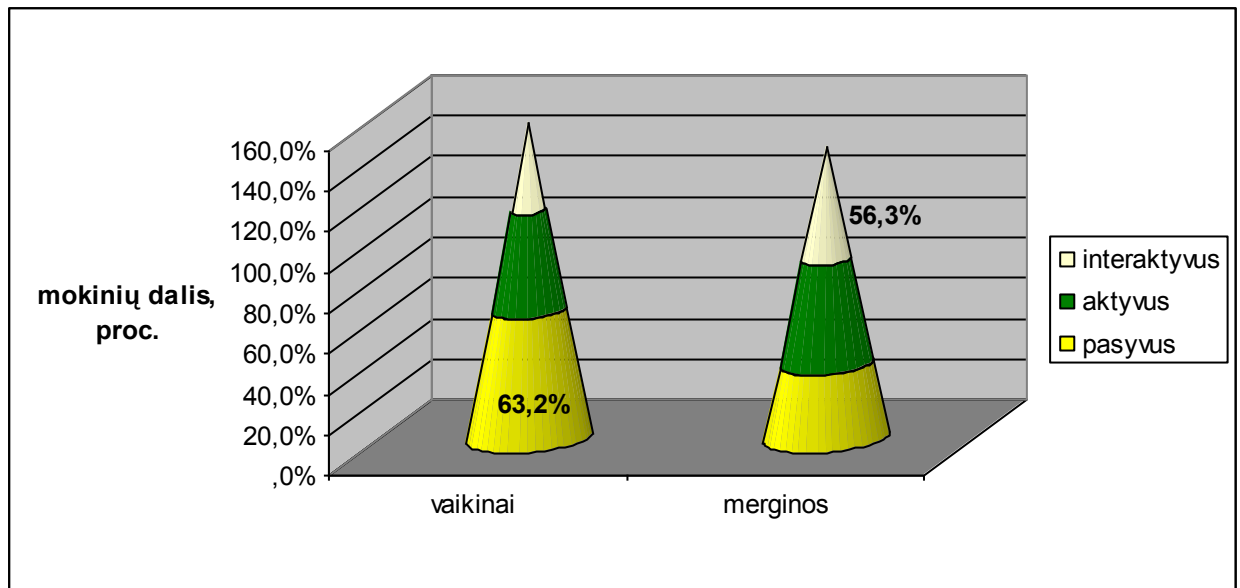
Kiekvienoje mokykloje, kiekvienoje klasėje mokosi įvairiomis charakterio savybėmis, vertybėmis, pažiūromis, nuostatais pasižymintys paaugliai. Taip pat juos skiria socialinė padėtis, tėvų išsilavinimas, auklėjimas ir t.t. Šie skirtumai kiekviena paauglį padaro atskira asmenybe, prie kurio reikalingas individualus priėjimas kalbant apie lytinį ugdymą. Kiekvienam mokiniui būtina sukurti jaukią aplinką, kurioje jis galėtų drąsiai reikšti savo nuomonę, išsakyti savo pastebėjimus ir pan. Būtent šiai tikslui, anketoje mokiniams buvo užduotas klausimas: „Kuris lytiškumo ugdymo metodas, Jūsų nuomone, yra efektyviausias?“, tuo pačiu paaiškinant mokiniams kaip suprantamas kiekvienas iš metodų:

1. Pasyvus metodas – tai tokia vadovo ir grupės dalyvių sąveika, kai vadovas yra pagrindinė mokymo proceso figūra, o grupė yra pasyvūs klausytojai;

2. Aktyvus metodas – tai tokia vadovo ir grupės dalyvių sąveika, kai ne tik vadovas, bet ir grupės dalyviai yra aktyvūs, t.y. lygiateisės figūros. Šis mokymo metodas remiasi daugiau demokratiniu stiliumi;

3. Interaktyvus metodas – panašus į aktyvųjį, tačiau jo metu vadovas yra mažiau aktyvus, nei grupės dalyviai. Interaktyvus metodas – tai pažintinės veiklos procesas ir bendravimo forma, kurios metu grupės dalyviai yra įtraukiami į pažinimo procesą, turi galimybę paaiškinti tai, ką sužinojo, suprato ar galvoja (100).

Gauti tyrimo rezultatai rodo, kad statistiškai reišmingai skirtingus ugdymo metodus renkasi mokiniai pagal lytį ($\chi^2=16,02$; $df = 4$; $p=0,003$) (23 pav.)



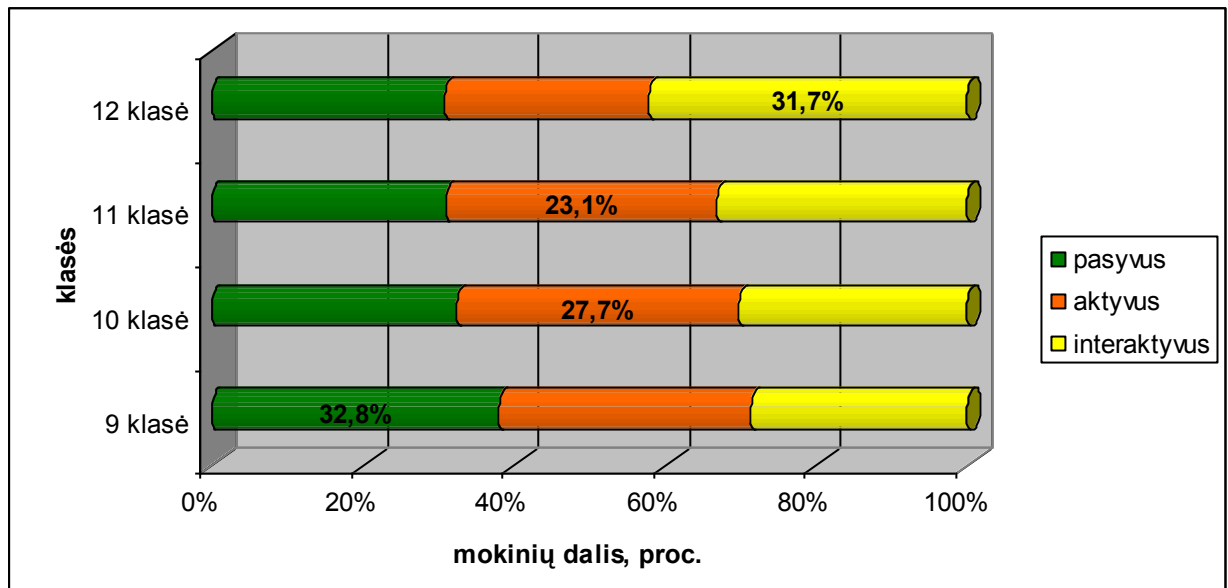
23 pav. Lytiškumo ugdymo metodų pasirinkimas priklausomai nuo lyties

$$\chi^2=16,02; p = 0,003; df = 4$$

Vaikinai pasyvų lytiškumo ugdymo metodą renkasi statistiškai reikšmingai dažniau nei merginos ($p=0,002$), tuo tarpu merginoms priimtinesnis interaktyvus ugdymo metodas ($p=0,007$).

Ši skirtumą galima būtų paaiškinti tuo, kad merginos yra labiau linkusios bendrauti tarpusavyje, yra atviresnės kalbant apie lytiškumą nei vaikinai. Ir tai patvirtina gauti tyrimo rezultatai, kurie rodo, jog merginos statistiškai reikšmingai ($p=0,001$) aktyviau (71 proc.) dalyvauja tokio pobūdžio paskaitose nei vaikinai (25,8 proc.). Dauguma vaikinių (58,2 proc.) nurodė, kad tiesiog bijo klausti, aktyviai dalyvauti paskaitose, nes jiems yra nesmagu prieš klasės draugus. Nors merginos pasižymi pakankamai aktyviu dalyvavimu paskaitose, tačiau 72,9 proc. respondenčių nurodė, kad joms dažniausiai trūksta drąsos paklausti ir tai dažnai varžo jų aktyvumą. Skirtumas tarp aktyvaus dalyvavimo paskaitose ir lyties statistiškai reikšmingas ($\chi^2=35,464; df = 14; p=0,001$).

Lyginant paauglių ugdymo metodų pasirinkimą pagal klases, paaiškėjo, jog skirtingose klasėse statistiškai reikšmingai ($p=0,01$) pasirenkami skirtingi ugdymo metodai (24 pav.)



24 pav. Lytiškumo ugdymo metodų pasirinkimas priklausomai nuo klasių

$\chi^2=16,11$; $df = 6$; $p = 0,01$;

Jauniausi tyrimo dalyviai renka pasyvųjį metodą, tačiau vykusiose paskaitose šios klasės mokiniai nurodė, kad dalyvavo žymiai aktyviau nei vyresni mokiniai. 54,8 proc. nurodė labai aktyviai dalyvavę. Atitinkamai 10 klasės – 25,8 proc., 11 klasės – 12,9 proc., 12 klasės – 6,5 proc. Skirtumas tarp aktyvumo paskaitose ir klasių statistiškai reikšmingas ($p=0,002$). Paaiškinti kodėl 9-ą klasių mokiniai labiausiai renka pasyvųjį ugdymo metodą galima tuo, jog 52,2 proc. nurodė, kad bijo lektoriaus.

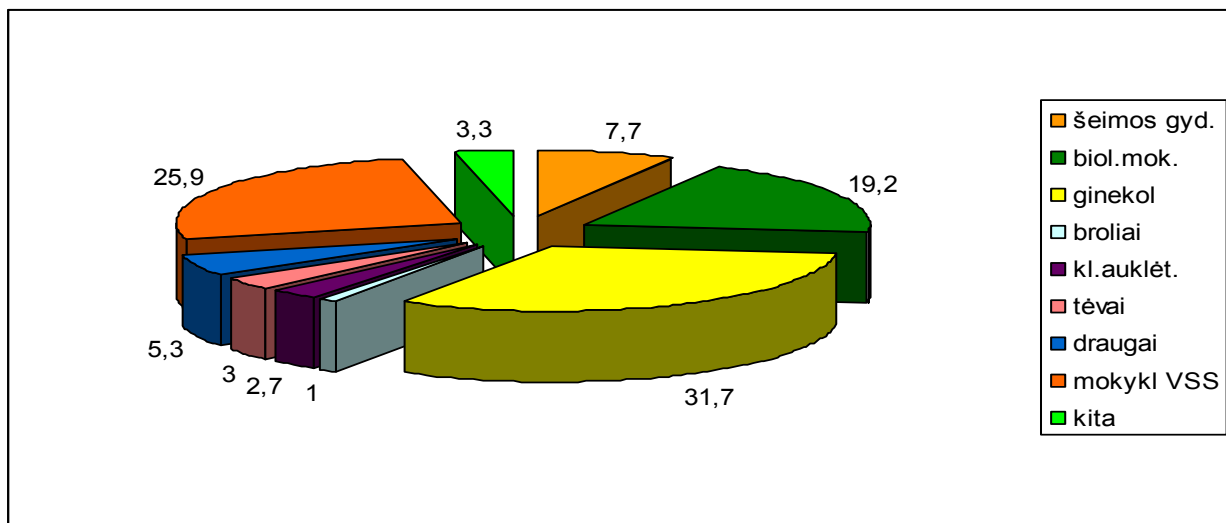
Aktyvųjį ugdymo metodą renka 10, 11 klasių mokiniai, tačiau per vykusias paskaitas pasižymėjo nelabai aktyviu dalyvavimu, nes nurodė, jog 10 klasių mokiniai (30,3proc.) kaip ir jaunesni mokiniai bijo lektoriaus, o daugumai 11 klasių mokiniams (24,6 proc.) trūksta drąsos paklausti.

Vyriausieji respondentai pirmenybę teikia interaktyviam lytinio ugdymo metodui, nors vykusiose paskaitose jų dalyvavimas buvo pasyviausias, nes jie mano, jog dauguma (32,6 proc.) viską žino lytiškumo tema.

Statistiškai reikšmingo skirtumo tarp paauglių lytinio aktyvumo ir ugdymo metodų pasirinkimo nenustatyta ($p=0,320$).

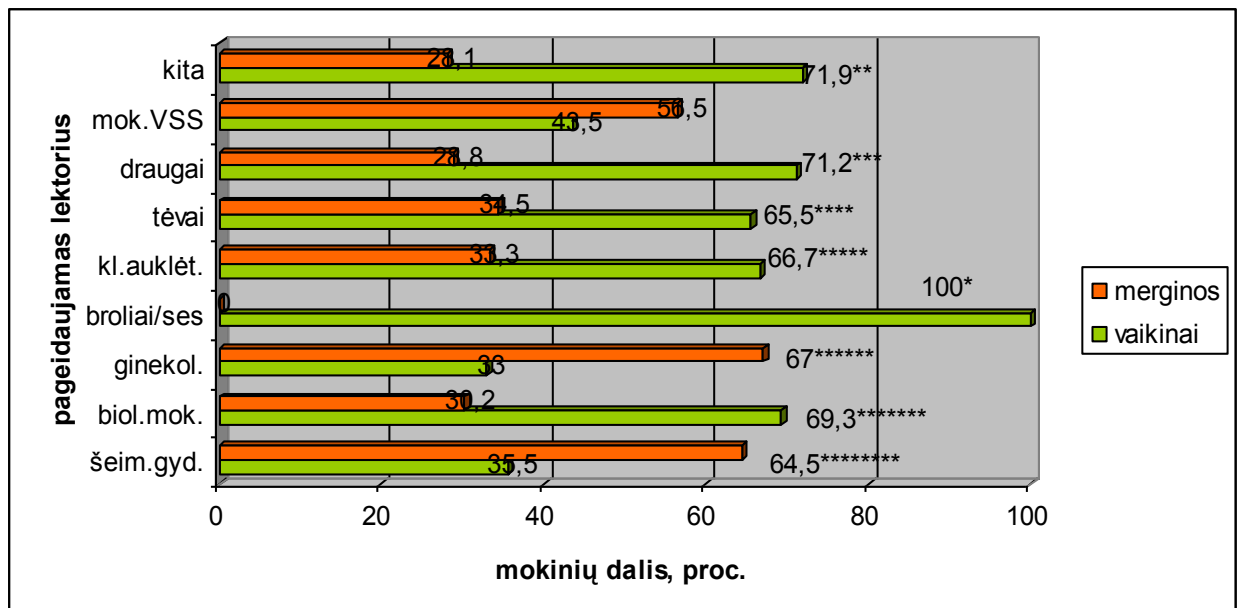
5.9. Tobulo dėstytojo modelis

Taip pat respondentams yra svarbus ir lektorius, skaitantis paskaitėles, organizuojantis renginius lytiškumo tema. Labiausiai mokiniai norėtų bendrauti su ginekologu (31,7 proc.) bei mokyklos visuomenės sveikatos specialistu (25,9 proc.) (25 pav.).



25 pav. Pageidaujamo dėstytojo pasirinkimo rezultatai

Tyrimo rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingai skiriasi vaikinų ir merginų nuomonės ($p < 0,001$): visi vaikinai (100 proc.) teigia, jog lytiškai ugdyti turėtų broliai arba seserys. Merginos per tokio tipo paskaitėles norėtų matyti biologijos mokytoją (26 pav.).



26 pav. Pageidaujamo dėstytojo pasirinkimas priklausomai nuo lyties

$\chi^2=110,660$; $df = 16$; $p < 0,001$

* $p < 0,001$ – lyginant su merginomis

*** $p = 0,001$ - lyginant su merginomis

**** $p = 0,04$ - lyginant su merginomis

***** $p < 0,001$ - lyginant su merginomis

***** $p = 0,04$ - lyginant su merginomis

***** $p = 0,006$ – lyginant su vaikiniais

***** $p < 0,001$ – lyginant su vaikiniais

Berniukai statistiškai reikšmingai labiau nei mergaitės norėtų bendrauti su broliais/seserimis lytiškumo tema ($p < 0,001$), draugais ($p = 0,001$), tėvais ($p = 0,04$), biologijos mokytoja ($p < 0,001$) bei klasės auklėtoja ($p = 0,04$). Merginos labiau nei vaikinai labiausiai linkę pasitikėti medikais ir diskutuoti lytiškumo tema labiausiai norėtų su šeimos gydytojais ($p = 0,006$) ir ginekologais ($p < 0,001$).

Panašius rezultatus gavome, ištirę pagal klases bei besimokančiųjų jose vaikinų bei merginų pageidavimus.

17 lentelė. Dėstytojo pasirinkimas priklausomai nuo klasių

		Klasės									
		9**		10***		11****		12*****		Viso	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Pageidaujamas lektorius*	Šeimos gyd.	25	32,9	15	19,7	17	22,4	19	25	76	100
	Biolog.mok.	52	27,5	38	20,1	44	23,3	55	29,1	189	100
	Ginekologas	81	26	100	32,1	64	20,5	67	21,5	312	100
	Broliai/seserys	6	60	1	10	3	30	0	0	10	100
	Kl. aukl.	7	25,9	8	29,6	8	29,6	4	14,8	27	100
	Tėvai	4	13,8	8	27,6	9	31	8	27,6	29	100
	Draugai	17	32,7	13	25	10	19,2	12	23,1	52	100
	Mok. VSS	74	29	52	20,4	48	18,8	81	31,8	255	100
	Kita	5	15,6	12	37,5	9	28,1	6	18,8	32	100
	Viso	271	27,6	247	25,2	212	21,6	252	25,7	982	100
	p-reikšmė	p<0,001		p=0,002		p<0,001		p=0,002		p = 0,027	

* $\chi^2=39,124$; $df = 24$; $p = 0,027$ – lyginant pagal klases bendrai

** $\chi^2=31,664$; $df = 8$; $p < 0,001$

*** $\chi^2=37,031$; $df = 16$; $p = 0,002$

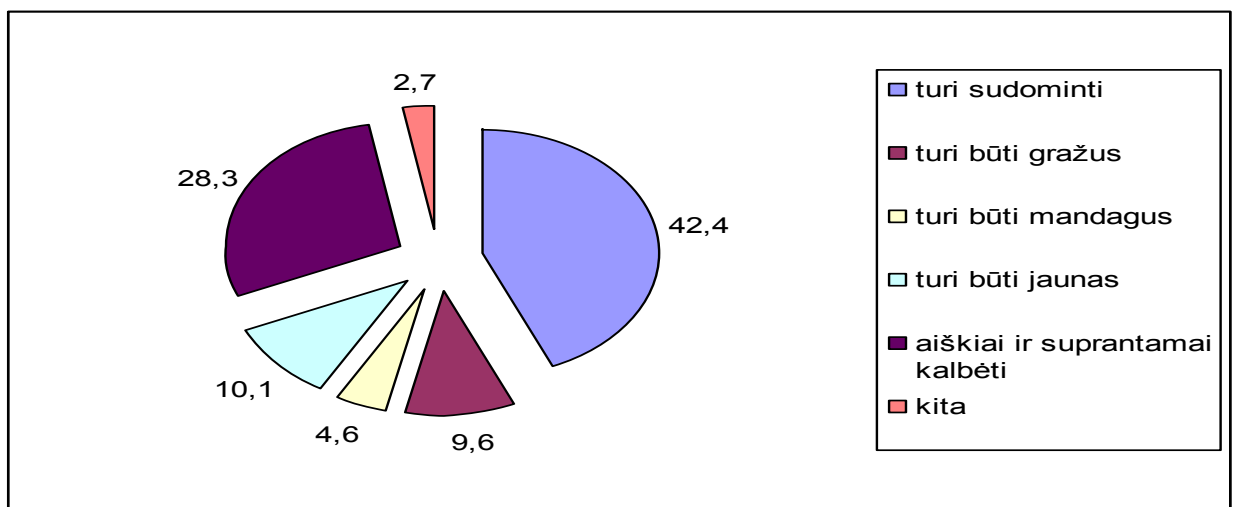
**** $\chi^2=36,489$; $df = 8$; $p < 0,001$

***** $\chi^2=22,483$; $df = 7$; $p = 0,002$

Kiekvienoje iš tirtų klasių mokiniai norėtų per lytinio švietimo pamokas skirtingus dėstytojus ($\chi^2=39,124$; $df = 24$; $p = 0,027$) (17 lent.). Dauguma 9 – ū klasių berniukių (71,3 proc.) lytiškumo tema norėtų kalbėti su klasės auklėtojais, o didžioji dauguma (69,1 proc.) mergaičių statistiškai reikšmingai labiau nei berniukai diskusijoms rinkasi ginekologą ($p=0,001$). Tarp 10-ū klasių mokinių nuomonės taip pat išsiskyrė ($\chi^2=37,031$; $df = 16$; $p = 0,002$). Čia besimokantys vaikinai taip pat kaip ir jauniausi respondentai lytiškumo ugdymą patikėtų klasės auklėtojoms. Taip mano 87,5 proc. vaikinių. 10 – ū klasių merginų nuomonė taip pat sutampa su 9 – ū klasių paauglių norais. Šiek tiek vyresnių tyrimo dalyvių nuomonė skiriasi

nuo jaunesnių. 11 – ū klasių vyriškos lyties atstovai labiausiai pasitiki tėvais (77,8 proc.) statistiškai reikšmingai labiau nei jų bendraklasės ($p=0,002$). Tuo tarpu merginos norėtų kalbėti šia tema su šeimos gydytojais ($p<0,001$). 12 – ū klasių vaikinų dauguma lytinį ugdymą norėtų perteikti biologijos mokytojai ($p<0,001$), o mergaitės šeimos gydytojui ($p<0,001$).

Pagrindinės savybės, kuriomis turėtų pasižymėti šie lektoriai, pasak respondentus, yra: mokėjimas sudominti (42,4 proc.), aiški ir suprantama kalba (28,3 proc.) bei dešimдалис paauglių norodė, jog lektorius dar turėtų būti ir jaunas (10,1 proc.) (27 pav.).



27 pav. Lektorių savybės, kurių pageidauja respondentai

Tiriant lektoriaus savybių pasirinkimą priklausomai nuo lyties, nuomonės statistiškai reikšmingai išsiskyrė ($\chi^2=28,896$; $df = 14$; $p = 0,011$). Vaikinai ir merginos nurodė skirtingas lektoriaus savybes, kurios jiems atrodo svarbiausios: dauguma vaikinų (43,2 proc.) norėtų, kad lektorius būtų gražus ($p=0,005$), merginoms svarbiausia, kad būtų įdomus ir sugebėtų sudominti auditoriją ($p=0,004$) (18 lent.).

18 lentelė. Lektorių savybės, kurių pageidauja mokiniai priklausomai nuo lyties

	Lytis	Vaikiniai		Merginos		Viso	
		N	%	N	%	N	%
Lektoriaus savybės	Turi sudominti	181	43,4	236	56,6*	417	100
	Turi būti gražus	59	62,8**	34	36,2	93	100
	Turi būti mandagus	24	53,3	21	46,7	45	100
	Turi būti jaunas	44	44,4	55	55,6	99	100
	Aiškliai ir suprantamai kalbėti	145	52,2	133	47,8	278	100
	Kita	15	55,6	12	44,4	27	100

$\chi^2=28,896$; $df = 14$; $p = 0,011$

* $p=0,004$ – lyginant su vaikinais

** $p=0,005$ - lyginant su merginomis

Amžių vaikinai nurodė kaip lektoriaus savybę, kuri mažiausiai jiems įdomi, tačiau paklausus: „Kokio amžiaus turėtų būti lektorius, kuriuo Jūs galėtumėtė pasitikėti ir atvirai diskutuoti?“, dauguma vyriškos lyties atstovų (71,2 proc.) norėtų, kad tai būtų jų bendraamžis. Dauguma merginų (65,9 proc.) nurodė, kad lektorius turėtų būti 31-36 metų amžiaus.

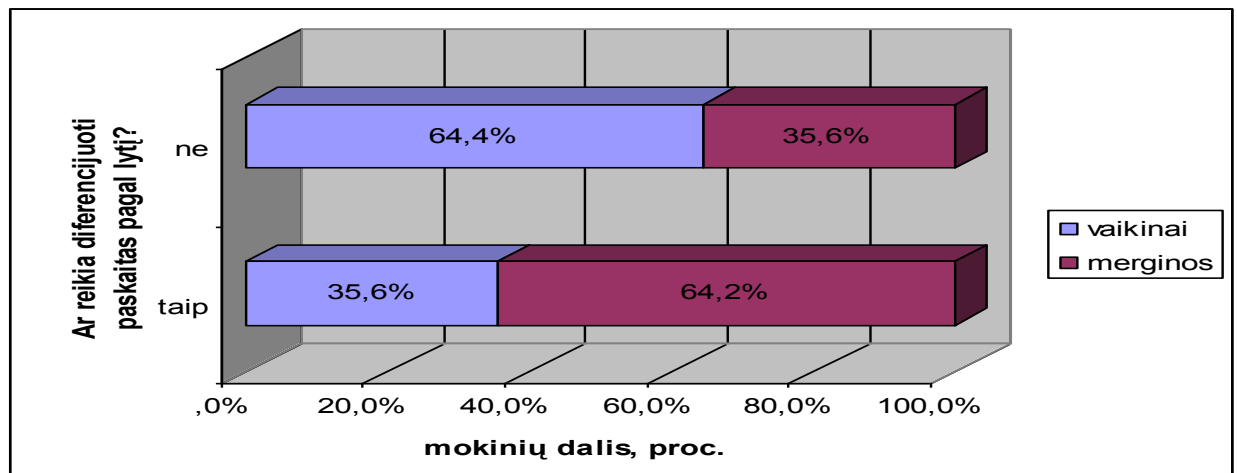
5.10. Tobulos paskaitos modelis

Šiandien Lietuvos mokyklose lytinis švietimas nėra atskira disciplina, o integruotas į kai kuriuos kitus ugdomuosius dalykus, tokius kaip tikyba, etika, biologija. Tačiau paklausus mokinių ar jie norėtų lytinio švietimo kaip atskiros disciplinos, paaiškėjo, jos dauguma mokinių (37,4proc.) neturi nuomonės šiuo klausimu. Statistinio reikšmingumo nei tarp lyties ($p=0,667$) nei tarp klasių ($p=0,87$) bei lytinio švietimo pamokų atskirimo nuo bendros ugdymo programos nenustatyta.

Taip pat buvo siekiama išsiaiškinti kaip dažnai mokiniai norėtų kalbėti šia tema. Gauti rezultatai rodo, jog vaikinai statistiškai reikšmingai dažniau ($p=0,0001$) norėtų diskutuoti

lytiškumo tema, nei merginos. Dauguma vaikinių (75,1 proc.) nurodė, jog kalbama šia tema turėtų būti maždaug 1 kartą per savaitę, merginoms užtenktų gerokai rečiau – 1 kartą per pusę metų.

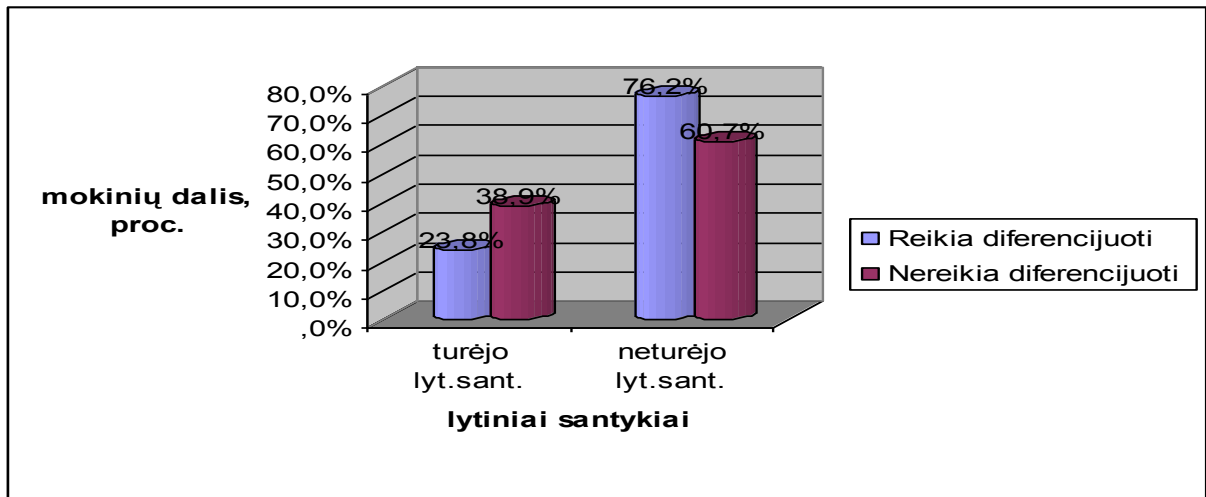
Statistiškai reikšmingai ($p < 0,001$) daugiau merginų nei vaikinių norėtų, jog lytinio švietimo paskaitėlės būtų atskirai skaitomos berniukams ir mergaitėms (28 pav.).



28 pav. Mokinių nuomonė dėl lytinio švietimo diferencijavo priklausomai nuo lyties

$$\chi^2=84,044; df = 6; p < 0,001$$

Nustatyta, jog paaugliai, kurie jau yra turėję lytinių santykių, statistiškai reikšmingai ($p=0,006$) labiau norėtų nediferencijuoti paskaitų pagal lytį (29 pav.). Tuo tarpu neturėję lytinių santykių norėtų, kad paskaitėlės būtų skaitomos atskirai berniukams ir mergaitėms ($p < 0,001$).



29 pav. Lytiškai aktyvių ir neaktyvių mokinių nuomonė dėl pamokų diferencijavimo pagal lytį

$$\chi^2=29,262; df = 4; p = 0,001$$

Statistiškai reikšmingo skirtumo tarp klasių ir lytinio švietimo paskaitėlių diferencijavimo pagal lytį nenustatyta ($p=0,08$).

Tam, kad mokiniai drąsiai ir nevaržomai galėtų kalbėti ir bendrauti tarpusavyje, svarbus yra paskaitėlėje dalyvaujančių benkraklasių skaičius. Tyrimo rezultatai rodo, jog statistiškai reikšmingai skiriasi vaikinų ir merginų nuomonė šiuo klausimu ($p<0,001$). Dauguma vaikinų norėtų, kad tokio pobūdžio paskaitėlėje dalyvautų 26-30 mokinių, nors prieš tai yra nurodę, jog nesmagiai jaučiasi prieš klasės draugus klausdami juos dominančių dalykų lytiškumo tema. Tokį jų pasirinkimą galima būtų paaiškinti tuo, kad galbūt dauguma vaikinų tikisi, kad klasės draugas užduos juos pačius dominantį klausimą, todėl kuo daugiau žmonių dalyvaus pamokoje, tuo didesnė tikimybė, kad bus išspręstas juos dominantis klausimas.

Vertinant pagal lytį, respondentų nuomonės dėl auditorijos dydžio išsiskyrė ($U=94535,000$; $p<0,001$). Merginos norėtų šia tema diskutuoti kur kas siauresniame rate negu vaikinai. Dauguma respondenčių (63,8 proc.) nurodė, jog norėtų auditorijos, kurioje būtų ne daugiau kaip 10 žmonių. (19 lent.) Vaikinams auditorijos dydis nėra svarbus.

19 lent. Pageidaujamos auditorijos dydis priklausomai nuo lyties

		Pageidaujamas mokinių skaičius pamokoje							
		Iki 5	6-10	11-15	16-20	21-25	26-30	Nesv.	Kita
Vaikiniai	N	52	72	55	56	28	53	145	18
	%	46,4	36,2	36,9	47,1	41,8	67,9	62,2	72,0
Merginos	N	60	127	94	63	39	25	87	7
	%	53,6	63,8	63,1	52,9	58,2	32,1	37,3	28
Viso	N	112	199	149	119	67	78	233	25
	%	100	100	100	100	100	100	100	100

U = 94535,000 ; p < 0,001

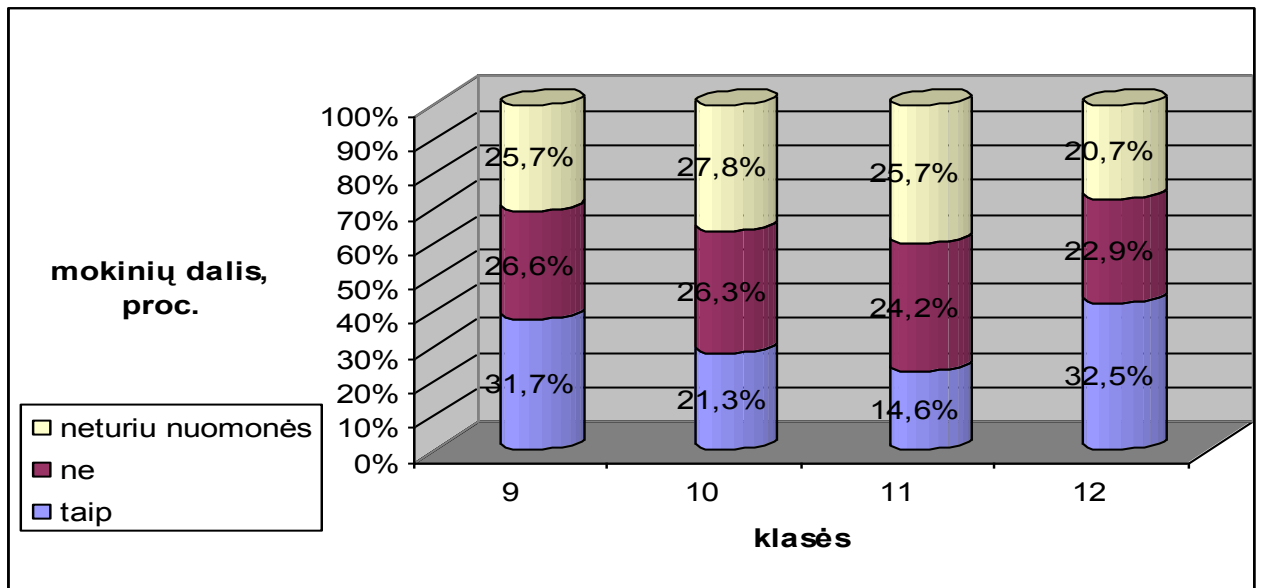
Lyginant dalyvių skaičių klasėse per lytinio švietimo pamokas, nustatyta, kad vis dėlto daugiau mokinių norėtų mažesnės auditorijos dydžio (U=3428,000; p=0,003)

Statistiškai reikšmingo skirtumo tarp klasių ir auditorijos dydžio nenustatyta (p=0,611).

Dar vienas svarbus aspektas, kuriuo buvo klausta respondentų – ar reikia diferencijuoti paskaitas atskiroms paauglių grupėms pagal jų lytinį aktyvumą? Atlikus duomenų analizę, paaiškėjo, jog manančiųjų, kad diferencijuoti reikia, buvo mažiau negu trečdalis paauglių (27,7 proc.). Dauguma (47,1 proc.) nurodė, jog to daryti nereikėtų.

Analizuojant šį klausimą pagal lytį, nustatyta, jog skirtingos lyties atstovų nuomonė statistiškai reikšmingai skiriasi ($\chi^2=19,675$; df = 6; p=0,003). 59,9 proc. vaikinių neturi nuomonės šiuo klausimu, o 55,3 proc. merginų nediferencijuotų lytinio švietimo paskaitų pagal lytinį aktyvumą.

Taip pat statistiškai reikšmingas skirtumas nustatytas tiriant mokinių nuomonę dėl paskaitų diferencijavimo pagal lytinį aktyvumą ir klasių (p=0,003) (30 pav.) 9 ir 12 klasių mokiniai nurodė, jog norėtų, kad tokio pobūdžio tema būtų kalbama atsižvelgiant į mokinių lytinį aktyvumą. 10,11 klasių moksleiviai nurodė, kad neturi nuomonės šiuo klausimu.



30 pav. Pageidaujamos auditorijos dydis priklausomai nuo klasių

$$\chi^2=24,455; df=9; p=0,003$$

Iš visų respondentų, daugiausia 12 klasių moksleiviai atsakė ir statistiškai reikšmingai ($p<0,001$) labiau nei 11 klasių paaugliai norėtų, kad pamokos būtų diferencijuojamos pagal lytinį aktyvumą. O šiai nuomonei labiausiai nepritaria 9 klasių mokiniai.

Buvo svarbu taip pat išsiaiškinti ką šiuo klausimu mano lytinį gyvenimą gyvenantys mokiniai. Paaiškėjo, jog tie, kurie jau yra turėję lytinių santykių statistiškai reikšmingai labiau ($p=0,0001$) norėtų, kad su jais lytiškumo tema būtų kalbama atskirai. 46,3proc. lytiškai aktyvių paauglių nori, kad lytinio švietimo paskaitėlės būtų diferencijuojamos pagal lytinį aktyvumą. 25,8 proc. šito daryti nenorėtų. Tokį dalyką galima būtų paaiškinti tuo, jog mokiniai tiesiog bijo arba nenori, kad klasės draugai arba mokytojai sužinotų, jog jie jau yra turėję lytinių santykių.

6. REZULTATŲ APTARIMAS

Intymių tarpusavio santykių su kitu asmeniu užmezgimas ir palaikymas – vienas esminių paaugliams kylančių asmens raidos uždavinių. Romantiški įsimylėjimai ir pasimatymai, lavinantys socialinius jauno žmogaus įgūdžius, mūsų visuomenėje yra suvokiami kaip svarbi paauglio raidos dalis. Dalį įsimylėjusių žmonių sieja tik platoniški santykiai, dalis vis tik neišvengia ir seksualinės patirties (96).

Mūsų tyrimų rezultatai rodo, jog iš visų tyrime dalyvavusių paauglių, trečdalis (30,1 proc.) jau turi lytinio gyvenimo patirties. Lyginant su ankstesnių metų atliktų tyrimų duomenimis, t.y. 2007 metais Vilniuje atlikto tyrimo „11-12 klasių mokinių sveikatos ir jos pokyčių per pastaruosius 5 metus“ duomenimis, daugiau negu trečdalis (36,1 proc.) respondentų yra turėję lytinius santykius (30). Panašūs rezultatai gauti ir atliekant kitą tyrimą - „Sveikatos rizikos veiksnių paplitimo tarp Vilniaus miesto vidurinių mokyklų 9-12 klasių mokinių, 2001 ir 2006 metų“ atlikto tyrimo duomenis, 9–12 klasių mokinių grupėje vidutiniškai 24,3 proc. (2001 m.) – 26,3 proc. (2006 m.) mokinių nurodė turėję lytinių santykių (37). Atrodytų keista, jog tame pačiame mieste vieneriais metais anksčiau atliktas tyrimas panašiose amžiaus grupėse parodė skirtingą paauglių lytinį aktyvumą. Vis tik, teigti, kad jaunų žmonių lytinis aktyvumas per vienerius metus padidėjo, nors ir neženkliai, būtų labai neatsargu, nes tyrimo metodikos buvo skirtingos. Yra ganėtinai rizikinga lyginti skirtingų tyrimų rezultatus, jei jie nėra atliekami, remiantis vienodomis metodologijomis.

Kitas svarbus aspektas, neleidžiantis apibendrinti, palyginti jaunų žmonių lytinio aktyvumo ir lytinio aktyvumo dinamikos rodiklių yra tas, kad nėra aiškiai apibrėžta sąvoka „lytiniai santykiai“. Tokią prielaidą taip pat patvirtina S. Sanders ir J. Reinisch (97) išvalgos apie labai ryškų termino „lytiniai santykiai“ neapibrėžtumą. Šių autorių teigimu, lytiniai santykiai Amerikoje beveik visų buvo suvokiami kaip varpos įsiskverbimas į makštį. Vis tik nuomonės labai skyrėsi vertinant kitas lytinio aktyvumo formas. Paaiškėjo, kad 81 proc. amerikiečių analinį aktą (varpos įsiskverbimą į tiesiąją žarną), 40 proc. – oralinį – genitalinį aktą, 15 proc. – lytinių organų dirginimą rankomis, 3 proc. – krūtų lietimą, beveik 2 proc. – gilius bučinius taip pat vertino kaip lytinius santykius (97). Todėl prieš atliekant tyrimą svarbu tiriamiesiems visada paaiškinti sąvoką „lytiniai santykiai“.

Šiandien jauni žmonės lytiškai aktyvūs tampa anksčiau nei pasiekia Lietuvos teisės aktuose santuokai numatytą tinkamą amžių – 18 metų (96). Mūsų tyrimo rezultatai tai dar

kartą patvirtino – merginos pradeda lytinį gyvenimą $15,5 \pm 2,3$, vaikinai – $15,3 \pm 2,04$ metų. Tačiau rezultatai rodo, jog šiandien Lietuvos paauglių lytinių santykių pradžia yra gerokai vėlesnė negu buvo 2002 metais, kuomet vaikinų šis amžiaus vidurkis buvo 13,5 metų, o merginų – 13,6 (98). Lyginant su Vakarų Europos, Šiaurės Amerikos paaugliais, pirmųjų lytinių santykių tiriamosiose šalyse amžiaus vidurkis buvo 14 metų tarp vaikinų ir 14,3 metų tarp merginų (98).

Šiuos skirtumus galima būtų paaiškinti tuo, kad mūsų tyrime dalyvavo daugiau gimnazijų, licejus, t.y. tokios ugdymo įstaigos, kuriose mokiniai didelį dėmesį skiria mokymuisi, popamokinei veiklai, galbūt turi didesnių išsilavinimo ambicijų nei jų bendraamžiai iš kitų mokyklų. Ir Lietuvoje, ir kitose šalyse atlikti tyrimai rodo, jog aiškūs, ambicingi išsimokslinimo planai siejasi su mažesniu paauglių lytiniu aktyvumu, pavyzdžiui, Kanadoje atlikta 13-17 metų paauglių apklausa parodė, jog juo žemesnį išsimokslinimą paauglys tikėjosi įgyti, juo buvo didesnė ankstyvųjų lytinių santykių tikimybė (99). Antra vertus, analizuojant jaunų žmonių lytinę elgseną, galima būtų išvelgti tam tikrą užmiršimo reiškinį. Gali būti, kad juo daugiau laiko yra praėję nuo pirmosios lytinės sueities, juo labiau žmonės yra linkę pavėlinti jos pradžią. Todėl vertėtų atsižvelgti ir į šią paklaidą.

Paklausius respondentų apie lytinių partnerių skaičių, nustatyta, jog merginų lytinio gyvenimo patirtis yra gerokai kuklesnė nei vaikinų. Šiuolaikinė visuomenė dažnai suteikia skirtingą reikšmę vyrų ir moterų lytiniam aktyvumui, istoriškai didesnės socialinės sankcijos siejamos su moterų lytiniu aktyvumu ir nėštumu. Ikivedybinis vaikinų lytinis aktyvumas yra labiau socialiai priimtinas nei merginų (33).

Pakankamai didelė lytinių partnerių kaita leidžia daryti prielaidą, jog didžioji dalis berniukų lytinių santykių yra atsitiktiniai, todėl priemonės, mažinančios lytinių santykių paplitimą, atsakingos lytinės elgsenos propagavimas ir t.t. turėtų būti nukreiptos labiausiai į šios lyties atstovus, ypač skatinant prezervatyvų naudojimą, nes tai yra prieinamiausia ir efektyviausia priemonė apsaugai ne tik nuo nepageidaujamo nėštumo, bet ir nuo LPI. Ypač jis tinka jauniems žmonėms, kurių lytinis aktyvumas didelis, dažna partnerių kaita (41).

Anksčiau aptarti tyrimų rezultatai rodo, jog vos daugiau nei pusė apklaustųjų nurodė naudojantys kontracepciją, galinčią apsaugoti nuo nepageidaujamo lytinių santykių pasekmių. Nors dabartiniai Lietuvos jaunuoliai KP naudoja dažniau nei prieš 20 - 30m., tačiau KP paplitimas, palyginus su Vakarų Europos šalimis, labai menkas. Iš 5000 apklaustųjų respondentų Lietuvoje KP naudojo 50%, Švedijoje – 92%, Kanadoje – 95% (28). Iš dalies nesaugią lytinę elgseną gali lemti menkos ir klaidingos paauglių žinios lytiniais klausimais, todėl

šias spragas būtina kuo greičiau glaistyti atitinkamomis ir priimtynomis visuomenei priemonėmis.

Šiandieninė visuomenė labai aršiai diskutuoja dėl lytinio švietimo būtinumo bendrojo lavinimo mokyklose. Tačiau paklausius pačių mokinių paaiškėjo, jog didžioji dauguma norėtų, kad lytinio švietimo pamokos būtų atskira disciplina ir būtų integruotos į privalomojo mokymo programą, tačiau į paauglių lūkesčius ir norus Valstybė praktiškai neatsižvelgia. Lytiškumo ugdymui skiriama per mažai dėmesio, lytinio švietimo sistema šalyje yra pasyvi jaunų žmonių lytiškumo ugdytoja.

Vakarų Europoje lytinis mokymas ir ugdymas vykdomas jau kelis šimtmečius. Skandinavijos šalių patirtis rodo, jog pažangus ir modernus lytinis švietimas sumažino abortų, neplanuotų nėštumų, lytiškai plintančių infekcijų skaičių tarp jaunimo (9). Lytiniam mokymui realų dėmesį skiria šių valstybių vyriausybės, egzistuoja įstatymai, strategijos, kurios padeda valdžios institucijoms puoselėti jaunų žmonių lytinę sveikatą priešingai nei mūsų valstybėje.

Užsienio šalyse, sprendžiant mokinių lytiškumo problemas yra labai populiarios nevyriausybinės organizacijos, kurios būdamos savarankiškos ir nepriklausomos gali nuveikti labai daug (9). Mūsų šalyje veikia tik viena nevyriausybinė organizacija - ŠPRSA, kuri savo veiklą grįsdama PSO nuostatomis, įgyvendina visapusišką lytinio ugdymo programą. Tačiau viena asociacija negali apimti ir efektyviai dirbti visos Lietuvos mastu, todėl būtina ieškoti priemonių, padėsiančių aktyviai vykdyti lytinį švietimą ne tik didžiuosiuose Lietuvos miestuose, bet ir kaimuose bei mažuose miesteliuose, kur lytiškumo problema yra pakankamai opi ir reikalaujanti dar didesnio dėmesio.

Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma vaikinių norėtų, kad lytinio švietimo pamokas skaitytų jų bendraamžiai. Taip pat nustatyta, jog draugai, broliai, seserys yra pagrindiniai informacijos šaltiniai lytiškumo klausimais. Aišku, įsivaizduoti paauglį, skaitantį paskaitas lytiškumo temomis iš dalies yra labai neįprasta ir keista, tačiau pastaruoju metu vis daugėja įrodymų, jog profilaktinės programos, kurias vykdo bendraamžiai, yra labai veiksmingos (27). Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad jauni žmonės nejaučia diskomforto bendraujant su bendraamžiais, gali užduoti juos dominančius klausimus, drąsiai diskutuoti šia tema.

Taigi, apibendrinant šiuos tyrimo rezultatus ir svarbiausia, atsižvelgiant į mokinių lūkesčius, galima sukurti efektyvią ir palankią aplinką lytiniam švietimui bei tinkamą lytinio švietimo ugdytoją, kurie apsaugotų nuo daugelio nepageidaujamų visuomenės sveikatai

reiškinių, kurie jau buvo paminėti darbo pradžioje. Tačiau šito pasiekti pavyktų tik su įvairių institucijų pagalba ir pastangomis.

7. IŠVADOS

1. Trečdalis respondentų (30,1 proc.) turi lytinio gyvenimo patirties. Lytinių santykių debiutas tarp lyčių beveik nesiskyrė: merginų – $15,5 \pm 2,3$, vaikinų – $15,3 \pm 2,04$ metų. Daugiau lytinių partnerių turėjo vaikinai nei merginos: vaikinai – $4,17 \pm 4,8$, merginos - $1,8 \pm 1,27$ partnerių. Anksčiausiai lytinį gyvenimą pradėjo dešimtų klasių vaikinai ($13,0 \pm 3,26$), vėliausiai – dvyliktų klasių merginos ($16,45 \pm 1,42$).

2. Labiausiai ankstyvus lytinius santykius skatina –apsvaigimas nuo psichotropinių medžiagų. Lyginant su akstesnių metų tyrimų duomenimis, padaugėjo paauglių, kurie lytinių santykių metu naudoja būtent prezervatyvus (83,2 proc.), tačiau lytinis paauglių gyvenimas nėra saugus, nes beveik pusė mokinių nenaudoja jokių kontracepcijos metodų.

3. Daugiau nei pusė tiriamųjų (56,2) nurodė, jog lytinis švietimas mokyklose vyksta dažniausiai specialių paskaitėlių forma, kurių daugiausiai rengiama devintų ir dešimtų klasių mokiniams. Mažiausiai lytinio švietimo paskaitų, renginių vykdoma vienuoliktų klasių paaugliams. Dažniausiai lytiškumo tema yra kalbama su merginomis nei su vaikiniais. Lytinį švietimą savo ugdymo įstaigose respondentai vertina vidutiniškai $4,77 \pm 2,26$ balais.

4. Vaikinai ir merginos renkasi skirtingus lytinio ugdymo metodus: dauguma vaikinų – pasyvųjį, merginos – interaktyvųjį. Devintų klasių mokiniai paaugliai teikė pirmenybę pasyviajam, dešimtų, vienuoliktų – aktyviajam, dvyliktų – interaktyviajam lytiškumo ugdymo metodams.

5. Didžioji dauguma (56,1 proc.) paauglių efektyviausiu lytinio auklėjimo metodu laiko paskaitas ugdymo įstaigose, tačiau skirtingos amžiaus grupės renkasi skirtingus lytiškumo auklėjimo metodus: devintų klasių respondentai nurodė, jog efektyviausiai lytiškai auklėja paskaitos ugdymo įstaigose, dešimtų ir vienuoliktų klasių mokinių nuomone su šia funkcija geriausiai susitvarko gydytojai, o vyriausi tyriamieji nurodė, kad pagrindiniai ugdytojai lytiškumo klausimais turėtų būti tėvai. Neturėjusių lytinių santykių paauglių nuomone, geriausi auklėtojai yra gydytojai, lytiškai aktyvūs mano, jog tai – draugai.

6. Dauguma paauglių norėtų, kad lytinio švietimo pamokos būtų organizuojamos vidutiniškai vieną kartą per mėnesį. Daugiau kaip pusė respondentų norėtų, kad lytinio švietimo paskaitėlės būtų diferencijuojamos pagal lytį, tačiau nelinkę nediferencijuoti pagal lytinį

aktyvumą. Merginos lytiškumo tema norėtų diskutuoti kur kas siauresniame rate (iki 10 žmonių dydžio klausytojų auditorija) nei vaikinai, kurie nurodė, jog jie jaukiai jaučiasi, kuomet paskaitėlėje dalyvauja apie 30 mokinių. Dėl labiausiai pageidaujamo lektoriaus daugumos klasių mokinių nuomonės sutapo, išskyrus dvyliktų klasių respondentų. Devintų, dešimtų, vienuoliktų klasių mokiniai labiausiai norėtų bendrauti šia tema su ginekologais, dvyliktų klasių respondentai - su mokyklos visuomenės sveikatos priežiūros specialistais.

7. Vertinant pagrindines lektoriaus savybes, kurių pageidauja mokiniai, nustatyta, jog vaikinų ir merginų nuomonės sutapo. Svarbiausia, kad lektorius mokėtų sudominti ir pritraukti klausytojų auditoriją. Dėl lektoriaus amžiaus vaikinų ir merginų nuomonės išsiskyrė: merginos pageidauja, kad lektorius būtų 31-35 metų amžiaus, vaikinai – jų bendraamžis.

8. PRAKTINIAI PASIŪLYMAI, ATSIŽVELGIANT Į TYRIMO REZULTATUS

Stiprinant ir įgyvendinant lytinį švietimą šalyje, reikėtų:

- 1) Peržiūrėjus teisinę bazę, aiškiai apibrėžti pedagogų, visuomenės sveikatos specialistų, medikų funkcijas ir pareigas, saugant paauglių lytinę sveikatą;
- 2) Kiekvienoje pirminės sveikatos priežiūros įstaigoje suteikti galimybę paaugliams, nepaisant jų amžiaus, konsultotis lytiškumo temomis su antrinio lygio specialistais, panaikinant kliūtis tiesiogiai į juos kreipiantis. Tuo pačiu garantuoti gydytojų konsultacijų privatumą;
- 3) Viešai skelbti jaunimui apie tokių paslaugų buvimą pirminės asmens sveikatos priežiūros įstaigose;
- 4) Į tą pačią veiklą įtraukti ir privačius sveikatos sektorius bei nevyriausybinės organizacijas;
- 5) Kurti jaunimo centrus, kuriuose specialistų apmokomas jaunimas teiktų konsultacijas savo bendraamžiams lytinio auklėjimo temomis;
- 6) Kelti mokyklose dirbančių visuomenės sveikatos specialistų kompetenciją dėl lytinio švietimo;
- 7) Siekti, kad mokyklos bendradarbiautų tarpusavyje, keistųsi gera patirtimi saugant mokinių lytinę sveikatą;
- 8) Sudaryti galimybę visiems su vaikais dirbantiems specialistams įgyti žinių lytiškumo temomis bei tobulinti savo kvalifikaciją.

9. LITERATŪRA

1. *Bucevičienė R., Preikštienė R.* Lytinis auklėjimas Lietuvos mokyklose // Lietuvos AIDS centro biuletenis (Nr. 18). – 1996, lapkr.-gruod.
2. *Jaruševičienė L.* Paauglių lytinės elgsenos ir žinių tyrimas // Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas. – 1998, Nr. 6.
3. *Ustilaitė S.* Paauglių pirmųjų lytinių santykių patirties poveikis tolimesniam jų lytiniam elgesiui // *Pedagogika*. – T. 43 (2000).
4. *Pavilionienė M.A., Vėsaitė B.* Tarptautinė Kairo konferencija. Vilnius, 2009.
5. Lietuvos moterų reprodukcinės teisės. Reprodukcinės teisės ir politikos centras. JAV Šeimos planavimo ir seksualinės sveikatos asociacija. Lietuva. Vilnius; 2001. p.7,12-15,17-18,29.
6. *Ruzgaitė D., Patašiūtė I., Jakubčionytė R.* Paauglių žinios apie reprodukcinę sveikatą ir ankstyva lytinio gyvenimo patirtis. Lietuvos akušerija ir ginekologija. 2002; 5(4): 281-286.
7. *Basevičienė I., Šumskas I.* Šeimos ir socialinių ekonominių veiksnių įtaka paauglių merginų lytiniam aktyvumui. Lietuvos akušerija ir ginekologija. 2004; 7(1); 9-14.
8. *Jaruševičienė L., Valius L.* Paauglių lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros poreikiai visuomenės požiūriu. Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas. 2005; 9(12): 820-827.
9. *Jociūtė A., Kuliešytė E., Ustilaitė S.* Jaunų žmonių lytiškumo ugdymas. *Jaruševičienė L., Valius L.* (sud.). Jaunų žmonių lytinė ir reprodukcinė sveikata. Kaunas: Vitae litera. 2005: 44-48.
10. *Ekman R.* Injuries in Skaraborg County, Sweden: Sunveillance, analysis, and evaluation of community intervention at municipality and county level. Second ed. Stockholm: Retro Print B, 2002.
11. *Schelp L., Ekman R., Fahl J.* School accidents during a three school-year period in a Swedish municipality. *Public Health*. 1991; 105: 113-120.
12. *Imelinskis K.* Lytinio gyvenimo psichohigiena. Avicena. Vilnius, 1999.
13. *Ustilaitė S., Stonienė L., Dapkevičienė J.* Lytiškai plintančių infekcijų prevencija mokyklose. Visuomenės sveikatos priežiūros specialistų vadovas. Kronta. Vilnius, 2008.

14. Jovaiša L. Hodegetika. Vilnius, 2003.
15. Daudaravičienė V. Lytinio ugdymo ir lytinio švietimo priešprieša bendrojo lavinimo mokyklose: problemos ir perspektyvos. Kaunas, 2001.
16. Narbekovas A., Obelenienė B., Rudzinskas V. Meilė ir pasirengimas šeimai: vaisingumo pažinimas (metodinės rekomendacijos). – Kaunas: VDU, 2004.
17. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Vilnius. 2003, p.452.
18. Ustilaitė S. Lytiškumo ugdymo samprata. Kn: Lytiškai plintančių infekcijų prevencija mokyklose (visuomenės sveikatos priežiūros specialistų vadovas). Vilnius: Kronta, 2008;
19. Jaruševičienė L, Žemaitienė N. Mokytojų žinios ir aktyvumas moksleivių lytiniame ugdyme. Kn: *Paauglių rizikingos elgsenos prevencijos iniciatyvos*. Kaunas: "Lututė"; 2002. p. 34.
20. Tutkuvienė J. Mergaitei ir jos mamai: kodėl, kada ir kaip bręstama. Vilnius; 2000, p.264-267;
21. Vaičiulienė A. Paauglio psichologija. Vilnius: Presvika. 2004, p.115.
22. Vaičiulienė A. Paauglystė – didelių permainų metas. Vilnius: VPU leidykla, 1998, p. 36.
23. Ustilaitė S. Paauglystės amžiaus tarpsnio ypatumai. Kn: Lytiškai plintančių infekcijų prevencija mokyklose (visuomenės sveikatos priežiūros specialistų vadovas). Vilnius: Kronta, 2008;
24. Jaruševičienė L. Paauglių lytinė elgsena ir reprodukcinės sveikatos galimybių vertinimas [daktaro disertacija]. Kaunas: Kauno Medicinos Univ.; 2000. p. 46.
25. Jakubčionytė R. Nėštumo nutraukimą įtakojantys faktoriai [daktaro disertacija].Kaunas: Kauno Medicinos Univ.; 2000. p. 46.
26. Ustilaitė S. Paauglių lytiškumo raiška ir jos psichopedagoginės korekcijos prielaidos [daktaro disertacija]. Vilnius:Vilniaus Pedagoginis Universitetas; 2001. p. 58.
27. Kirby D, Barth R, Leland N, Fetro JV. Reducing the risk: Impact of a new curriculum on sexual risk-taking. *Fam Plann Perspect* 1991; 23:253-62.
28. Sadauskas V.Kontracepcija atskirose moterų grupėse. Pranešimas, skaitytas Vilniuje akušerių- ginekologų konferencijoje; 2002-04-09.
29. Jakubčionytė R. Nėštumo nutraukimą įtakojantys faktoriai [daktaro disertacija].Kaunas: Kauno Medicinos Univ.; 2000. p. 46.

30. 11-12 klasių mokinių sveikata ir jos pokyčiai per 5 metus. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/11_12_moks_sveik.pdf.
31. Razmienė A., Namajūnaitė G. Vilniaus miesto 8-11 klasių moksleivių rizikingos elgsenos ypatumai // www.vilniausvsc.lt. Žiūrėta 2011-02-03.
32. Puras D, Sabinienė N. Aukštesniųjų klasių moksleivių patirtis ir savęs vertinimas. Magistro darbas. Vilnius, 2006.
33. Kowalevski-Jones L, Mott FL. Sex, contraception and childbearing among high-risk youth: Do different factors influence males and females? *Fam Plann Perspect* 1998;30: 163-9.
34. Jaruševičienė L. Paauglių lytinės elgsenos ir žinių tyrimas // Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas. 1998, Nr. 6, p. 571-574.
35. Ustilaitė S. Moksleivių pirmųjų lytinių santykių motyvai // *Pedagogika*. 2000, t. 42, p. 20-27.
36. WHO. Inequalities in young people's health: HBSC report from the 2005/2006 survey. Scotland, 2008, p. 143-144.
37. Basevičienė I, Šumskas L. Paauglių merginų kontracetinių priemonių naudojimas ir ryšys su užsikretimu *Chlamydia trachomatis* infekcija (Use of contraceptives among adolescent girls and its relation with the *Chlamydia trachomatis* infection). *Medicina (Kaunas)* 2004; 40(10): 997–1003.
38. Žagminas K, Šurkienė G, Stukas R, Vadeikienė G, Nariūnas G, Šilys A. Sveikatos rizikos veiksnių paplitimas tarp Vilniaus miesto vidurinių mokyklų 9-12 klasių mokinių 2001 ir 2006 metais. *Medicinos teorija ir praktika* 2009; 15(1): p. 45-52.
39. Jankauskaitė M. Lytinė ir reprodukcinė sveikata: lyčių aspektas // L. Jaruševičienė, L. Valius. Jaunų žmonių lytinė ir reprodukcinė sveikata. Kaunas: Vitae Litera. 2005, p. 19-25.
40. Jaruševičienė L., Žemaitienė N. Mokytojų žinios ir aktyvumas prižiūrint moksleivių lytiniame ugdyme. Kn: Paauglių rizikingos elgsenos prevencijos iniciatyvos. Kaunas: „Linutė“; 2002, p. 24.
41. Paaugliai ir seksas. Londonas: Brook konsultavimo centras. Šeimos planavimo ir seksualinės sveikatos asociacijos. Informacinis biuletenis, 1998; (9).
42. Jaruševičienė L., Chmieliauskas A, Valius L., Zaborskis A, Žemaitienė N. Paauglių reprodukcinės sveikatos priežiūros užsienio šalyse apžvalga. Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas 2000; 4(2): 151-4.

43. Kuliešytė E. Kam rūpi reprodukcinė sveikata Lietuvoje. *ŠPSSA Informacinis biuletenis* 2003; (22).
44. Sadauskas V. Šeimos planavimas- sąmoningos motinystės ir tėvystės pradžia. *Lietuvos akušerija ir ginekologija* 2003; 6(1): 72-6.
45. Vasjanova V. Lietuvos moterų reprodukcinės sveikatos pokyčiai 1991-2000 m. Lietuvos akušerių-ginekologų VI suvažiavimo medžiaga. Vilnius; 2001m. rugsėjo 6-8.
46. Vanagienė V. Socialiniai ir kiti veiksniai, lemiantys šeimos planavimą. *Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas*. 1999; 3(3): 214-5, 217.
47. Sadauskas V. Kontracepcijos reikšmė mažinant reprodukcinę riziką: pranešimas, skaitytas Lietuvos akušerių- ginekologų konferencijoje. Raudondvaris; 2002 gegužės 17.
48. Nacionalinis AIDS programos vertinimas. Vilnius, 2008.
49. Lietuvos AIDS centras. Akcijos jaunimui “Virusiniai hepatitai” tyrimo rezultatai, 1999.
50. Basevičienė, L. Labanauskas, N. Vyšniauskaitė. Paauglių merginų Chlamydia trachomatis infekcijos klinikiniai požymiai ir ankstyvo diagnozavimo galimybės. *Medicina*, 38 tomas, Nr.12; 2002.
51. Basevičienė I., Labanauskas L., Butylikna R., Čigriejienė V. Chlamydia trachomatis infekcija tarp lytiškai aktyvių paauglių // *Medicina*. 2001, t.37, Nr.7, p. 667-669.
52. A. Usonytė, S. Čaplinskas, R. Jarašiūnienė. Lytinio gyvenimo pradžios ir lytinių partnerių kaitos įtaka moterų infekuotumui Chlamydia trachomatis-tyrimas. VU MF Studentų mokslinės draugijos tezės, 2003.
53. Čaplinskas S, Stonienė L. Apie AIDS noriu žinoti viską. Vilnius; 2003. 15 p.
54. Lapinskaitė G. Prostitucija ir AIDS. Pranešimo tezės. Vilnius; 2002-11-16.
55. Lietuvos moterų reprodukcinės teisės. Reprodukcinės teisės ir politikos centras. JAV Šeimos planavimo ir seksualinės sveikatos asociacija. Lietuva. Vilnius; 2001. p.7,12-15,17-18,29.
56. Sadauskas V. Kai kurie šeimos planavimo aspektai Lietuvoje. *Lietuvos akušerija ir ginekologija* 2000; 3(1): p. 14-5.
57. Chenet L. Jauno amžiaus žmonių gimdymai Europos Sąjungoje. Šeimos planavimo ir seksualinės sveikatos asociacijos Informacinis biuletenis 1995; 5.

58. Nacionalinis AIDS programos vertinimas. Vilnius, 2008.
59. Kodėl studentai nenaudoja kontracepcijos priemonių? Prieiga per internetą: www.sveikata.diena.lt
60. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Vilnius, 2003.
61. Jakubčionytė R, Wielandt HB. Veiksniai, turintys įtakos kontracepcijos priemonių naudojimui. Lietuvos akušerija ir ginekologija 2001; 4(4): 326.
62. Kuliešytė E. Moterų reprodukcinės teisės. Vilnius; 2002. 16 p.
63. WHO Regional Strategy on sexual and reproductive health, November 2001. Prieiga per internetą: <http://www.euro.who.int/documents/e74558.pdf>
64. Prieiga per internetą: <http://eng.uvm.dk/publications/laws/Aims.htm?menuid=1515>
65. Jonsson I.M., Zatterstrom C., Sundstrom K. Mindwives' Role in Management of Medical Abortion: Swedish Country Report. 2001.
66. Lennerhard L., Sexuality education in schools – the Swedish debate in a historical perspective. Publisher by RFSU, Alloffset, 2000.
67. Prieiga per internetą: http://www.helsinki.fi/~kris_ntk/doc/fp2000.html
68. Prieiga per internetą: http://global.finland.fi/english/publications/pdf/Welfare_development.pdf
69. Prieiga per internetą: <http://www.popco.org/director/2002-5-director.html>
70. Senderowitz J. Adolescent health: reassessing the passage to adulthood. World Bank Discussion Paper No. 272. Washington: World Bank; 1995.
71. WHO. Adolescent pregnancy. Geneva; 2004.
72. Pitts M. The psychology of preventive health. London: Routledge; 1996.
73. Moore S, Rosenthal D. Sexuality in adolescence. London: Routledge; 1993.
74. Nielsen L. Adolescence: a contemporary view. 3rd ed. Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers; 1996.
75. Potsonen R., Kontula O. Adolescents' knowledge and attitudes concerning HIV infection and HIV – infected persons: how a survey and focus group discussions are suited for researching adolescents' HIV/ AIDS knowledge and attitudes. Health Educ Res 1999; 14:473-84.

76. Rimpela AH Rimpela MK, Kosunen EA. Use of oral contraceptives by adolescents and its consequences in Finland 1981-1991. *BMJ* 1992;305:1053-6.
77. Feldman W., Martell A., Dingle JL. Prevention des grossesses non desirées et des maladies transmises sexuellement chez les adolescents. *Guide Canadien de médecine clinique préventive*. Ottawa: Santé Canada; 1994.
78. Sexualité de l'adolescent. In: De la graine à l'arbre. Un rapport du Groupe de travail sur la santé des adolescents. Ontario: CMFC; 1993. p.14-8.
79. Pierre N, Cox J. Teenage pregnancy prevention programs. *Curr Opin Pediatr* 1997; 9: 310-6.
80. Dėl rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos patvirtinimo ISAK-179 2007 m. vasario 7 d. Valstybės žinios, 2007 02 13, Nr. 19, publ. Nr. 740. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija / įsakymas.
81. Ustilaitė S., Kalinkevičienė A., Juškelienė V. Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimo situacija Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. *Pedagogika*. Vilnius; 2009, p. 109-114.
82. Bulotaitė E. Jaunų žmonių lytinės ir reprodukcinės sveikatos politika ir strategija. Iš : Jaunų žmonių lytinė ir reprodukcinė sveikata: mokomoji knyga. Sud. L. Jaruševičienė, L. Valius. Kaunas: Vitae Litera, 2005, 6 p.
83. World Health Organization, Family Life, Reproductive Health and Population Education: Key Elements of a Health Promoting School, Information Series on School Health, Doc. 8, p. 38, Prieiga per internetą: http://www.who.int/school_youth_health/media/en/family_life.pdf.
84. Jociūtė A., Kuliešytė E., Ustilaitė S. Jaunų žmonių lytiškumo ugdymas. Iš : Jaunų žmonių lytinė ir reprodukcinė sveikata: mokomoji knyga. Sud. L. Jaruševičienė, L. Valius. Kaunas: Vitae Litera, 2005, p.44-48.
85. Исаев ДН. Половое воспитание детей. Медицина; 1988.160 с.
86. Кон ИС. Психология ранней юности. Москва; 1989. с.213.
87. Measor L, Tiffin C, Miller K. Young people's view on sex education: education, attitudes and behaviour. London: Sage Publication; 2000.
88. Ką jaunimas žino apie lytinį gyvenimą. Prieiga per internetą: www.imunitetas.lt

89. Strukčinskienė B., Izotova J., Jurgutis A., Istomina N., Razbadauskas A. Mokinių lytinio ugdymo aspektai Klaipėdos miesto bendrojo lavinimo mokyklose. Sveikatos mokslai, Nr 2, Vilnius, 2009;
90. Pukelis, K. Mokytojų rengimas ir filosofinės studijos. Kaunas: Versmė, 1998.
91. Pukelis, K. Trojos arklys, vardu lytinis švietimas, arba liga mirčiai. Soter. 2007, 21(49):63–79.
92. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Vilnius; 2003. 452 p.
93. Černius V.J. Žmogaus vystymosi kelias. Nuo vaikystės iki brandos.-Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 2006, p.72-202.
94. Tutkuvienė J. Mergaitei ir jos mamai: kodėl, kada ir kaip bręstama. Vilnius; 2000, p.264-267;
95. Ustilaitė S. Paauglystės amžiaus tarpsnio ypatumai. Vilnius; 2008, p. 49
96. Jaruševičienė L. Jaunų žmonių lytinė elgsena. Iš : Jaunų žmonių lytinė ir reprodukcinė sveikata: mokomoji knyga. Sud. L. Jaruševičienė, L. Valius. Kaunas: Vitae Litera, 2005, 26 p.
97. Sanders S, Reinisch J.M. Would you or your „had sex“ if...? In: Stombl M, Baunach DM, Burgess EO, Donnelly D, Simonds W, editors. Sex matters: the sexuality and society reader. Boston: Pearson Education; 2004. p. 7-8;
98. Currie C, Roberts C, Morgan A, Smith R, Settertobulte W, Samdal O, et al. Young people's health in context. Health behaviour in school-aged children (HBSC) study: International report from the 2001-2002 survey. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2004. Available from: <http://www.euro.who.int/Documents/e82923.pdf>;
99. King AJC, Beazley RP, Warriner WK, Hankins Ca, Robertson As, Radford JL. Etude sur les jeunes canadiens face au SIDA. Ontario: Universite Queen's a Kingston; 1998;
100. Stonienė L, Ustilaitė S. Lytiškumo ugdymo metodai. Kn: Lytiškai plintančių infekcijų prevencija mokyklose (visuomenės sveikatos priežiūros specialistų vadovas). Vilnius: Kronta, 2008; 34-35 p.
101. Prieiga per internetą: www.lsic.lt

10. PRIEDAI

Anoniminė mokinių anketa apie lytinį švietimą mokyklose

Sveiki! Nuoširdžiai dėkoju už sutikimą dalyvauti apklausoje.

Jūsų rankose – anoniminė anketa, kurią paruošė Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto studentė, tirianti mokinių nuomonę apie lytinio švietimo efektyvumą Vilniaus mokyklose. Šia anketa siekiama išsiaiškinti lytinio švietimo ugdymo įstaigose teigiamus ir neigiamus aspektus bei sužinoti mokinių žinių apie lytinę sveikatą poreikį. Anketa yra anoniminė, todėl tikiuosi nuoširdžių atsakymų. Pildydami anketa, pasirinktą atsakymą pabraukite arba įrašykite savo atsakymą jam paliktoje vietoje.

Linkiu sėkmės!

Medicinos fakulteto magistrantė J. Chmylko

PRAŠAU JŪSŲ IŠSAMIAI ATSAKYTI Į VISUS KLAUSIMUS!

1. Jūsų lytis:

- Vyras
 Moteris

2. Jūsų amžius:

- 13 metų 16 metų 19 metų
 14 metų 17 metų
 15 metų 18 metų

2.1. Kelintoje klasėje mokotės?

- 9 10 11 12

3. Ar pritariate lytinio švietimo idėjai mokyklose?

- Pritariu
 Nelabai pritariu
 Nepritariu

4. Nuo kada, Jūsų manymu, reikėtų pradėti lytiškai ugdyti vaiką? (nurodykite viena atsakymą)

- Vos tik pradeda kalbėti Kai pasireiškia pirmieji brendimo požymiai
 Kai paklausia: „Iš kur aš atsiradau?“ atstovais Kai pradeda domėtis priešingos lyties
 Kai vaikas pats pradeda domėtis šia tema Kai pradeda lankyti ugdymo įstaigas
 Kita _____

5. Ar lytinis švietimas mokyklose, Jūsų nuomone, turėtų būti privalomas?

- Taip
 Ne
 Neturiu nuomonės

6. Koks, Jūsų nuomone, efektyviausias lytinio auklėjimo metodas? (nurodykite viena, Jūsų nuomone efektyviausią metodą)

- Paskaitos ugdymo įstaigose Diskusijos su tėvais/globėjais
 Diskusijos su draugais Gydytojų konsultacijos
 Kita _____

7. Kas turėtų skaityti lytinio švietimo paskaitėles mokyklose? (nurodykite viena subjektą, iš kurio labiausiai norėtumėte išgirsti informacijos šia tema)

- Šeimos gydytojas Klasės auklėtoja
 Biologijos mokytoja Tėvai
 Ginekologas Draugai
 Broliai/seserys Mokyklos visuomenės sveikatos specialistė
 Kita _____

8. Iš kur gaunate daugiausia informacijos apie lytinę higieną, lytinius santykius, šeimos planavimą ir pan.? (nurodykite vieną pagrindinį šaltinį)
- Mokykla Draugai Tėvai Radijas
 Internetas Televizija Gydytojai Broliai/seserys
 Kita _____
9. Kaip vertinate lytinį švietimą savo mokykloje 10 – ies balų sistema, kur 10 – labai gerai, 1 – labai blogai?
- 10 9 8 7 6 4 3 2 1
10. Ar Jūsų mokykloje buvo skaitytos paskaitėlės, organizuojami renginiai lytinio švietimo tema?
- Buvo paskaitėlės Vyko tam skirti renginiai
 Buvo abu Nežinau/neatsimenu

Jeį tokių paskaitų ar renginių nebuvo, pereikite prie 11 klausimo.

10. 1. Ar esate patenkinti per paskaitėles, renginius gauta informacija?
- Labai patenkintas/a Patenkintas/a
 Nelabai patenkintas/a Nepatenkintas/a
- 10.2. Kokios informacijos Jums labiausiai trūko? (nurodykite, naudodamiesi 7-ių balų sistema, kur 7-labiausiai trūko informacijos, 1 – mažiausiai trūko informacijos šia tema)
- Apie lytinį brendimą Apie lytinę higieną
 Apie kontracepcijos priemones Apie lytiškai plintančias ligas
 Apie nėštumą/abortus Apie šeimos planavimą
 Apie lytinius santykius Kita _____
- 10.3. Kas skaitė paskaitas ar organizavo tokius renginius?
- Klasės auklėtojas/a Biologijos mokytojas/a
 Mokyklos administracija Mokyklos visuomenės sveikatos specialistė
 Visuom. Sveikat. specialistas/ė (ne mokyklos) Šeimos gydytojas
 Ginekologas Kita

10.4. Kokią įtaką Jums padarė perskaitytos paskaitos ar vykę renginiai?

- Sužadino smalsumą
 Paskatino atsakingai žiūrėti į savo lytinę sveikatą
 Supratau, kad dar nesu pasiruošęs lytiniam gyvenimui
 Sužadino norą gauti daugiau žinių
 Kita _____

10.5. Kokių trūkumų, Jūsų nuomone, turėjo paskaitos ar įvykę renginiai?(nurodykite vieną pagrindinį trūkumą)

- Neleido aktyviai dalyvauti Neįdomiai pasakojo
 Pateikiama klaidinga informacija Neapibendrina pateiktos informacijos
 Darė spaudimą mokiniams Buvo pateikti ne itin svarbūs dalykai
 Kita _____

10.6. Ar aktyviai dalyvavote paskaitėlėse, diskutavote Jus dominančiu klausimu?

- Labai aktyviai Aktyviai
 Nelabai aktyviai Pasyviai

10.7. Kas dažniausiai varžo Jūsų aktyvumą ir drąsą per tokio pobūdžio paskaitas ar renginius? (nurodykite vieną pagrindinę priežastį)

- | | |
|---|---|
| <input type="checkbox"/> Trūksta drąsos paklausti | <input type="checkbox"/> Bijau lektoriaus |
| <input type="checkbox"/> Nesmagu prieš klasės draugus | <input type="checkbox"/> Viską žinau |
| <input type="checkbox"/> Visada aktyviai dalyvauju | <input type="checkbox"/> Šita tema manęs nedomina |
| <input type="checkbox"/> Kita _____ | |

11. Ar, Jūsų nuomone, tokias paskaitėles reikėtų atskirai skaityti berniukams ir mergaitėms?

- Taip
Ne

12. Kokio dydžio, Jūsų nuomone, turėtų būti klausytojų auditorija, kad Jūs laisvai ir nevaržomai jaustumėtės kalbėdami apie lytinę sveikatą?

- | | | |
|---------------------------------------|---------------------------------------|---------------------------------------|
| <input type="checkbox"/> Iki 5 žmonių | <input type="checkbox"/> 6-10 žmonių | <input type="checkbox"/> 11-15 žmonių |
| <input type="checkbox"/> 16-20 žmonių | <input type="checkbox"/> 21-25 žmonės | <input type="checkbox"/> 26-30 žmonių |
| <input type="checkbox"/> Nesvarbu | <input type="checkbox"/> Kita _____ | |

13. Kokiomis asmeninėmis savybėmis turėtų pasižymėti asmuo, lytiškai ugdantis mokinius?(nurodykite vieną, Jūsų nuomone, pagrindinę savybę)

- | | | |
|---|---|---|
| <input type="checkbox"/> Turi sudominti | <input type="checkbox"/> Turi būti gražus | <input type="checkbox"/> Turi būti mandagus |
| <input type="checkbox"/> Turi būti jaunas | <input type="checkbox"/> Aiškiai ir suprantamai kalbėti | <input type="checkbox"/> Kita _____ |

14. Kokio amžiaus, Jūsų nuomone, turėtų būti lektorius, skaitantis paskaitėles lytinio švietimo tema, kuriuo Jūs galėtumėte pasitikėti bei atvirai diskutuoti?

- | | | | |
|---|-------------------------------------|---------------------------------------|-------------------------------------|
| <input type="checkbox"/> Jūsų bendraamžis | <input type="checkbox"/> 20-30 metų | <input type="checkbox"/> 31-35 metai | <input type="checkbox"/> 36-40 metų |
| <input type="checkbox"/> 41-45 metai | <input type="checkbox"/> 46-50 metų | <input type="checkbox"/> Virš 50 metų | <input type="checkbox"/> Nesvarbu |

15. Ar tokios paskaitos turėtų būti integruotos į kitas pamokas ar vertėtų išskirti į atskirą discipliną?

- Turėtų būti integruotos Turėtų būti atskira disciplina Man nesvarbu

16. Kuris lytiškumo ugdymo metodas, Jūsų nuomone, yra efektyviausias?

- Pasyvus (kai kalba tik lektorius)
Aktyvus (kai lektorius bendrauja, diskutuoja su mokiniais)
Interaktyvus (kai lektorius diskutuoja su mokiniais ir dar mokiniai diskutuoja tarpusavyje)

17. Ar, Jūsų nuomone, reikėtų diferencijuoti paskaitas atskiroms paauglių grupėms pagal jų lytinį aktyvumą? (pvz. Turėjusiems lytinių santykių, neturėjusiems ir pan.)

- Taip Ne Neturiu nuomonės

18. Ar toleruojate ikivedybinius lytinius santykius?

- Taip Ne Neturiu nuomonės

19. Ar, Jūsų nuomone, šiandien visuomenėje yra daug skatinančių veiksnių pradėti lytinį gyvenimą?

- Labai daug Daug Nei daug nei mažai Mažai
Labai mažai

20. Kuris iš žemiau nurodytų veiksnių, Jūsų nuomone, labiausiai skaitina ankstyvus lytinius santykius? (nurodykite vieną atsakymą).

- | | |
|---|--|
| <input type="checkbox"/> Draugai | <input type="checkbox"/> Blogi santykiai su tėvais |
| <input type="checkbox"/> Erotinio pobūdžio nuotraukos | <input type="checkbox"/> Erotinio pobūdžio filmai |
| <input type="checkbox"/> Erotinio pobūdžio žurnalai | <input type="checkbox"/> Žiniasklaida |
| <input type="checkbox"/> Vienatvės jausmas | <input type="checkbox"/> Partnerio spaudimas |
| <input type="checkbox"/> Alkoholio/narkotikų vartojimas | <input type="checkbox"/> Meilė |
| <input type="checkbox"/> Kita _____ | |

21. Kaip dažnai reikėtų kalbėti apie lytinį švietimą mokykloje?

- | | |
|--|--|
| <input type="checkbox"/> 1 kartą per savaitę | <input type="checkbox"/> 1 kartą per mėnesį |
| <input type="checkbox"/> 1 kartą į tris mėnesius | <input type="checkbox"/> 1 kartą į pusę metų |
| <input type="checkbox"/> 1 kartą į metus | <input type="checkbox"/> Kita _____ |

22. Ar pakankamai, Jūsų nuomone, turite žinių apie lytinį gyvenimą, lytinę higieną ir pan.?

- | | |
|---|---|
| <input type="checkbox"/> Turiu daug | <input type="checkbox"/> Turiu pakankamai |
| <input type="checkbox"/> Turiu nepakankamai | <input type="checkbox"/> Visai neturiu |

23. Ar turėjote lytinių santykių?

- | | |
|-------------------------------|-----------------------------|
| <input type="checkbox"/> Taip | <input type="checkbox"/> Ne |
|-------------------------------|-----------------------------|

**NETURĖJUSIEMS LYTINIŲ SANTYKIŲ MALONIAI PRAŠOME PEREITI PRIE 24
KLAUSIMO!**

23.1. Kokio amžiaus buvote, kai pirmą kartą pasimylėjote?

Įrašykite _____

23.2. Kas paskatino pradėti lytinį gyvenimą? (nurodykite vieną pagrindinę priežastį)

- | | |
|--|---|
| <input type="checkbox"/> Įsimylėjau | <input type="checkbox"/> Noras įrodyti meilę |
| <input type="checkbox"/> Smalsumas | <input type="checkbox"/> Nesugebėjimas pasakyti „ne“ |
| <input type="checkbox"/> Alkoholio/narkotikų įtaka | <input type="checkbox"/> Naujų išpūdžių paieška |
| <input type="checkbox"/> Privertė partneris | <input type="checkbox"/> Norėjau pasigirti draugams/ėms |
| <input type="checkbox"/> Noras pasijusti mylimu/a | <input type="checkbox"/> Norėjau atrodyti „kietas/a“ |
| <input type="checkbox"/> Visi mano draugai turėjo lytinių santykių, todėl reikėjo ir man | |
| <input type="checkbox"/> Kita _____ | |

23.3. Kiek lytinių partnerių turėjote?

Įrašykite _____

23.4. Ar naudojote kontracepcijos priemones lytinių santykių metu?

- Taip
 Ne
 Neatsimenu

23.5. Jei nenaudojote, tai dėl kokios priežasties? (nurodykite vieną svarbiausią priežastį)

- | | |
|---|--|
| <input type="checkbox"/> Pamišėjau | <input type="checkbox"/> Pasitikėjau partneriu |
| <input type="checkbox"/> Tuo metu neturėjau | <input type="checkbox"/> Nepatogu |
| <input type="checkbox"/> Nenorėjo partneris | <input type="checkbox"/> Niekada jų nenaudoju |
| <input type="checkbox"/> Kita _____ | |

23.6. Ar lytinio ugdymo paskaitos mokykloje turėjo įtakos Jūsų apsisprendimui naudoti ar nenaudoti apsaugos priemones lytinių santykių metu?

- Turėjo teigiamą įtaką, per jas sužinojau, kad būtina naudoti
 Turėjo neigiamą įtaką, nes per jas nieko konkretaus nepasakė
 Tokių paskaitų nebuvo
 Kita _____

23.7. Kokią kontracepcijos priemonę dažniausiai naudojate? (nurodykite vieną pagrindinę)

- | | |
|---|--|
| <input type="checkbox"/> Prezervatyvai | <input type="checkbox"/> Kontraceptonės tabletės |
| <input type="checkbox"/> Kontraceptinis pleistras | <input type="checkbox"/> Kontraceptinis žiedas |
| <input type="checkbox"/> Spermicidinės priemonės | <input type="checkbox"/> Gimdos spiralė |
| <input type="checkbox"/> Kita _____ | |

24. Jūsų mamos išsilavinimas

- Nebaigtas vidurinis
- Spec.vidurinis (profesinis)
- Aukštasis

- Vidurinis
- Aukštesnysis

25. Jūsų tėvo išsilavinimas

- Nebaigtas vidurinis
- Spec.vidurinis (profesinis)
- Aukštasis

- Vidurinis
- Aukštesnysis

...IR DAR KARTELĮ PASITIKRINKITE, AR ATSAKĖTE Į VISUS KLAUSIMUS ☺

Nuoširdžiai dėkojame už sugaištą laiką ir kantrybę!